

ကန့်သတ်ဖြတ်တောက်ခံရခြင်း

ဆက်သွယ်ရေးကွန်ရက်အတားအဆီးများ၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုများကို ဖော်ထုတ်လေ့လာခြင်း

ပူးပေါင်းထုတ်ဝေသည့်အဖွဲ့အစည်းများ

>|>|<: **CYBERLAW CLINIC**
HARVARD LAW SCHOOL | BERKMAN KLEIN CENTER FOR INTERNET & SOCIETY

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS CLINIC
HUMAN RIGHTS PROGRAM AT HARVARD LAW SCHOOL

FREEDOM OF EXPRESSION
ACTIVIST ORGANIZATION

PDi-Kintha
Peace & Development Initiative
Education for Peace & Development

ကန့်သတ်ဖြတ်တောက်ခံရခြင်း

ဆက်သွယ်ရေးကွန်ရက်အတားအဆီးများ၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုများကို ဖော်ထုတ်လေ့လာခြင်း

ပူးပေါင်းထုတ်ဝေသည့်အဖွဲ့အစည်းများ

စာအုပ်ရှေ့ဖုံးဓာတ်ပုံအညွှန်း

- ပုံ ၁ (အပေါ်) - ကော့(စ်)ဘဇား ဒုက္ခသည်စခန်းတွင် ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသားများ မိုဘိုင်းဖုန်း အသုံးပြုနေကြစဉ်။ ဓာတ်ပုံ - ခင်မောင်
- ပုံ ၂ (အောက်) - အင်တာနက် အသင့်အတင့်သုံးလို့ရနိုင်မည့် တောင်ပေါ်သို့တက်၍ ရခိုင်လူငယ် များ အင်တာနက်သုံးနေကြစဉ်။ ဓာတ်ပုံ - ကောင်းမြတ်နိုင်(မောင်တော)

ကန့်သတ်ဖြတ်တောက်ခံရခြင်း

ဆက်သွယ်ရေးကွန်ရက်အတားအဆီးများ၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုများကို ဖော်ထုတ်လေ့လာခြင်း

မာတိကာ

နိဒါန်း	4
မြန်မာနိုင်ငံ၏ လူ့အခွင့်အရေးအခြေအနေ	8
နောက်ခံသမိုင်းကြောင်း	8
ရိုဟင်ဂျာလူနည်းစုများ	11
လက်ရှိအခြေအနေ	13
ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ဒုက္ခသည်စခန်းများရှိ လူ့အခွင့်အရေးအခြေအနေ	15
လက်ရှိအခြေအနေ	19
မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများ	23
မြန်မာနိုင်ငံတွင် အင်တာနက်အသုံးပြုမှု	23
ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့အား ဦးတည်သည့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု	24
ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင် အင်တာနက်အသုံးပြုမှု	26
ကော့(စ်)ဘဇားအား ဦးတည်သည့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု	27
အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် နိုင်ငံတကာလူ့အခွင့်အရေးဥပဒေအားချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်။	30
ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးသည် လူ့အခွင့်အရေးဖြစ်သည်။	30
အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်အား ချိုးဖောက်ခြင်းသာမက အခြားလူ့အခွင့်အရေးမြောက်မြားစွာကိုပါ ချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်	32
အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် မြန်မာနှင့်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံများတွင် မြေပြင်အကျိုးသက်ရောက်မှုများ	35
ပညာရေး	35
သတင်းနှင့် သတင်းမှား	39
အလုပ်အကိုင်	47
လုံခြုံရေးနှင့် ပဋိပက္ခ	48
ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှုလက်လှမ်းမီနိုင်မှု	53
နိဂုံး နှင့် အကြံပြုချက်များ	56
နောက်ဆက်တွဲ အင်တာဗျူးမေးခွန်းများ	58
Bibliography	58

ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

အာရကန်မှာ ကျနော်တို့ဟာ မြေယာမဲ့ပဲ။
ကိုယ့်မိခင်နိုင်ငံထဲမှာတောင် ကျနော်တို့ဟာ ခရီးသွားခွင့်မရှိဘူး။
မြန်မာအစိုးရက ကျနော်တို့ကို ပိတ်လှောင်ထားခဲ့တယ်။
ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် ဒုက္ခသည်စခန်းကိုရောက်တော့လည်း
ကျနော်တို့ဟာ ဒုက္ခသည်တွေဖြစ်လို့ဆိုပြီး ဘယ်ကိုမှ သွားလာလို့မရ
သူတို့က ကျနော်တို့ကို ထပ်ပြီးပိတ်လှောင်ခဲ့ပြန်တယ်။
ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

မြန်မာနိုင်ငံမှာတုန်းက ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဆိုးတွေအကြောင်း ဖြန့်မှာစိုးလို့
အစိုးရက အင်တာနက်နဲ့ဆက်သွယ်ရေးလှိုင်းတွေဖြတ်တောက်ခဲ့တယ်။
ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

အခုကျတော့လည်း ဒုက္ခသည်တွေဖြစ်တဲ့ ကျနော်တို့ကို
ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရက အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ထားပြန်တယ်။
အခုချိန်ထိလည်း ဆက်ပြီး ဖြတ်တောက်ထားဆဲပဲ။

အွန်လိုင်းပညာရေးကို သင်ယူဖို့နဲ့ ကမ္ဘာကြီးရဲ့ သတင်းတွေဖတ်ဖို့တောင်
ကျနော်တို့မှာ အခက်အခဲတွေနဲ့ ရင်ဆိုင်ရတယ်။
ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရက ကျနော်တို့နေရာတွေမှာ
အင်တာနက်ပြန်ပေးဖို့ပဲ မျှော်လင့်ပါတယ်။
ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွေက လူသားချင်းစာနာထောက်ထားတတ်သူတွေရဲ့ မိခင်ပဲလေ။
ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

ကိုဗစ်-၁၉လို့ အမည်ရတဲ့ ကပ်ရောဂါနောက်တစ်ခုက
ကမ္ဘာတဝှမ်းမှာရှိတဲ့ အိမ်တံခါးတွေဆီ အရောက်လာခဲ့တယ်။
ဒါကလည်း ကျနော်တို့ကို ပိတ်လှောင်ဖို့ နောက်အကြောင်းတစ်ခုဖြစ်လာတယ်။
အခုထိလည်း ပိတ်လှောင်ခံနေရဆဲပဲ။

ကပ်ရောဂါဆိုးကြီး ပြန့်ပွားနေတဲ့အချိန်မှာပဲ
အိမ်ဖမ်းဆိုင်ကလုန်းမုန်တိုင်းဝင်လာခဲ့ပြန်တယ်။
မုန်တိုင်းရဲ့ နောက်ဆက်တွဲအဖြစ် ကျနော်တို့ဟာ ထပ်ဆင့်ပိတ်လှောင်ခံရပြီး
ကမ္ဘာကြီးနဲ့ အဆက်အသွယ်ဖြတ်ခံခဲ့ရတယ်။
ဘယ်နေရာကို ကျနော်တို့နဲ့ ဆိုင်တဲ့ သတင်းတွေပို့လို့ရမလဲ?
ဘယ်သူတွေက သူတို့အသက်ကိုအရံစွန့်ပြီး ကျနော်တို့ကို ကယ်တင်မှာလဲ?
ရိုဟင်ဂျာတွေရဲ့ ဘဝဟာ အမြဲတမ်းပိတ်လှောင်ခံနေရပြီး အကန့်အသတ်တွေနဲ့ဖြစ်တယ်။

အို... အလ္လာရှင်မြတ်
ကျနော်၊ ကျမတို့ လူသားအားလုံးကို
ဒီကပ်ရောဂါဆိုးကြီးကနေ ကယ်တင်ပြီး
အရှင်မြတ်စိတ်တော်တွေ့သည့်အတိုင်း
ကမ္ဘာပေါ်တွင် အားလုံးလုပ်ဆောင်နိုင်စွမ်းရှိသည်ကို
သံသယမရှိဘဲ သိနားလည်နိုင်စွမ်းများ ပေးသနားတော်မူပါ။
အရှင်မြတ်အနေနဲ့ ကျနော်၊ ကျမတို့ကို
အနာဂတ်ကာလမှာ အခုလို အချိန်အကြာကြီးပိတ်လှောင်ခံရပြီး
အဆက်အသွယ်ဖြတ်တောက်မှုများမကြုံခိုင်းစေဖို့ မျှော်လင့်မိပါတယ်။

အလ္လာရှင်မြတ်ကို ကျေးဇူးတင်လျက် ...
ကမ္ဘာတဝှမ်းက သတ္တဝါများအားလုံး ငြိမ်းချမ်းကြပါစေ။¹

— Syedul Mostafa

နိဒါန်း

၂၀၁၂ ခုနှစ် ရခိုင်ပြည်နယ်တွင်ဖြစ်ပွားခဲ့သော လူမျိုးရေးပဋိပက္ခမှစတင်ကာ ထိုဒေသတွင် နေထိုင်သော ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးများ၏ အလွန်ဆိုးရွားလှသော အခြေအနေနှင့်ပတ်သက်၍ နိုင်ငံတကာမီဒီယာတွင် ဆက်တိုက် ဖော်ပြလာပါသည်။ အထူးသဖြင့် ၂၀၁၇ တွင် မြန်မာ့တပ်မတော်မှ “နယ်မြေရှင်းလင်းရေး စစ်ဆင်ရေး” ဆောင်ရွက်ခဲ့ပြီး မြန်မာနိုင်ငံမှ ရိုဟင်ဂျာလူမျိုး အမြောက်အမြား ရာထောင်နှင့်ချီကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးသွားစေခဲ့သည့် အချိန်မှဖြစ်သည်။ ထိုထက်ပို၍ လူသိပ်မသိသော အချက်များမှာ ညှဉ်းပန်း နှိပ်စက်ခြင်း၊ အလွန်ချို့တဲ့စွာအသက်ရှင်သန်စေခြင်း၊ လူ့ဂုဏ်သိက္ခာမဲ့စေခြင်း စသည့်နည်းလမ်းအမျိုးမျိုးအပြင် ရိုဟင်ဂျာနှင့်အခြား နေရပ်ရွေ့ပြောင်းနေထိုင်ရသော တိုင်းရင်းသား လူနည်းစုများသည် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း တွင် သာမက ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင်ရှိသော ကမ္ဘာ့သက်တမ်း အရှည်ဆုံးဖြစ်သည့် ဒုက္ခသည်စခန်းတွင်မှာပါ အလွန်ကြာမြင့်စွာ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခြင်း ဦးတည်ခံစားနေရသည့်အခြေအနေဖြစ်သည်။ လက်ရှိခေတ် ကာလတွင် အင်တာနက်ချိတ်ဆက်မှုရှိခြင်းသည် နေ့စဉ်ဘဝအခြေခံလိုအပ်ချက်များအား ပြည့်မီရန်လိုအပ်ပြီး အဓိကထိန်းသိမ်းကာကွယ်ရမည့် လူ့အခွင့်အရေးများဖြစ်သော ပညာရေး၊ အလုပ်အကိုင်၊ ကျန်းမာရေး စောင့်ရှောက်မှု၊ လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့် နှင့် မှန်ကန်သော သတင်းအချက်အလက်များ လက်လှမ်းမီနိုင်ရန် အတွက် အရေးပါလှသည်။ နေရပ်စွန့်ခွာထွက်ပြေးရသူများနှင့် ပဋိပက္ခဒဏ်ခံအခြေအနေ များတွင် နေထိုင်ရသူ များအတွက် အင်တာနက်သည် အသက်သွေးကြောတစ်ခုဖြစ်သည်ဟုဆိုလျှင် မလွဲနိုင်ပေ။ သို့သော်လည်း ထိုကဲ့သို့ထိခိုက်လွယ်သောလူအုပ်စုများ၏ အသက်သွေးကြောမှာ မကြာခဏဆိုသလို ဖြတ်တောက်ခံနေရပါ သည်။

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခြင်းကို အောက်ပါအတိုင်း အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုနိုင်သည် - “လူအုပ်စုတစ်စု သို့မဟုတ် နေရာတစ်နေရာကို ဦးတည်ကာ အင်တာနက် သို့မဟုတ် အီလက်ထရောနစ် ဆက်သွယ်ရေးစနစ်များ ရည်ရွယ် ချက်ရှိရှိ အဟန့်အတားဖြစ်စေကာ၊ ထိုမှတစ်ဆင့် ယင်းတို့အား လက်လှမ်းမမီစေခြင်း သို့မဟုတ် ထိရောက်စွာ အသုံးမပြုနိုင်ခြင်းဖြစ်စေ၍ သတင်းအချက်အလက်စီးဆင်းမှုအပေါ် ထိန်းချုပ်နိုင်ရန်အတွက် ဖြစ်သည်။” မြန်မာအစိုးရမှ ရခိုင်နှင့်ချင်းပြည်နယ်နှစ်နေရာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရမှ ကော့စ်ဘဇား (Cox's Bazar) ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် အမိန့်ပေး၍ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်စေခဲ့မှုသည် ထိုကဲ့သို့ ဦးတည်ပစ်မှတ် ထားသည့်

နေရာပြင်ပတွင် နေထိုင်ကြသောသူများကို မထိခိုက်ပါ။ သို့သော် သမိုင်းအစဉ်အဆက် အန္တရာယ် ကျရောက်လွယ်၊ ထိခိုက်လွယ်သည့် လူအုပ်စုများအပေါ်ကိုသာ ဖိနှိပ်မှု ဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်စေပါသည်။¹

ဥပမာအားဖြင့်ဆိုရသော် မြန်မာနိုင်ငံတွင်တစ်နှစ်ကျော်ကြာမြင့်ခဲ့ပြီဖြစ်သော အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု (ကမ္ဘာ့အကြာရှည်ဆုံး လက်ရှိဖြတ်တောက်မှုတစ်ခုလည်းဖြစ်သည်)² သည် ဒုက္ခသည်စခန်းများ နှင့် ပဋိပက္ခဒဏ်ခံ မြို့နယ်များတွင်နေထိုင်နေရသော တိုင်းရင်းသားလူနည်းစုများဖြစ်သည့် ရခိုင်၊ ရိုဟင်ဂျာ နှင့် ချင်းပြည်တွင်းနေရပ် စွန့်ခွာတိမ်းရှောင်ရသူများ (IDPs) အပေါ်တွင်သာ အကျိုးသက်ရောက်မှု ရှိပါသည်။ နယ်စပ်တဖက်ရှိ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင်လည်း အင်တာနက် ၁၁လကျော်ကြာ³ ဖြတ်တောက်ခဲ့မှုကြောင့် ၈၆၀၀၀၀ ကျော်ခန့်ရှိသော ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ⁴ အပေါ် ထိခိုက်မှုရှိခဲ့သည်။ ထိုကဲ့သို့ ဖြတ်တောက်မှုများအသုံးပြုကာ ဦးတည်ပစ်မှတ်ထားသည့် လူအုပ်စုများ၏ ဆက်သွယ်ရေးနည်းလမ်းများကို တားဆီးလိုက်သောကြောင့် ၎င်းတို့၏ အသံများ တိတ်သွားစေခဲ့သည်။ သို့သော် ယခုထိတိုင် ထိုကဲ့သို့သောဆောင်ရွက်ခဲ့မှုများကြောင့် ပို၍နက်ရှိုင်းသော အကျိုးဆက်များဖြစ်ပေါ်ခဲ့မှုအပေါ် လေ့လာခြင်းမရှိသေးပါ။ ပို၍အရှိန်မြင့်လာသော မြန်မာနိုင်ငံ၏ လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခအခြေအနေနှင့် ကိုဗစ်ကပ်ရောဂါအား နောက်ခံထားကာ ယခုစာတမ်းအနေဖြင့် ယခင်ကာလမှ ယခုထိတိုင်ရှိနေဆဲဖြစ်သော အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုအပေါ် သုတေသနပြုကာ အထူးသဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်းရှိ တိုင်းရင်းသားလူနည်းစု IDPs များ နှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအပေါ် ဆိုးကျိုးသက်ရောက်မှုများ မည်ကဲ့သို့ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်ကို အဓိက မီးမောင်းထိုးပြသွားမည်ဖြစ်သည်။ ၂၀၂၀ ဩဂုတ်လအတွင်း ရခိုင်၊ ရိုဟင်ဂျာ၊ ချင်း IDPs များ နှင့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ ၁၆ ယောက်⁵ ကို semi-structured နှင့် qualitative မေးခွန်းများ အသုံးပြုကာ အင်တာဗျူး မေးခဲ့ပါသည်။ ယခုသုတေသနအားဖြင့်

¹ Defined by a diverse set of stakeholders including technologists, policy makers, activists, and others at RightsCon Brussels in 2016: “No more internet shutdowns! Let’s #KeepItOn,” Access Now, March 30, 2016, <https://www.accessnow.org/no-internet-shutdowns-lets-keepiton/>.

² The Myanmar Ministry of Transport and Communications (MoTC) directed all mobile phone operators in Myanmar, to temporarily stop mobile internet traffic in nine townships in Rakhine and Chin States on June 21, 2019. As of August 2020, 2G service has been restored but the restriction is to remain in place until October 31, 2020: “Continued network restrictions in Myanmar from 1 August 2020,” Telenor Group, <https://www.telenor.com/network-restrictions-in-myanmar-1-august-2020/>.

³ Internet shutdown in place since September 2019 was lifted after almost a year in late August 2020: Humayun Kabir Bhuiyan and Syed Samiul, “Govt decides to restore 3G, 4G internet in Rohingya camps,” *Dhaka Tribune*, August 24, 2020 <https://www.dhakatribune.com/bangladesh/rohingya-crisis/2020/08/24/bangladesh-to-lift-rohingya-internet-ban-very-soon>.

⁴ “Three Years On: Rohingya Refugee Response Report 2020,” World Vision, August 22, 2020, <https://www.wvi.org/publications/annual-report/world-vision-rohingya-refugee-response/three-years-rohingya-refugee>.

⁵ 10 interviews were conducted in Myanmar while 6 interviews were carried out in the Rohingya refugee camps in Bangladesh.

ငြင်းပယ်ခံခဲ့ရသော အသံများအတွက် နေရာတစ်ခုရရန်ရည်ရွယ်ပြီး အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့သော ဆိုးရွားလှသည့် အကျိုးဆက်များကို ဖော်ထုတ်နိုင်ရန်ဖြစ်ပါသည်။

ယခုစာတမ်းအား မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတို့၏ လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာအခြေအနေများအပေါ် ခြုံငုံသုံးသပ်မှုများနှင့်စတင်ထားကာ ထိုအချက်များအပေါ်အခြေခံ၍ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု ဆောင်ရွက် ခဲ့သည့် နောက်ခံအကြောင်းအရင်းနှင့် ထိုမှတစ်ဆင့်နောက်ဆက်တွဲအကျိုးဆက်များကို ချိတ်ဆက်တင်ပြထား ပါသည်။ ထိုခေါင်းစဉ်အောက်တွင် တပ်မတော်၏ ၂၀၁၇ခုနှစ်တွင် ဆောင်ရွက်ခဲ့သော “နယ်မြေရှင်းလင်း ရေးစစ်ဆင်ရေး” ကြောင့် ရိုဟင်ဂျာ ၇၅၀,၀၀၀ ခန့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရမှု၊ ရခိုင်နှင့် ချင်း ပြည်နယ်များတွင် ဆက်လက်ဖြစ်ပွားနေသော လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင်ရှိသော ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်စခန်းများ၏ အခြေအနေများကို မီးမောင်းထိုးပြထားသည်။ ထို့နောက် ၂၀၁၉ ခုနှစ်အတွင်း မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံများတွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများနေရာအချို့တွင် ရွေးချယ်ဆောင်ရွက်ခဲ့ ခြင်း အကြောင်းရင်းများအပေါ် သုံးသပ်ထားသည်။ ထိုမှတစ်ဆင့် ဒီဂျစ်တယ်အခွင့်အရေးဆုံးရှုံးခြင်းသည် လူ့ အခွင့်အရေးချိုးဖောက်ခံရခြင်းဖြစ်ကြောင်းတင်ပြပြီးနောက် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခြင်းကြောင့် ပြည်တွင်း နေရပ်စွန့်ခွာတိမ်းရှောင်ရသူများနှင့် ဒုက္ခသည်များအခွင့်အရေးအပေါ် မည်ကဲ့သို့ အဟန့်အတားဖြစ်စေသည်ကို တင်ပြထားသည်။ ယခုစာတမ်း၏ အဓိကအစိတ်အပိုင်းဖြစ်သော အပိုင်း ၄ အောက်တွင် အင်တာဗျူးဖြေဆိုခဲ့ သူများ၏ အသံများကို ဖော်ပြထားပြီး ထိုအသံများမှ တူညီသောအဓိကအကြောင်းအရာများအပေါ် သုံးသပ် ဆွေးနွေးထားသည်။ တွေ့ရှိချက်များမှ ဖော်ပြသည်မှာ နိုင်ငံ ၂ ခု လုံးတွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခြင်းကြောင့် တူညီသောအကျိုးသက်ရောက်မှုများရှိသည်။ ယင်းတို့မှာ ကိုဗစ်-၁၉ နှင့် ပတ်သက်သည့် ပြည်သူ့ကျန်းမာရေး သတင်းအချက်အလက်များ၊ ပညာရေး နှင့် သတင်းအမှားများပြန့်နှံ့နေသည့် ပတ်ဝန်းကျင်တွင် မှန်ကန်သော သတင်းလက်လှမ်းမီနိုင်မှုစသည့် အကြောင်းအရာများနှင့် သက်ဆိုင်၍ဖြစ်သည်။ မတူညီသော အကျိုး သက် ရောက်မှုများမှာ အလုပ်အကိုင်၊ ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှုလက်လှမ်းမီခြင်း နှင့် ရုပ်ပိုင်းဆိုင်ရာလုံခြုံရေး စသည့် အကြောင်းအရာများဖြစ်သည်။ နောက်ဆုံးတွင် စာတမ်းအား မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် အစိုးရတို့ အတွက် အဓိက အကြံပြုချက်များဖြင့် အဆုံးသတ်ထားပါသည်။

အင်တာဗျူးများမှ အဓိကထွက်ပေါ်လာသည့် ခေါင်းစဉ်များ

	မြန်မာ	ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်
ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ခြင်း	☐	☒
ပညာရေး	☒	☒
ကျန်းမာရေး	☐	☒
သတင်းနှင့် အချက်အလက်အမှားများ	☒	☒
ပြည်သူ့ကျန်းမာရေး (ကိုဗစ်-၁၉)	☒	☒
လုံခြုံရေးနှင့်ပဋိပက္ခ	☒	☐
အလုပ်အကိုင်	☒	☐

ယခုစာတမ်းအား အရပ်ဘက်အဖွဲ့အစည်း ၃ ဖွဲ့ ဖြစ်သော အသံအဖွဲ့၊ ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေးရှေ့ဆောင်အဖွဲ့ (PDI - *Kintha*) နှင့် ရိုဟင်ဂျာလူငယ်အသင်း တို့မှ ဟားဗတ်တက္ကသိုလ်၏ Cyberlaw Clinic and the International Human Rights Clinic နှင့် အတူပူးပေါင်း ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။

အသံအဖွဲ့ကို ၂၀၁၈ တွင် စတင်တည်ထောင်ခဲ့သည်။ မြန်မာနိုင်ငံတွင် အခြေစိုက်ကာ လွတ်လပ်စွာ ထုတ်ဖော် ပြောဆိုခွင့်အရေးအတွက် တက်ကြွစွာ လှုပ်ရှားဆောင်ရွက်နေသည့် အဖွဲ့ဖြစ်သည်။ အသံအဖွဲ့အနေဖြင့် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုမှု ချိုးဖောက်မှုများကို မှတ်တမ်းတင်ခြင်း၊ ဥပဒေများပြုပြင်ပြောင်းလဲရေးအတွက် စည်းရုံးလှုံ့ဆော်ခြင်းအပြင် နိုင်ငံတွင်းနှင့် နိုင်ငံတကာတွင်လည်း ကမ်ပိန်းများ ပြုလုပ်လျက်ရှိပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ လုပ်ဆောင်ခြင်းမှတစ်ဆင့် မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုနိုင်မှုအခြေအနေ ပိုတိုးတက်လာ စေရန်နှင့် ပိုအားကောင်းလာစေရန် ပြုပြင်ပြောင်းလဲသင့်သည်များအတွက် အရေးဆိုပါသည်။

ငြိမ်းချမ်းရေးနှင့် ဖွံ့ဖြိုးရေးရှေ့ဆောင်အဖွဲ့ (PDI - *Kintha*) အဖွဲ့အား ရခိုင်ပြည်နယ်တွင်း ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သော အကြမ်းဖက်မှုများ အပေါ်တုံ့ပြန်ရန် အတွက် ၂၀၁၃ ခုနှစ်တွင် စတင်တည်ထောင်ခဲ့သည်။ အဖွဲ့အနေဖြင့် ငြိမ်းချမ်းရေးတည်ဆောက်ခြင်း၊ ပညာရေး နှင့် တိုင်းရင်းသား လူ့အဖွဲ့အစည်းများကြား လူမှုသဟဇာတဖြစ်မှုကို အားပေးမြှင့်တင် ရန် စသဖြင့် ရည်ရွယ်ကာ ရခိုင်ပြည်နယ်အလယ်ပိုင်း နှင့် မြောက်ပိုင်းဒေသများတွင်ရှိသော စစ်တွေ၊ ဘူးသီး တောင်၊ ကျောက်တော် နှင့် မြောက်ဦးမြို့နယ်များတွင် လုပ်ငန်းများဆောင်ရွက်ပါသည်။ *Kintha* အနေဖြင့် ပဋိပက္ခများကို တွန်းအားပေးသည့် သဘောထားများပြောင်းလဲစေခြင်း၊ ပဋိပက္ခဒဏ်ခံ ဒေသများတွင် လိုအပ်သော လူမှုရေးဝန်ဆောင်မှုများပေးခြင်း နှင့် ခေါင်းဆောင်မှုဖွံ့ဖြိုးရေးအစီအစဉ် (Leadership Development Program)၊ ဒေသခံလူမှုအသိုင်းအဝိုင်းနှင့် ချိတ်ဆက်ဆောင်ရွက်ခြင်း အစီအစဉ် (Community Engagement Initiative)၊ ပေါင်းကူးတံတားစီမံချက် (Bridge Project)၊ Culture of Dialogue (“စကားတိုင်း”)၊ and New Dreams (“အိမ်မက်သစ်”) စသည့် အစီအစဉ်များမှတစ်ဆင့် စွမ်းရည်မြှင့်တင်မှုများ ဆောင်ရွက်ပါသည်။

ရိုဟင်ဂျာလူငယ်အသင်း (“RYA”) သည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင်ရှိသော ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအားလုံးပါဝင်ကာ လှုပ်ရှားနေသော ကွန်ရက်တစ်ခုဖြစ်သည်။ ၂၀၁၇ ခုနှစ်တွင် စစ်တပ်၏ နယ်မြေရှင်းလင်းရေးစစ်ဆင်ရေး ဆောင်ရွက်ချက်များကြောင့် ရခိုင်ပြည်နယ်မှ လူ့အလုံးအရင်းလိုက် ထွက်ခွာခဲ့ရပြီးနောက် ကွန်ရက်အနေဖြင့် လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခနှင့် လူထုအပေါ်အကြမ်းဖက်လုပ်ရပ်များသည် တိုင်းရင်းသားနှင့် ဘာသာရေး လူနည်းစု များအပေါ် မည်မျှထိခိုက်မှုများရှိနေသည်ကို လက်တွေ့နားလည်သဘောပေါက်လာသည်။ RYA အနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည် လူငယ်များ၏ စွမ်းရည်မြှင့်တင်ပေးခြင်းဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ရိုဟင်ဂျာလူ့အဖွဲ့အစည်းတွင် ပြုပြင်ပြောင်းလဲမှုများလုပ်ဆောင်ရာတွင် အဓိကနေရာမှ ပါဝင်နိုင်ရန်ရည်ရွယ်ပါသည်။ RYA အနေဖြင့် လူငယ် များသည် နိုင်ငံရေးနှင့်လူမှုရေးတက်ကြွလှုပ်ရှားမှုများတွင်ပါဝင်နိုင်ရန် နှင့် ၎င်းတို့၏အသံများကို ရိုဟင်ဂျာ လူ့အဖွဲ့အစည်းအတွင်းတွင် ကြားနိုင်ရန်အတွက် စင်္ကြံတစ်ခုဖန်တီးပေးပါသည်။ RYA မှ ဘဝတူ လူငယ် ပညာပေးအစီအစဉ်များ နှင့် လူ့အခွင့်အရေးနှင့် သာတူညီမျှခြင်း စသည့်ခေါင်းစဉ်များပါဝင်သော လူထုအခြေပြုကမ်ပိန်းများဆောင်ရွက်ကာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ၏ ပညာရေးဆိုင်ရာအခွင့်အရေးနှင့် ပတ်သက်၍ အမာခံ ထောက်ခံအားပေးသူများလည်းဖြစ်သည်။

မြန်မာနိုင်ငံ၏ လူ့အခွင့်အရေးအခြေအနေ

နောက်ခံသမိုင်းကြောင်း

ကမ္ဘာ့အရှည်ကြာဆုံးနှင့် လက်ရှိအချိန်ထိဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်နေဆဲစစ်ပွဲအား လက်ဝယ်ပိုက်ထားရသောကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံသည် ယခုအချိန်ထိ ငြိမ်းချမ်းရေးမရနိုင်သေးပါ။ ၁၉၆၂ တွင် အာဏာသိမ်းခဲ့ပြီးနောက် စစ်အာဏာရှင် အစိုးရအနေမှ မြန်မာနိုင်ငံအား အထီးကျန်စွာဖြင့် ၂၀၁၀ခုနှစ်အထိ အုပ်ချုပ်ခဲ့ပါသည်။^၆ ၂၀၁၀တွင် တပ်မတော် အနေဖြင့် ၎င်း၏အာဏာကို စစ်တပ်ထောက်ခံအားပေးသော ပြည်ထောင်စုကြံ့ခိုင်ရေးနှင့်ဖွံ့ဖြိုးရေးပါတီ (USDP) ဦးဆောင်သော အရပ်သားတစ်ပိုင်းအစိုးရအား အာဏာလွှဲပေးခဲ့သည်။ ၂၀၁၅ ရွေးကောက်ပွဲအပြီးတွင်မူ ဒေါ်အောင်ဆန်းစုကြည်၏ အမျိုးသားဒီမိုကရေစီအဖွဲ့ချုပ် (NLD)သည် USDP ကို အပြတ်အသတ်အနိုင်ယူခဲ့သည်။ အရပ်သားအစိုးရအနေဖြင့် ယခုအချိန်တွင် အုပ်ချုပ်နိုင်ခဲ့ပြီဖြစ်သော်လည်း စစ်တပ်မှ ရေးဆွဲခဲ့သော ၂၀၀၈ အခြေခံဥပဒေမှတစ်ဆင့် စစ်တပ်အနေဖြင့် အာဏာဆက်လက် ဆုပ်ကိုင်ထားဆဲဖြစ်သည်။ ဥပမာအားဖြင့် ဆိုရသော် အဓိကဝန်ကြီးဌာနများဖြစ်သော ကာကွယ်ရေး၊ နယ်စပ်ရေးရာ နှင့် ပြည်ထဲရေး စသည်တို့မှာ အရပ်သားအစိုးရ၏ အုပ်ချုပ်မှုအောက်တွင်မရှိပါ။ ၎င်းတို့မှာ ကာကွယ်ရေးဦးစီးချုပ် မင်းအောင်လှိုင်ထံ အစီရင်ခံရကာ ၎င်း၏ စီမံခန့်ခွဲမှုအောက်တွင်ရှိနေပါသည်။ လက်ရှိအချိန်တွင် NLD အနေဖြင့် လွှတ်တော်တွင် နေရာအများစုပိုင်ဆိုင်ထားသော်လည်း လွှတ်တော်တစ်ခုစီတိုင်း၏ ၂၅ ရာခိုင်နှုန်းသည် စစ် အရာရှိများအတွက် နေရာပေးရသည်။ ၂၀၀၈ အခြေခံဥပဒေအရ အခြေခံဥပဒေပြင်ဆင်မှု ဆောင်ရွက်ရန် အတွက် ထောက်ခံမဲလေးပုံ သုံးပုံလိုအပ်ပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ စစ်တပ်၏ ဗီတိုအာဏာအသုံးပြုပိုင်ခွင့်ဖြင့် အရပ်သားအစိုးရ၏ အာဏာကို အကန့်အသတ်ပြုလုပ်ထားပါသည်။

မြန်မာနိုင်ငံသည် အရှေ့တောင်အာရှတွင် တိုင်းရင်းသားလူမျိုးစုများ စုပေါင်းနေထိုင်လျက်ရှိပြီး အများအပြားသော လူမျိုးစုများ၊ ယဉ်ကျေးမှုထုံးတမ်းများ၊ ဘာသာစကားများ နှင့် ကိုးကွယ်ယုံကြည်မှုတို့ အတူယှဉ်တွဲနေထိုင်ကြသော နိုင်ငံတစ်ခုဖြစ်ပါသည်။^၇ လူနည်းစုအခွင့်အရေးများ ကာကွယ်ရေးနှင့် လွတ်လပ်စွာရပ်တည်နိုင်

^၆ Andrew Marshall, “The Slow Thaw of Burma’s Notorious Military Junta,” *Time*, August 31, 2011, <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2091229,00.html>.

^၇ Nehginpao Kipgen, *Myanmar: A Political History* (New Delhi: Oxford University Press, 2016), 11, <http://www.oxfordscholarship.com.ezp-prod1.hul.harvard.edu/view/10.1093/acprof:oso/9780199466306.001.0001/acprof-9780199466306>.

ရေး စသည်တို့မှာ ၁၉၄၇ ပင်လုံစာချုပ်တွင် အဓိက အာမခံပေးခဲ့သော အချက်များဖြစ်သည်။ မြန်မာနိုင်ငံ၏ လွတ်လပ်ရေးခေါင်းဆောင်တစ်ဦးဖြစ်သည့် ဗိုလ်ချုပ်အောင်ဆန်းမှ စတင်ကာ အဆိုပြုခဲ့သော ပင်လုံစာချုပ် သည် မြန်မာနိုင်ငံအနေဖြင့် ဖယ်ဒရယ် ဒီမိုကရက်တစ် နိုင်ငံ ထူထောင်နိုင်ရန်အတွက် အဓိကအခြေခံအုတ်မြစ် ဖြစ်သည်။ သို့သော်လည်း ပင်လုံ၏ မျှော်မှန်းချက်များ အပြည့်အဝ အကောင်အထည်ဖော်နိုင်ခြင်း မရှိသေးခင် အချိန်တွင် ဗိုလ်ချုပ်အောင်ဆန်းနှင့်တကွ ၎င်း၏ ကြားကာလအစိုးရ အဖွဲ့ဝင်များမှာ ၁၉၄၇ ခုနှစ်တွင် လုပ်ကြံခံ ခဲ့ရသည်။^၈ ထိုအချိန်မှစ၍ နိုင်ငံအတွင်းရှိ မတူ ကွဲပြားမှုများကို လက်ခံမည့်အစား တိုင်းရင်းသား အချင်းချင်း ကြားပဋိပက္ခကို စစ်တပ်အနေဖြင့် ၎င်း၏ အာဏာ ဆက်လက်တည်မြဲနိုင်ရန်အတွက် အသုံးပြုခဲ့သည်။^၉

စစ်တပ်၏ ၁၉၈၂ မြန်မာနိုင်ငံသားဥပဒေအောက်တွင် ပြည်သူလူထုအား အဓိကလူမျိုးစု အုပ်စု ၈ အုပ်စုခွဲကာ တိုင်းရင်းသား (“မြေကြီး၏သားများ”) ဟု ခေါ်ဆိုခဲ့သည်။ ထိုမှတစ်ဆင့် “တိုင်းရင်းသား လူမျိုးစု” ပေါင်း ၁၃၅ စု အထိ ထပ်မံအုပ်စုခွဲလိုက်သည်။^{၁၀} ဗမာလူမျိုးများအနေဖြင့် နိုင်ငံလူဦးရေ၏ ၇၀ရာခိုင်နှုန်းအထိရှိကာ ကချင်၊ ကရင်နီ၊ ကရင်၊ ချင်း၊ မွန်၊ ရခိုင်နှင့် ရှမ်း စသည့် အခြားတိုင်းရင်းသားလူမျိုးများဖြင့် ပါဝင်ဖွဲ့စည်းထားသည်။^{၁၁} ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးများကို ထိုတရားဝင်စာရင်းတွင် ထည့်သွင်းထားခြင်းမရှိကာ အစိုးရအနေဖြင့် ၎င်းတို့အား တရားဝင် နိုင်ငံသားများအဖြစ် အသိအမှတ်ပြုထားခြင်းမရှိပါ။^{၁၂}

တပ်မတော်အနေဖြင့် တိုင်းရင်းသားလူနည်းစုအရေးကို လစ်လျူရှုကာ ဗမာလူမျိုးကြီးဝါဒလွှမ်းမိုးမှုအား ပြည်သူ့အရေး၊ နိုင်ငံရေး နှင့် ယဉ်ကျေးမှု ကဏ္ဍအားလုံးတွင် စနစ်တကျ ထည့်သွင်းတည်ဆောက်ထားသည်။^{၁၃} လွတ်လပ်စွာရပ်တည်နိုင်ရန် နှင့် ကိုယ့်ကြံ့ခိုင်မှုကိုယ်ဖန်တီးနိုင်ရန်အတွက် တိုင်းရင်းသားလက်နက်ကိုင် အဖွဲ့ အစည်းများ (EAOs) များအနေဖြင့် တော်လှန်ရေးဆင်နွှဲလာကြသည်။ ၎င်းတို့သည် နိုင်ငံ၏ ဒေသအမြောက် အမြားတွင်ရှိကာ အနောက်ဘက်တွင် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်၊ မြောက်ပိုင်းတွင် ရှမ်းနှင့်ကချင်ပြည်နယ် စသည့် ဒေသများ အပါအဝင်ဖြစ်သည်။ တပ်မတော်အနေဖြင့် ထိုကဲ့သို့ အတွင်းမှတိုင်းရင်းသားအင်အားစုများကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံ ပြိုကွဲသွားစေမည့် အန္တရာယ်မှ ကာကွယ်နေသည့် သူရဲကောင်းများအဖြစ် ၎င်းတို့ဘာသာ ရံဖန်ရံခါ ပုံဖော်လေ့ရှိသည်။^{၁၄}

^၈ Josef Silverstein, *The Political Legacy of Aung San* (New York: Cornell University Press, 1972), 13.
^၉ Nick Cheesman, “How in Myanmar ‘national races’ came to surpass citizenship and exclude Rohingya,” *Journal of Contemporary Asia* 7, no. 3 (2017): 461-483.
^{၁၀} Cheesman, “How in Myanmar,” 461-483.
^{၁၁} Tom Kramer, “Ethnic Conflict and Land Rights,” *Social Research: An International Quarterly* 82, no. 2 (2015): 355, 357, http://themimu.info/sites/themimu.info/files/documents/Academic_article_Ethnic_Conflict_and_Land_Rights_Tom_Kramer_2015.pdf.
^{၁၂} Violet Cho, “Ethnicity and Identity,” in *Routledge Handbook of Contemporary Myanmar*, ed. Adam SIMpson, Nicholas Farrelly, and Ian Holliday (Florence: Taylor and Francis, 2018), 43, 45.
^{၁၃} Bertil Lintner, *Land of Jade: A Journey Through Insurgent Burma* (Edinburgh: Kiscadale Publications, 1990).
^{၁၄} Lintner, *Land of Jade*, 65.

ပုံ ၃ - ရခိုင်အမျိုးသမီးများ၊ အမျိုးသားငယ်တစ်ဦးနှင့် ဘုန်းကြီးတို့သည် အင်တာနက်ကောင်းကောင်း အသုံးပြုနိုင်သည့် မြောက်ဦးမြို့တစ်နေရာတွင် မိုဘိုင်းအင်တာနက်များ လာရောက်အသုံးပြုနေစဉ်။
ဓာတ်ပုံ - ကောင်းမြတ်နိုင်(မောင်တော)

အမှန်တကယ်တွင်တော့ အတိတ်ကာလမှစတင်ကာ ယခုထိတိုင် တပ်မတော်မှ ၎င်းမှ အာဏာချုပ်ကိုင်ထားခြင်းကို စိန်ခေါ်နေသော တိုင်းရင်းသားလက်နက်ကိုင်အဖွဲ့အစည်းများအပေါ် စစ်ဆင်ရေးများဆောင်ရွက်ကာ အပြတ်ချေမှုန်းနေခြင်းသာဖြစ်သည်။ တိုင်းရင်းသားလက်နက်ကိုင် အဖွဲ့အစည်းများအစ အတိုက်အခံ နိုင်ငံရေးသမားများ၊ ဆန္ဒပြပြည်သူများ နှင့် လူ့အခွင့်အရေးကာကွယ်စောင့်ရှောက်သူများအပါအဝင် မည်သည့် ဆန့်ကျင်မှု ပုံစံဖြစ်နေပါစေ အန္တရာယ်ဟုသတ်မှတ်ကာ ချေမှုန်းလေ့ရှိသည်။ နိုင်ငံ၏ လူ့အခွင့်အရေး မှတ်တမ်းသည်လည်း တပ်မတော်မှ စနစ်အားဖြင့်မတရားဖိနှိပ်ခြင်းနှင့် ဆိုးရွားလှသော လူ့အခွင့်အရေး ချိုးဖောက်ခြင်းများဖြင့် ပြည့်နှက်စွန်းထင်းနေခဲ့သည်။ မြန်မာနိုင်ငံတွင်း ထိုကဲ့သို့ ကျူးလွန်ခဲ့မှုများသည် ပြည်သူ့အရေး၊ နိုင်ငံရေး၊ စီးပွားရေး၊ လူမှုရေး၊ ယဉ်ကျေးမှု စသည့် ကဏ္ဍများနှင့် ဆက်စပ်သည့် လူ့အခွင့်အရေးအားလုံးအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိသည်။ ဥပမာအားဖြင့် အလွန်ပြင်းထန်သည့် အင်အားအသုံးပြုခြင်း၊ တရားဥပဒေဘောင်ပြင်ပလူသတ်ခြင်း၊ အစဖျောက်ခြင်း၊ လိင်ပိုင်းဆိုင်ရာ အကြမ်းဖက်ခြင်း၊ ညှင်းပန်းနှိပ်စက်ခြင်း၊ တရားလက်လွတ်ထိန်းသိမ်းခြင်း၊ အတင်းအကျပ်အလုပ်ခိုင်းစေခြင်း၊ မြေသိမ်းခြင်း၊ ပြည်တွင်းနေရပ်စွန့်ခွာ ရွှေ့ပြောင်းရခြင်း နှင့် တိုင်းရင်းသားနှင့် ဘာသာရေးလူနည်းစုဝင်များကို အစုလိုက်အပြုံလိုက်ဖယ်ရှားခြင်း စသည်တို့ ပါဝင်သည်။

နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝိုင်းမှ ၁၉၉၀ ခုနှစ်များတွင် မြန်မာနိုင်ငံအပေါ် ပိတ်ဆို့မှုများဖြင့် တုံ့ပြန်၍ ကုလသမဂ္ဂ အထွေထွေညီလာခံမှဆုံးဖြတ်ချက်များချမှတ်ကာ¹⁵ မြန်မာနိုင်ငံအတွက် လူ့အခွင့်အရေးအထူး ကိုယ်စားလှယ် ခန့်အပ်ခဲ့သည်။¹⁶ ထိုအချိန်မှစတင်၍ အထူးကိုယ်စားလှယ် ဖြစ်ပြီးမှ တာဝန်အဆက်ဆက် ယူခဲ့ကာ လက်ရှိတာဝန် ယူထားသော Tom Andrews သည်လည်း မြန်မာနိုင်ငံအတွင်း အလွန်ဆိုးရွား ကျယ်ပြန့်စွာဖြစ်ပေါ်နေသော လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများကို မီးမောင်းထိုးပြခဲ့ပါသည်။ ထို့အပြင် ၎င်းမှ ယခုထိတိုင် ဒဏ်ခတ် အရေးယူ ခြင်းမရှိသေးသော လူသားမျိုးနွယ်တစ်ခုလုံးကိုထိခိုက်စေသည့် ရာဇဝတ်မှုများ၊ စစ်ပွဲဆိုင်ရာရာဇဝတ်မှု နှင့် ရိုဟင်ဂျာများအား လူမျိုးတုံးသတ်ဖြတ်မှု စသည့် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ ကျူးလွန်မှုများကိုပါ ထောက်ပြခဲ့ သည်။¹⁷

ရိုဟင်ဂျာလူနည်းစုများ

တပ်မတော်၏ နှိပ်ကွပ်ခံရသည့် တိုင်းရင်းသားလူနည်းစုများအားလုံးကိုကြည့်လျှင် မည်သည့်အုပ်စုကမှ ရိုဟင်ဂျာများကဲ့သို့ အလွန်တရာမုန်းတီးခံရကာ အကြမ်းဖက်နှိပ်စက်ခြင်းခံရမည် မဟုတ်ပါ။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် နယ်စပ်နှင့် ထိစပ်နေသော ရခိုင်ပြည်နယ်မြောက်ပိုင်းရှိ ရိုဟင်ဂျာ - မွတ်စလင်တိုင်းရင်းသားလူနည်းစု - သည် “ကမ္ဘာပေါ်တွင် ညှဉ်းပန်းနှိပ်စက်ခံရဆုံး လူနည်းစုတစ်စု” ဟု ကုလသမဂ္ဂမှ ဖော်ပြခဲ့သည်။¹⁸ အခြား မည်သည့် နေရာမှအခြေမချဘဲ မျိုးရိုးစဉ်ဆက်အလိုက် ရိုဟင်ဂျာလူမျိုးများအနေဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံထဲတွင်သာ နေထိုင်ခဲ့ သော်လည်း တပ်မတော်၏အမြင်တွင် ရိုဟင်ဂျာတို့သည် အမြဲတစေ “ဒေါင်းများကြားတွင်နေထိုင်၍ မည်သည့် အခါမှ ဒေါင်း မဖြစ်လာနိုင်သော ကျီးကန်းများ”ဟူ၍ အမြင်ရှိသည်။¹⁹ ရိုဟင်ဂျာဟု လူမျိုးနာမည်တပ်ခြင်း ကို တပ်မတော်မှ ငြင်းပယ်ကာ ၎င်းတို့အား “တရားမဝင် ဘင်္ဂလီ ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်သူများ” နှင့် “အခြားနိုင်ငံမှ ကျူးကျော်သူများ” ဟူ၍ သတ်မှတ်သည်။²⁰

¹⁵ United Nations General Assembly, *Situation in Myanmar*, December 17, 1991, A/RES/46/132, <https://undocs.org/en/A/RES/46/132>.

¹⁶ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, *Situation of human rights in Myanmar - Commission on Human rights resolution 1992/58*, 1992, E/CN.4/RES/1992/58, <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Myan%20E%20CN4%20RES%201992%2058.pdf>.

¹⁷ “Myanmar: Tamdaw leaders must be investigated for genocide, crimes against humanity and war crimes – UN report,” United Nations Human Rights Council, , <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23475&LangID=E>.

¹⁸ Bruce Matthews, “Religious Minorities in Myanmar-Hints of the Shadow,” *Contemporary South Asia* 4, no. 3 (1995): 287-308.

¹⁹ Peacocks are a national symbol representing Myanmar identity. Cheesman, “How in Myanmar,” 461-483.

²⁰ Cheesman, “How in Myanmar,” 461-483.

တစ်ချိန်အခါက မြန်မာ့လူ့အဖွဲ့အစည်းတွင် အပြည့်အဝပါဝင်နိုင်ခဲ့သော်လည်း ရိုဟင်ဂျာများအနေဖြင့် ၇၀ ခုနှစ် နှောင်းပိုင်းမှစတင်ကာ ၎င်းတို့၏ နိုင်ငံသားအခွင့်အရေးများ တဖြည်းဖြည်းပျောက်ဆုံးလာရကာ ၁၉၈၂ နိုင်ငံသား ဥပဒေဖြင့် လုံးဝဆုံးရှုံးသွားခဲ့ရသည်။ နိုင်ငံသားဖြစ်တည်မှုမရှိတော့သည့်နောက်ပိုင်းတွင် နိုင်ငံမဲ့ ရိုဟင်ဂျာများ အနေဖြင့် စနစ်တကျခွဲခြားဆက်ခံခြင်းခံရကာ ၎င်းတို့၏ လွတ်လပ်စွာသွားလာခွင့်၊ ထိမ်းမြား လက်ထပ်ပိုင်ခွင့်၊ ပညာရေးနှင့် ကျန်းမာရေး ဝန်ဆောင်မှုလက်လှမ်းမီနိုင်မှုများစသည်တို့တွင် အလွန်ကန့်သတ် ခံလာရသည်။ ယခုကဲ့သို့ အလွန်ဆိုးရွားသော လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုပုံစံ အခြေအနေများကြောင့် ၁၉၈၀ ခုနှစ်များ၊ ၁၉၉၀ ခုနှစ်များ နှင့် ၂၀၀၀ခုနှစ် အစောပိုင်းကာလများတွင် ရိုဟင်ဂျာ “လေ့လူသားများ” ဟု ပြောစမှတ် ပြုရသည့်အထိ အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများဖြစ်သည့် မလေးရှား၊ ထိုင်းနိုင်ငံ စသည့်နေရာများသို့ အလွန်အန္တရာယ်များ သည့် ခရီးများထွက်ခွာသွားနိုင်ရန် တွန်းအားဖြစ်စေခဲ့သည်။ ကျန်ခဲ့သည့် လူအုပ်စုမှာ အခြား ရခိုင်တိုင်းရင်း သားများနှင့် ရခိုင်ပြည်နယ်အတွင်း၌ ကန့်သတ်ခံကြရပါသည်။ ထိုကဲ့သို့ အလွန်ဖိနှိပ်ခံထားရသည့် တိုင်းရင်း သားလူနည်းစု နှစ်စုမှာ မြန်မာနိုင်ငံ၏ အဆင်းရဲဆုံးပြည်နယ်တစ်ခုတွင် ခက်ခဲစွာရှင်သန်စွာ ရပ်တည်နေရ ပါသည်။

၂၀၁၂ ခုနှစ်တွင် ရခိုင်အမျိုးသမီး မသိတာထွေးအား ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသား ၃ဦးမှ အဓမ္မပြုကျင့်ကာ သတ်ဖြတ် သည်ဟု စွပ်စွဲခံရပြီးနောက် ရခိုင်နှင့်ရိုဟင်ဂျာအသိုင်းအဝိုင်း နှစ်ခုကြား အကြမ်းဖက်မှုများ ဖြစ်ပေါ်လာခဲ့ သည်။ ပထမအကြိမ် အကြမ်းဖက်မှုလှိုင်းလုံးကြီးသည် ၂၀၁၂ ခုနှစ် ဩဂုတ်လအထိကြာမြင့်ကာ ဒုတိယ အကြိမ် အဓိကရုဏ်းများသည် ၂၀၁၂ ခုနှစ် အောက်တိုဘာလတွင် ထပ်မံဖြစ်ပွားခဲ့သည်။ နောက်ဆုံး အကြိမ် အကြမ်းဖက်မှုဖြစ်ခဲ့သည်မှာ ၂၀၁၃ခုနှစ်တွင် ဖြစ်သည်။ ထိုအဓိကရုဏ်းများကြောင့် မြို့နယ် ၁၂ မြို့နယ် နှင့် ရိုဟင်ဂျာ၊ ရခိုင်၊ ကမာန် စသည့် တိုင်းရင်းသားအုပ်စု သုံးအုပ်စုကို ထိခိုက်မှုဖြစ်စေခဲ့ပါသည်။²¹ ကုလသမဂ္ဂ၏ ခန့်မှန်းချက်အရ ထိုအဓိကရုဏ်းများကြောင့် လူဦးရေ ၁၄၀၀၀၀ ခန့်မှာ ထွက်ပြေးတိမ်းရှောင်ခဲ့ရသည်။ ထိုကဲ့သို့ တိမ်းရှောင်ရသော လူများ၏ ၉၅ရာခိုင်နှုန်းသည် ရိုဟင်ဂျာများဖြစ်ကာ ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိ IDP စခန်းများတွင် ခိုလှုံကြရသည်။²²

၂၀၁၂-၂၀၁၃အတွင်းဖြစ်ခဲ့သောအကြမ်းဖက်မှုသည် အလွန်ဆိုးရွားလှသော်လည်း ၂၀၁၇ ရောက်သောအခါ ရခိုင်ပြည်နယ် မြောက်ပိုင်းရှိ ရိုဟင်ဂျာရွာများ ရာနှင့်ချီဖျက်ဆီးခံရ၍ ရိုဟင်ဂျာ အယောက် ၇၅၀,၀၀၀ ခန့်ကို ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်သို့ ထွက်ပြေးစေခဲ့သည့် တပ်မတော်၏ နယ်မြေရှင်းလင်းရေးစစ်ဆင်ရေးနှင့် ယှဉ်လိုက်လျှင် အားဖျော့နေပါသေးသည်။ နယ်စပ်ရဲစခန်း ၃၀ စီစဉ်တကျတိုက်ခိုက်ခဲ့ရကာ လူ ၂ဦးအသက်ဆုံးရှုံးခဲ့ပြီးနောက် စစ်တပ်မှ အာရကန်ရိုဟင်ဂျာကယ်တင်ရေးတပ် (ARSA) နှင့် “အကြမ်းဖက်မှုတွင် ပါဝင်ပတ်သက်သူများ”ကို တိုက်ထုတ်ခြင်းသာဖြစ်သည်ဟု ထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။²³

²¹ The Kaman are another Muslim community in Rakhine, who unlike the Rohingya, are citizens under 1982 Citizenship Law.
²² “Area based programming: UNDP in Rakhine,” United Nations Development Programme, <http://www.mm.undp.org/content/myanmar/en/home/area-based-programming/rakhine.html>.
²³ Wa Lone and Shoon Naing, “At least 71 killed in Myanmar as Rohingya insurgents stage major attack,” *Reuters*, August 25, 2017, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/at-least-71-killed-in-myanmar-as-rohingya-insurgents-stage-major-attack-idUSKCN1B507K>.

ရိုဟင်ဂျာအရေးအခင်းအပြင် ကချင်နှင့်ရှမ်းပြည်နယ်တို့တွင် ဆက်လက်ဖြစ်ပေါ်နေသော လက်နက်ကိုင် ပဋိပက္ခများကြောင့် ကုလသမဂ္ဂအချက်အလက်ရှာဖွေရေးမစ်ရှင်အဖွဲ့ (FFM)ကို ဖွဲ့စည်းခဲ့ပြီး ၎င်း၏ အစီရင်ခံစာတွင် အသက်ရှင်ကျန်ရစ်သူ ရိုဟင်ဂျာများ၏ အလွန်ဆိုးရွားလှသည့် အဖြစ်အပျက်များ ဖော်ပြနိုင်ခဲ့သည်။²⁴ အခြားတိုင်းရင်းသားဒေသများရှိပြည်သူများအပေါ် ဆယ်စုနှစ်ပေါင်းများစွာ ဆင်နွှဲခဲ့သည့် စစ်ဆင်ရေးပုံစံနှင့် ဆင်တူသည့် အလွန်ရက်စက်ကြမ်းကြုတ်သည့် တပ်မတော်၏ စစ်ဆင်ရေးများကို ထိုအဖွဲ့မှ ဖော်ထုတ်ခဲ့သည်။ သာမန်အရပ်သားပြည်သူများကို မခွဲခြားဘဲ ပစ်မှတ်ထားကာ သတ်ဖြတ်ခြင်း၊ လိင်ပိုင်းဆိုင်ရာ အကြမ်းဖက်မှုများကို ကျယ်ပြန့်စွာကျူးလွန်ခြင်း၊ လူ့ဇာတိသိက္ခာချိုးနှိမ်ကာ လူမျိုးရေးခွဲခြားသော အသုံးအနှုန်းများ သုံးစွဲခြင်း နှင့် စစ်တပ်၏ လုပ်ရပ်များအား အရေးယူမှုလုံးဝမရှိခြင်း စသည်တို့ပါဝင်သည်။ FFM မှ ၎င်း၏တွေ့ရှိချက်များကို ဩဂုတ်လ ၂၀၁၈ခုနှစ် တွင် တင်ပြခဲ့ပြီး တပ်မတော်မှ အကြီးတန်းအရာရှိများအား စုံစမ်းစစ်ဆေးကာ ၎င်းတို့အား လူမျိုးတုံးသတ်ဖြတ်မှု၊ လူသားမျိုးနွယ်တစ်ခုလုံးကို ထိခိုက်စေသည့် ရာဇဝတ်မှုများ နှင့် စစ်ပွဲဆိုင်ရာ ရာဇဝတ်မှုများ အတွက်အရေးယူနိုင်ရန် အကြံပြုခဲ့သည်။²⁵ FFM ၏ လုပ်ပိုင်ခွင့် စက်တင်ဘာလ ၂၀၁၉ခုနှစ်တွင် ကုန်ဆုံးခဲ့ပြီးနောက်ပိုင်း ကုလသမဂ္ဂ လူ့အခွင့်အရေးကောင်စီမှ သက်သေအထောက်အထားများကို ဆက်လက်ပြုစုထိန်းသိမ်းနိုင်ရန်ရည်ရွယ်ကာ မြန်မာနိုင်ငံအတွက် လွတ်လပ်သော စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးယန္တရား(IIMM)ကို တည်ထောင်ခဲ့သည်။ ထို့နောက် နိုဝင်ဘာ ၂၀၁၉တွင် အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ ရာဇဝတ်မှုတရားရုံး (ICC) ၏ တရားလိုရှေ့နေရုံးမှ ရိုဟင်ဂျာများကို မြန်မာနိုင်ငံမှ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ အတင်းအကျပ် နှင်ထုတ်ခဲ့သည်ဟူသော စွပ်စွဲချက်ကို စုံစမ်းစစ်ဆေးရေးဆောင်ရွက်ရန် အမှုစတင်ဖွင့်ခဲ့သည်။²⁶ ထိုတစ်လတည်းတွင် ဂမ်ဘီယာနိုင်ငံမှ မြန်မာနိုင်ငံအား လူမျိုးတုံးသတ်ဖြတ်မှု တားဆီးရေးဆိုင်ရာနိုင်ငံတကာ သဘောတူစာချုပ်၏ ကတိကဝတ်များကို ချိုးဖောက်သည်ဟုဆိုကာ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ တရားရုံး (ICJ) တွင် တရားစွဲဆိုခဲ့သည်။

လက်ရှိအခြေအနေ

နိုင်ငံတကာတာဝန်ယူမှု၊ တာဝန်ခံမှုအပိုင်းတွင် တိုးတက်မှုများရှိခဲ့သော်လည်း မြန်မာနိုင်ငံ၌တွင်မူ စစ်တပ်အား တားဆီးနိုင်ခြင်းမရှိသေးကာ လက်နက်ကိုင်ပဋိပက္ခကိုလည်း ရပ်တန့်နိုင်ခြင်းမရှိပါ။ ၂၀၁၈မှစတင်ကာ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် တပ်မတော်နှင့် ရခိုင်တိုင်းရင်းသားလက်နက်ကိုင်အဖွဲ့အစည်းဖြစ်သည့် ရက္ခိုင့်တပ်တော် (AA) နှစ်ဘက်ကြား တိုက်ပွဲများနှင့် အကြမ်းဖက်လုပ်ရပ်များ ပိုများလာပါသည်။²⁷ ရခိုင်၊ ချင်း နှင့် ကျန်ရစ်သော

²⁴ United Nations Human Rights Council, “Myanmar: Tatmadaw leaders.”

²⁵ United Nations Human Rights Council, “Myanmar: Tatmadaw leaders.”

²⁶ Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on opening a Preliminary Examination concerning the alleged deportation of the Rohingya people from Myanmar to Bangladesh,” International Criminal Court, September 18, 2018, <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180918-otp-stat-Rohingya>.

²⁷ International Criminal Court, “Statement of ICC Prosecutor.”

ရိုဟင်ဂျာ အရပ်သားပြည်သူများသည် ထိုနှစ်ဖွဲ့ကြား တိုက်ပွဲများနှင့် တန်ပြန်စစ်ဆင်ရေးများကြားတွင် ကြားညှပ်နေကြသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်၏ မြို့နယ် ၉ မြို့နယ်ဖြစ်သော ဘူးသီးတောင်၊ ကျောက်တော်၊ မောင်းတော၊ မင်းပြား၊ မြောက်ဦး၊ မြေပုံ၊ ပေါက်တော၊ ပုဏ္ဏားကျွန်း၊ ရသေ့တောင် နှင့် ချင်းပြည်နယ်ရှိ ပလက်ဝမြို့နယ်တွင် နေရာအနှံ့အပြား တိုက်ပွဲများဖြစ်ပွားနေသည်။ တပ်မတော်နှင့် အေအေကြား တိုက်ပွဲများ ကြောင့် နေရပ်စွန့်ခွာ ထွက်ပြေးရသူ ထပ်တိုး လူဦးရေ ၂၀၀,၀၀၀ ခန့်ရှိလာခဲ့ပြီဖြစ်သည်။²⁸

သာမန်အရပ်သားပြည်သူများ ဒဏ်ရာရခြင်း သို့မဟုတ် မြေမြှုပ်မိုင်း နှင့် လက်နက်ကြီးများဖြင့် ပစ်ခတ်ခြင်း ကြောင့် သေဆုံးခြင်း စသည့် သတင်းများသည် ရခိုင်ပဋိပက္ခအတွင်း အလွန်များပြားလာခဲ့သည်။ ကုလသမဂ္ဂ လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာမဟာမင်းကြီးရုံးမှ မြန်မာစစ်တပ်အနေဖြင့် အေအေအား လေကြောင်းမှ တိုက်ခိုက်မှုများ ပြုလုပ်ခဲ့သည်ဟု သတင်းထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။ အရပ်သားပြည်သူများရှိသော နေရာများတွင် ၎င်းတို့ နှစ်ဖွဲ့ ထိပ်တိုက်တွေ့မှုများကြောင့် ကျောင်းများ၊ အိမ်များ ပျက်စီးခဲ့ရသည်။ အနည်းဆုံး လူပေါင်း ၃၀၀ အသက် သေဆုံးခဲ့ရကာ (၄၂ဦးမှာ အသက် ၁၈နှစ်အောက်ဖြစ်သည်) ၆၄၀ဦး ဒဏ်ရာရရှိခဲ့သည်။²⁹ သို့သော် လက်တွေ့ အခြေအနေတွင် ထိုထက်ပင် လူဦးရေပိုများနိုင်ပါသည်။³⁰

ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် ပဋိပက္ခအရှိန်ပြင်းလာသည်နှင့်အမျှ လူသားခြင်းစာနာထောက်ထားမှုဆိုင်ရာ အကူအညီ လိုအပ်မှုမှာလည်း တရှိန်ထိုးမြင့်တက်လာခဲ့သည်။ သို့သော်လည်း ဇန်နဝါရီ ၂၀၁၉ မှ စတင်ကာ မြန်မာနိုင်ငံ အစိုးရမှ ကန့်သတ်မှုများပြုလုပ်ကာ လူသားခြင်းစာနာထောက်ထားမှုအကူအညီများကို ဖြတ်တောက်ခဲ့သည်ဟု ကုလသမဂ္ဂလူသားချင်းစာနာထောက်ထားမှုရေးရာ ညှိနှိုင်းရေးရုံးမှ သတင်းထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် ပဋိပက္ခဒဏ်ခံ မြို့နယ်များရှိပြည်သူများမှာ အလွန်ဆိုးရွားသည့်အကျိုးဆက်များ ခံစားရကြသည်။³¹ ကိုဗစ်ကပ် ရောဂါစတင်ဖြစ်ပွားပြီး နောက်ပိုင်းတွင် တိုက်ခိုက်နေကြသော တစ်ကမ္ဘာလုံးရှိစစ်ပွဲများ ရပ်စဲရေးအတွက် တောင်းဆိုခဲ့ကြသော်လည်း တပ်မတော်အနေဖြင့် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်များတွင် အေအေ အပေါ် ထိုးစစ်များ ဆက်လက် လုပ်ဆောင်ကာ ၎င်းအား အကြမ်းဖက် အဖွဲ့အစည်းအဖြစ် ကြေညာခဲ့သည်။

²⁸ “Myanmar’s Rakhine War Produces Grim Child Casualty Toll,” *Radio Free Asia*, September 16, 2020, <https://www.rfa.org/english/news/myanmar/child-casualties-09162020200647.html>.

²⁹ *Radio Free Asia*, “Myanmar’s Rakhine War.”

³⁰ Press briefing note on Myanmar/Bangladesh - Rohingya,” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, April 17, 2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25804&LangID=E>.

³¹ “Myanmar: Conflict between the Arakan Army and the Myanmar Military,” United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, November 1, 2019, <https://reliefweb.int/report/myanmar/myanmar-conflict-between-arakan-army-and-myanmar-military-update-humanitarian-needs>.

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ဒုက္ခသည်စခန်းများရှိ လူ့အခွင့်အရေးအခြေအနေ

၂၅ ရက် ဩဂုတ်လ ၂၀၁၇ခုနှစ် တွင် ဖြစ်ပွားခဲ့သော “နယ်မြေရှင်းလင်းရေးစစ်ဆင်ရေးများ” နောက်ပိုင်းတွင် ရိုဟင်ဂျာအယောက် ၇၅၀,၀၀၀ ကျော်သည် မြန်မာနိုင်ငံမှ ထွက်ပြေးခဲ့ကြရသည်။ လုံခြုံရာနေရာသို့ ထွက်ပြေးခဲ့သောလူအုပ်စုသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသို့ ရောက်ရှိနိုင်ရန် ရက်ပေါင်းများစွာ ခြေလျင်လျှောက်ကာ တောင်တန်းများကျော်ဖြတ်၍သော်လည်းကောင်း၊ တောထဲတွင် တပ်မတော်ထံမှ ပုန်းအောင်းခဲ့၍ သော်လည်းကောင်း သို့မဟုတ် ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်၏ ကြမ်းတမ်းလှသော ရေလမ်းခရီးအား လှေဖြင့်ဖြတ်ကျော်၍သော်လည်းကောင်း ခရီးပြုခဲ့ရသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရအနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ နယ်စပ်ဖွင့်ထားပေးကာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များကို ခိုလှုံခွင့်ပေးခဲ့သည်။³² UNHCR ၏ ထုတ်ပြန်ချက်အရ ဒုက္ခသည်အများစုသည် အရေးအခင်းဖြစ်ပြီးနောက် ပထမ ၃လတွင် ရောက်ရှိခဲ့သည်ဟုဆိုသည်။ ထို့အပြင် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည် လူဦးရေ၏ အများစုမှာ အမျိုးသမီးနှင့်ကလေးငယ်များ (၄၀ ရာခိုင်နှုန်းမှာ ၁၂နှစ်အောက်) ဖြစ်သည်ဟု သိရသည်။³³

Ukhiya နှင့် Teknaf Upazilas တွင်ရှိသော အသုံးပြုခြင်းမရှိသေးသည့် သစ်တောမြေများကို ထိုအချိန်မှ စတင်ကာ ကမ္ဘာ့အကြီးဆုံး နှင့် လူဦးရေအထူထပ်ဆုံး ဒုက္ခသည်စခန်းများအဖြစ်ပြောင်းလဲခဲ့သည်။ ဒုက္ခသည် အများစုသည် ကော့(စ်)ဘဇားနားတွင်ရှိသော အလွန်လူဦးရေပြတ်သိပ်သည့် ဒုက္ခသည်စခန်း ၃၄ ခုတွင် နေထိုင်သည်။³⁴ Kutupalong-Balukhali တိုးချဲ့နေရာတစ်ခုတွင်ပင် ရိုဟင်ဂျာ ၆၂၆,၅၀၀ ခန့်သည် ဧရိယာ အကျယ်အဝန်း ၁၃ စတုရန်းကီလိုမီတာအကျယ်တွင် နေထိုင်ကြရသည်။³⁵ ရိုဟင်ဂျာအရေးအခင်း နှင့် ဆက်စပ်၍ လိုအပ်သည့် လူသားချင်းစာနာထောက်ပံ့မှုအကူအညီမှာ အလွန်ကြီးမားလှသည်။ ၂၀၁၈ခုနှစ်တွင် ကုလသမဂ္ဂနှင့် မိတ်ဖက်အဖွဲ့အစည်းများအနေဖြင့် ပူးပေါင်းတုံ့ပြန်မှု အစီအစဉ် (Joint Response Plan (JRP)) အား မိတ်ဆက်ကာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ၏ လိုအပ်ချက်များကို ဖြည့်ဆည်းနိုင်ရန်အတွက် ရန်ပုံငွေ

³² But in March 2019, Bangladesh announced it would no longer accept Rohingya fleeing Myanmar. “Bangladesh will no longer take in Myanmar refugees,” *BBC News*, March 1, 2019, <https://www.bbc.com/news/world-asia-47412704>.

³³ “Refugee Response in Bangladesh,” United Nations High Commissioner for Refugees, https://data2.unhcr.org/en/situations/myanmar_refugees.

³⁴ Other camps include: Hakimpara, Jamtoli, Bagghona / Potibonia, Chakmarkul, Unchiprang, Shamlapur, Alikhali, Leda, Nayapara RC and Jamudira.

³⁵ “Impacts of the Rohingya Refugee Influx on Host Communities,” United Nations Development Programme, November 2018, <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Impacts%20of%20the%20Rohingya%20Refugee%20Influx%20on%20Host%20Communities.pdf>.

လိုအပ်ချက်များ ကို တောင်းခံခဲ့ကြပါသည်။³⁶ ထိုစတင်တောင်းခံမှု နှင့် နောက်ဆက်တွဲ ၂၀၁၉ နှင့် ၂၀၂၀တွင် တောင်းခံမှုများအတွက် ကုလသမဂ္ဂမှ ထပ်ဆင့်မေတ္တာရပ်ခံမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့သော်လည်း ယခုထိတိုင် ပြည့်မီ နိုင်ခြင်း မရှိသေးပါ။³⁷ ဇွန်လ ၂၀၂၀ အထိ JRP ၏ စုစုပေါင်းလိုအပ်ချက်မှာ အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၉၉၄ သန်းဟု ခန့်မှန်းထားသော်လည်း ၂၇ ရာခိုင်နှုန်း အတွက်သာ ရန်ပုံငွေ အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၂၇၃ သန်းကို ရရှိထားပါ သည်။³⁸

ပုံ ၄ - ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ ရေးဆွဲထားသည့် ငြိမ်းချမ်းရေးပုံများဖော်ကျူးထားသည့် နံရံရှေ့တွင် ရိုဟင်ဂျာ ကလေးငယ်များ ဆော့ကစားနေကြစဉ်။

³⁶ “JRP for Rohingya Humanitarian Crisis - Snapshot,” United Nations High Commissioner for Refugees, March 23, 2018, <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/62873>.

³⁷ United Nations High Commissioner for Refugees, “JRP.”

³⁸ “Rohingya Humanitarian Crisis Joint Response Plan 2020 funding update as of 2020-06-16,” Inter Sector Coordination Group, https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/fundingupdates_june.pdf.

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များကြုံတွေ့ရသည့်အခက်အခဲများမှာ လုံလောက်သည့်အမိုးအကာ၊ သန့်ရှင်းသည့်ရေ၊ မိလ္လာစနစ်နှင့် သန့်ရှင်းရေး၊ အစားအစာ၊ ကျန်းမာရေး နှင့် ဝန်ဆောင်မှုများ၊ လုံခြုံရေးနှင့် ထိခိုက်လွယ်သောလူအုပ်စုများ (အမျိုးသမီးနှင့် မိန်းကလေးများအပါအဝင်) အတွက် လုံခြုံသောခိုလှုံရာနေရာနှင့် အခြေမဲ့ဘဝများအဖြစ်ပြောင်းလဲသွားခဲ့ရသည့် ကလေးများအတွက်ပညာရေး စသည်တို့ပါဝင်သည်။ ၎င်းတို့ နေထိုင်ရသည့်အခြေအနေများသည် အလွန်ဆိုးရွားနိုင်ကျလှသည်။ ဒုက္ခသည်များရရှိသည့် အမိုးအကာများသည် ပလတ်စတစ်အကာနှင့် ဝါးများ အသုံးပြုထားကာ ၂၀ စတုရန်းမီတာခန့်သာ အကျယ်အဝန်းရှိသည်။ ထို့အပြင် ၎င်းနေရာတွင် လူပေါင်း ၁၂ ယောက်ခန့်နေထိုင်ရသည့်အပြင်³⁹ မိုးအကြီးအကျယ်ရွာသွန်းခြင်း၊ မြေပြိုခြင်း နှင့် ၎င်းတို့ကြောင့်ရေကြီးခြင်းစသည့် အန္တရာယ်များသို့ အလွန်ကျရောက်လွယ်ပါသည်။ နှစ်စဉ်နှစ်တိုင်း မိုးရာသီ ရောက်သောအခါ ဒဏ်ရာအနာတရဖြစ်ခြင်း၊ လူသေဆုံးခြင်း၊ အမိုးအကာများနှင့် အရေးပေါ်ပြောင်းရွှေ့ ခိုလှုံရာနေရာများ ပျက်စီးခြင်း စသည့် ဘေးဒုက္ခများ နှစ်စဉ်နှစ်တိုင်း ကြုံကြရသည်။⁴⁰

အရည်အသွေးနိမ့်သောအဆောက်အအုံ နှင့် မိလ္လာစနစ်တို့မှာ အလွန်နီးကပ်စွာတည်ရှိသော နေထိုင်ရာနေရာများဖြစ်သောကြောင့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များသည် ရောဂါ နှင့် အခြား ကူးစက်မှုများဖြစ်ပေါ်ရန် ပို၍အန္တရာယ်ရှိလာသည်ဟု ပြောနိုင်သည်။ ကိုဗစ်ကပ်ရောဂါ နှင့်နှိုင်းယှဉ်လျှင် ထိုအန္တရာယ်မှာ ပို၍ပင် မြင့်တက် သွားပါသည်။ ၂၀၂၀ တွင် ကိုဗစ်-၁၉ ကူးစက်မှု ပထမဦးစွာမဖြစ်ပွားခင်မှာပင် ပြည်သူ့ကျန်းမာရေး တာဝန်ရှိ သူများမှ အသက်ရှုလမ်းကြောင်းရောဂါနှင့် အခြားကူးစက်မှုများ မြင့်မားစွာဖြစ်ပေါ်နေခြင်းကို သတိပေးခဲ့ပြီး ဖြစ်သည်။⁴¹ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် ရှိစဉ်ခါက ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှု အကန့်အသတ်ဖြင့်သာ လက်လှမ်းမီခဲ့သောကြောင့် ယခုကဲ့သို့ ကျန်းမာရေးချို့တဲ့သည့် အခြေအနေဖြစ်လာရန် ပိုအားပေးခဲ့သည်။ ၂၀၁၈ တွင် Harvard's FXB Center for Health and Human Rights နှင့် BRAC မှ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များကို စစ်တမ်းကောက်ရာတွင် ၅၁.၅ ရာခိုင်နှုန်းသည် သွေးတိုးရိုကာ ၁၄.၂ ရာခိုင်နှုန်းသည် ဆီးချိုရောဂါရှိကြောင်းတွေ့ရကာ လူဦးရေ ၃၆,၉၃၀ မှာ မြန်မာနိုင်ငံမှ ထွက်ပြေးခဲ့ရာမှ ရရှိခဲ့သောဒဏ်ရာများ ခံစားနေရသေးသည်ကို တွေ့ခဲ့ရသည်။⁴²

ကျန်းမာရေးဆိုင်ရာအခွင့်အရေးသည် အခြေခံလူ့အခွင့်အရေးဖြစ်ကာ ကျန်းမာရေး စောင့်ရှောက်မှု အထူးသဖြင့် စိတ်ကျန်းမာရေး၊ လိင်ပိုင်းနှင့် မျိုးဆက်ပွားကျန်းမာရေးဝန်ဆောင်မှုတို့မှာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ နေသာ ထိုင်သာရှိစေနိုင်ရန် နှင့် ၎င်းတို့၏ ခန္ဓာ၊ စိတ်ကြံ့ခိုင်ရေးအတွက် အလွန်အရေးပါလှသည်။ ဆယ်စုနှစ်ပေါင်းများစွာ မြန်မာနိုင်ငံတွင် လူသားမဆန်စွာ ဆက်ဆံခံခဲ့ရကာ နှိပ်စက်ညှဉ်းပန်းခြင်း၊ လိင်ပိုင်းဆိုင်ရာ အကြမ်းဖက်ခြင်း နှင့် လူမျိုးတုံးသတ်ဖြတ်ခြင်းဟုဆိုနိုင်သည့် မြန်မာတပ်မတော်၏ စစ်ဆင်ရေးများကြောင့် မိသားစုဝင်များ ဆုံးရှုံးခဲ့ရကာ ဒုက္ခသည်ဘဝတွင် စိတ်ဖိစီးမှုများ၊ ပူပန်မှုများ နေ့စဉ်ကြုံတွေ့နေရပြီး

³⁹ Taken from field notes and observations of co-author during January 2020 visit to Kutupalong camps.
⁴⁰ "Scores of Rohingya refugee shelters in Bangladesh destroyed by flooding," *UN News*, July 5, 2019, <https://news.un.org/en/story/2019/07/1041931>.
⁴¹ Kate White, "Rohingya in Bangladesh: an unfolding public health emergency," *The Lancet* 390, no. 10106 (October 2017): [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(17\)32677-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(17)32677-6/fulltext).
⁴² "Rapid Needs Assessment in Cox's Bazar Phase 1: March 2018," Harvard FXB Center for Health and Human Rights and BRAC, March 2018, <https://cdn2.sph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/114/2018/04/RNA-BRAC.pdf>.

စိတ်ကျန်းမာရေး ဝန်ဆောင်မှုများအား အလွန်အမင်းလိုအပ်နေသည်ကို တွေ့ရမည်ဖြစ်သည်။ ရိုဟင်ဂျာ ဒုက္ခသည်များ၏ စိတ်ကျန်းမာရေးနှင့်ပတ်သက်၍ ပြုလုပ်ထားသော သုတေသနများအနည်းငယ်သာ ရှိသော်လည်း UNHCR မှ “ဒေါသပေါက်ကွဲထွက်လွယ်ခြင်း၊ စိတ်ဖောက်သွားသကဲ့သို့ ရောဂါလက္ခဏာများ၊ ကိုယ်ခန္ဓာပိုင်းဆိုင်ရာ သို့မဟုတ် ဆေးပညာအားဖြင့် မရှင်းပြနိုင်သည့် ရောဂါလက္ခဏာများ၊ ပုံမှန်အလုပ်မလုပ်ခြင်း နှင့် သေကြောင်းကြံစည်ခြင်း” စသည်တို့နှင့်အတူ စိတ်ပူပန်ခြင်း၊ စိတ်ဓာတ်ကျခြင်း၊ စားချင်စိတ်ပျောက်ဆုံးခြင်း ဝေဒနာခံစားနေရသည့် လူ အများအပြားရှိနေသည်ဟု တင်ပြထားပါသည်။⁴³

ထို့အပြင် အရင်းနှီးဆုံးအဖော်မှ အကြမ်းဖက်ခြင်း၊ အိမ်တွင်းအကြမ်းဖက်ခြင်း နှင့် လိင်ပိုင်းဆိုင်ရာ အကြမ်းဖက်ခြင်းစသည့် ဖြစ်ရပ်များသည်လည်း စခန်းများတွင် မြင့်တက်နေခဲ့သည်ဟု ရိုဟင်ဂျာအမျိုးသမီး အဖွဲ့အစည်းများမှ ဖော်ပြထားပါသည်။⁴⁴ ၎င်းတို့မှ ဆက်လက်၍ ဒုက္ခသည်လူဦးရေ၏ ၆၇ ရာခိုင်နှုန်းသည် အမျိုးသမီးနှင့် မိန်းကလေးငယ်များဖြစ်ကာ ကျား၊မ တန်းတူညီမျှမှုမရှိခြင်း နှင့် ဘေးဖယ်ခံထားရခြင်းတို့ကြောင့် ၎င်းတို့၏ အနာဂတ်မှာ အကန့်အသတ်ခံနေရသည်ဟု ဆိုပါသည်။ မျိုးဆက်ပွားဆိုင်ရာ ကျန်းမာရေးဝန်ဆောင်မှု လက်လှမ်းမီနိုင်ခြင်းသည် အထူးသဖြင့် ရှင်သန်သူ(survivor) ဒုက္ခသည်အမျိုးသမီးများအတွက် အလွန် အရေးကြီးပါသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးဌာနမှ ဒုက္ခသည်အမျိုးသမီးဦးရေ၏ ၉၀ ရာခိုင်နှုန်းသည် အဓမ္မပြုကျင့်ခံခဲ့ရသည်ဟုဆိုသည်။⁴⁵ ထိုမှ အမျိုးသမီး ၇၀,၀၀၀ခန့်သည် မြန်မာနိုင်ငံတွင် လိင်အကြမ်းဖက်မှု ခံခဲ့ရသောကြောင့် ကိုယ်ဝန်ဆောင်ထားရသည် သို့မဟုတ် ကလေးမွေးဖွားထားသော မိခင်အသစ်စက်စက်များ ဖြစ်သည်ဟု ခန့်မှန်းရသည်။⁴⁶

အထူးသဖြင့် ပညာရေးဆိုင်ရာအခွင့်အရေးနှင့်ပတ်သက်၍ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင်နေရသော ကလေးငယ်များ၏ အနာဂတ်မှာ မသေချာမရေရာနေပါ။ ၂၀၁၇ ခုနှစ်မှ ၂၀၂၀ ခုနှစ်အစောပိုင်းကာလအတွင်း ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရမှာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ၏ ကျောင်းပညာရေးတက်ရောက်ခွင့်တားမြစ်ခဲ့သောကြောင့် ကျောင်းနေအရွယ် ကလေးဦးရေ ၄၀၀,၀၀၀ ခန့်နီးပါး၏ ပညာရေးအခွင့်အလမ်း လက်လွတ်ခဲ့ရသည်။ ရိုဟင်ဂျာ ကလေးငယ်များသည် အိမ်ရှင်လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းရှိ ကျောင်းများတွင် တက်ရောက်ရန် စာရင်းပေးသွင်းခွင့်မရသလို အတန်းစာမေးပွဲ များတွင် ဖြေဆိုခွင့်လည်းမရပါ။⁴⁷ ထို့အပြင် ကုလသမဂ္ဂလူသားချင်း ကူညီထောက်ပံ့ရေးအဖွဲ့

⁴³ “Culture, context and mental health of Rohingya Refugees,” United Nations High Commissioner for Refugees, 2018, <https://www.unhcr.org/5bbc6f014.pdf>.

⁴⁴ Taken from field notes of co-author’s conversation with RWWS and women’s rights activists during January 2020 visit to Kutupalong camps.

⁴⁵ Susan Hutchinson, “Gendered insecurity in the Rohingya crisis,” *Australian Journal of International Affairs* 72, no. 1 (January 2018): 1-9.

⁴⁶ Hutchinson, “Gendered insecurity,” 1-9.

⁴⁷ “Are We Not Human? Denial of Education for Rohingya Refugee Children in Bangladesh,” Human Rights Watch, December 3, 2019, <https://www.hrw.org/report/2019/12/03/are-we-not-human/denial-education-rohingya-refugee-children-bangladesh>.

အစည်းများနှင့် အစိုးရမဟုတ်သောအဖွဲ့အစည်းများအနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာကလေးငယ်များအား တရားဝင် အသိအမှတ်ပြုထားသော ကျောင်းပညာရေးသင်ကြားပေးခြင်းမှ တားမြစ်ခံခဲ့ရသည်။⁴⁸

ထို့အပြင် ရိုဟင်ဂျာကလေးများသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၏ နိုင်ငံတော်ဘာသာစကားဖြစ်သည့် Bangla စကားသင်ကြားခွင့်မှ ပိတ်ပင်ခံခဲ့ရသည်။⁴⁹ ယာယီသင်ကြားရေးစင်တာများနှင့် မဒရဆာများတွင် ကျောင်းပြင်ပပညာရေးသာ မူလတန်းအရွယ်ကလေးများကို သင်ကြားပေးနိုင်သည်။ RYA အဖွဲ့ဝင်များမှ ၎င်းတို့အတွက် မည်သည့်ပညာရေးအခွင့်အလမ်းမျှ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် ရှိမနေပါဟု အလေးအနက် ထုတ်ဖော်တင်ပြခဲ့သည်။ အင်တာဗျူးမေးမြန်းခဲ့သော လူငယ်တက်ကြွလှုပ်ရှားသူများအနေဖြင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင် ၎င်းတို့အတွက် ပညာရေးအခွင့်အလမ်းများမရှိခြင်းကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံသို့ ပြန်လာနိုင်သည့်အချိန်တွင် “မျိုးဆက်တစ်ဆက် ပျောက်ဆုံး” သကဲ့သို့ ဖြစ်သွားမည်ကို စိုးရွံ့ နေကြသည်။

လက်ရှိအခြေအနေ

အလွန်များပြားသည့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည် လူဦးရေဝင်ရောက်ခဲ့ခြင်းကြောင့် အိမ်ရှင်လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းများနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရအပေါ် အလွန်ဖိအားကျရောက်မည်မှာ မလွဲပါ။⁵⁰ အစိုးရအနေဖြင့်လည်း ယခုကဲ့သို့ ဒေသခံများ နှင့် အတူယှဉ်တွဲနေထိုင်ရခြင်းသည် ရေရှည်အတွက်အဖြေမဟုတ်ဟု ရှင်းလင်းစွာပြောကြားခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ လက်တွေ့တွင်လည်း ၎င်းမှ ဒုက္ခသည်များကို “ဖိအားပေးခံရကာ ရွှေ့ပြောင်းလာရသော မြန်မာနိုင်ငံသားများ”ဟု ခေါ်ဆိုကာ ထိုသူများသည် နောက်ဆုံးတွင် မြန်မာနိုင်ငံ၏ တာဝန်သာ ဖြစ်သည်ဟု အရိပ်အယောင်ပြခဲ့ပါသည်။ မှတ်သားရမည်မှာ ၂၀၁၇တွင်ဖြစ်ပွားခဲ့သော လူအုပ်စုလိုက်ရွှေ့ပြောင်းမှုသည် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ ပထမဆုံးအကြိမ် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်သို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရသည့် အကြိမ်မဟုတ်ပါ။ ၁၉၇၈ ခုနှစ်တွင် မြန်မာစစ်တပ်မှ “နဂါးမင်း” စစ်ဆင်ရေး ဆောင်ရွက်ခဲ့ကာ လူတစ်ဦးချင်းစီအား စစ်ဆေးခြင်း၊ ထို့နောက် ၎င်းတို့အား နိုင်ငံသား သို့မဟုတ် “တရားမဝင် ဝင်ရောက်လာသူများ” ဟုသတ်မှတ်ခြင်း ပြုလုပ်၍ ထိုမှတဆင့် ရိုဟင်ဂျာများအပေါ် အကြမ်းဖက်မှုများ နှင့် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာချိုးဖောက်မှုများ ကျယ်ပြန့်စွာ ကျူးလွန်ခဲ့သောကြောင့် မြောက်မြားစွာသော ရိုဟင်ဂျာများသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်သို့ ထွက်ပြေးခဲ့ရသည်။⁵¹ ထို့နောက် နောက်တစ်နှစ်အကြာတွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံနှင့် နှစ်ဦးသဘောတူချုပ်ဆိုသော စာချုပ်အရ ရိုဟင်ဂျာ အယောက် ၁၈၀,၀၀၀ အား ပြန်လည်လက်ခံခဲ့သည်။⁵² ၁၉၉၁ တွင်လည်း ပြည်သာယာစစ်ဆင်ရေး အောက်

⁴⁸ Human Rights Watch, “Are We Not Human?”

⁴⁹ Human Rights Watch, “Are We Not Human?”

⁵⁰ United Nations Development Programme, “Impacts of the Rohingya Refugee Influx.”

⁵¹ Peter Gutter and B.K. Sen, *Burma’s State Protection Law: An Analysis of the Broadest Law in the World* (Bangkok: Burma Lawyer’s Council, 2001), 22.

⁵² Mark Cutts, *The State of the World’s Refugees, 2000: Fifty Years of Humanitarian Action* (Oxford: Oxford University Press, 2000), 75.

တွင် ၎င်းတို့၏ နေရာများတွင် ဗုဒ္ဓဘာသာဝင်များကို အခြေချနေထိုင်စေကာ ရွာလုံးကျွတ်ရွှေ့ပြောင်းခဲ့ရ၍ ရိုဟင်ဂျာ အယောက် ၂၅၀,၀၀၀ မှာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်သို့ ပြန်လည် ထွက်ပြေးခဲ့ရသည်။⁵³

မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရမှ နားလည်မှုစာချွန်လွှာကို နိုဝင်ဘာ ၂၀၁၇ တွင် လက်မှတ်ထိုးခဲ့ကာ ရိုဟင်ဂျာ ဒုက္ခသည်များ နှစ်နှစ်အတွင်း ပြန်ခေါ်ယူနိုင်ရန် ရည်ရွယ်ကာ နောက်ထပ်နှစ်ဦးသဘောတူစာချုပ်ကို ဇန်နဝါရီ ၂၀၁၈ တွင် အချောသတ်နိုင်ခဲ့သည်။⁵⁴ မြန်မာနိုင်ငံမှ ပြန်ဝင်ရောက်လာသော ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များ အနေဖြင့် “ပြန်လည်လက်ခံရေးစခန်းများ” ရှိသော ရခိုင်ပြည်နယ်ရှိ ငါးခုရ နှင့် တောင်ပြိုလက်ဝဲတွင် “စိစစ်ရေး” ဖြစ်စဉ်ခံယူရမည်ဟုဆိုသည်။ ထို “လက်ခံရေးစခန်းများ”ကို သံဆူးကြိုးများ၊ လုံခြုံရေးတပ်ဖွဲ့များဖြင့် ကာရံထားကာ ၂၀၁၂ တွင် ဖြစ်ပွားခဲ့သော အကြမ်းဖက်မှုနောက်တွင် ရိုဟင်ဂျာများကို ထိန်းသိမ်းထားခဲ့သော ဒုက္ခသည် စခန်းများနှင့် ဆင်တူဖြစ်နေသည်။ ထိုကဲ့သို့ “ယာယီ” အကန့်အသတ်ဖြင့် အဆောက်အအုံများတွင် ရိုဟင်ဂျာများ သည် ယခုထိတိုင် ရှိနေဆဲဖြစ်သည်။ ပြန်လည်လက်ခံရေးဖြစ်စဉ်အား နိုဝင်ဘာလ ၂၀၁၈ နှင့် ဩဂုတ်လ ၂၀၁၉ တွင် နှစ်ကြိမ်စတင်ခဲ့ပြီးဖြစ်သော်လည်း ဒုက္ခသည်ပေါင်း ၃၅၀ သာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ မြန်မာနိုင်ငံသို့ ပြန်ဝင်လာခဲ့သည်။⁵⁵ ရည်ရွယ်ချက်ကြီးမားလှသည့် ဒုက္ခသည်များ ပြန်လည်လက်ခံရေးအစီအစဉ်သည် လက်တွေ့တွင် အလုပ်ဖြစ်မည့်ပုံမပေါ်ပါ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် ရိုဟင်ဂျာများအပေါ် နှိပ်စက်ညှဉ်းပန်းခြင်းများ ဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည့် အဓိကအကြောင်းအရင်းများအား ယခုထက်တိုင် ဖြေရှင်းနိုင်ခြင်း မရှိသေးသောကြောင့် ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင်၎င်းတို့၏ အနာဂတ်မှာ ရခိုင်ပြည်နယ်တွင် လက်ရှိဆက်လက်ဖြစ်ပွားနေသော ပဋိပက္ခကြောင့် မရေရာလှပေ။ မြန်မာအစိုးရမှ ၎င်းတို့၏ လုံခြုံရေး၊ လွတ်လပ်စွာသွားလာခွင့် နှင့် နိုင်ငံသားဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို အာမခံနိုင်ခြင်းမရှိလျှင် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် ပြန်လာရန် မဖြစ်နိုင်ပါ။

တစ်ချိန်တည်းတွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အာဏာပိုင်များအနေဖြင့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအပေါ် ပို၍ တင်းကျပ်သော ကန့်သတ်မှုများပြုလုပ်လာခဲ့သည်။ ၎င်းတို့အနေဖြင့် စခန်းများတွင် လွတ်လပ်စွာ အလုပ်လုပ်ပိုင်ခွင့် သို့မဟုတ် သွားလာခွင့်မရှိဘဲ အကူအညီပေးသည့်အဖွဲ့အစည်းများမှ ထောက်ပံ့ပေးသော စားနပ်ရိက္ခာ အပေါ်သာ မှီခိုရသည်။ ဖေဖော်ဝါရီလ ၂၀၂၀ တွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီး Asaduzzaman Khan Kamal မှ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်စခန်းများပတ်လည်တွင် သံဆူးကြိုးများ ကာရံကာ “တရားမဝင်လှုပ်ရှားမှုများကို ထိန်းချုပ်ရန်” နှင့် ရိုဟင်ဂျာများ၏ ဒုက္ခသည်စခန်းများ အဝင်အထွက်လှုပ်ရှားမှုများကို ကန့်သတ်ရန်အတွက် ဆောင်ရွက်ခဲ့သည်ဟု ပြောကြားခဲ့သည်။⁵⁶ “ရိုဟင်ဂျာများ နှင့် ဒုက္ခသည်စခန်းများကို စောင့်ကြပ်ကြည့်ရှုမှု ပိုအားကောင်းစေရန်” အခြားလုံခြုံရေးဆိုင်ရာဆောင်ရွက်ချက်များအနေဖြင့် ကင်းစောင့် မျှော်စင်များ နှင့် CCTV ကင်မရာများ တပ်ဆင်မည်ဟု ကြေညာခဲ့သည်။⁵⁷ အောက်တိုဘာ ၂၀၂၀အချိန်ထိ Kutupalong-

⁵³ Eileen Pittaway, *Protracted Displacement in Asia: No Place to Call Home*, (Hampshire: Ashgate, 2008), 87.
⁵⁴ Oliver Homes, “Myanmar signs pact with Bangladesh over Rohingya repatriation,” *The Guardian*, November 23, 2017, <https://www.theguardian.com/world/2017/nov/23/myanmar-signs-pact-with-bangladesh-over-rohingya-repatriation>.
⁵⁵ Anis Alamgir, “Bangladesh is being held hostage,” *Dhaka Tribune*, October 12, 2020, <https://www.dhakatribune.com/opinion/op-ed/2020/10/12/op-ed-bangladesh-is-being-held-hostage>.
⁵⁶ Najmus Sakib, “Bangladesh building barbed-wire fences around Rohingya,” *Anadolu Agency*, February 16, 2020, <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bangladesh-building-barbed-wire-fences-around-rohingya/1735369#>.
⁵⁷ Sakib, “Bangladesh building.”

Balukhali တိုးချဲ့နေရာ၏ ၉၀ ရာခိုင်နှုန်းနီးပါးအထိ သံဆူးကြိုးကာရံခြင်း ပြီးစီးခဲ့ပြီဟု လူ့အခွင့်အရေး အဖွဲ့ အစည်းများမှ ထုတ်ဖော်ပြောကြားခဲ့သည်။⁵⁸

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရအနေဖြင့် တစ်နှစ်တာကြာမြင့်ခဲ့ပြီဖြစ်သည့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကို “လုံခြုံရေး” ခေါင်းစဉ်ဖြင့် အကြောင်းပြခဲ့သည်။⁵⁹ ဖုန်းအင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုအား ကန့်သတ်ခဲ့သည့်အပြင် အစိုးရအနေ ဖြင့် ဒုက္ခသည်များထံသို့ ဖုန်းဆင်းကဒ်ရောင်းချခြင်းကိုလည်း တားမြစ်ခဲ့သည်။⁶⁰ နိုင်ငံသားစိစစ်ရေးကတ်ပြား ရှိသော ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံသားများသာ ဆင်းကဒ်ဝယ်ယူနိုင်၍ အင်တာနက်အသုံးပြုနိုင်သည်မှာ တစ်နှစ်နီးပါး ကြာခဲ့ပြီ ဖြစ်သည်။ အာဏာပိုင်များသည် ဒုက္ခသည်များထံမှ မြန်မာ နှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ဖုန်းအော်ပရေတာတို့၏ ဆင်းကဒ် ၁၂,၀၀၀ ခန့် သိမ်းဆည်းခဲ့သည်ဟု သိရသည်။ ထို့အပြင် ဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် တရားမဝင် ဆင်းကဒ်အသုံးပြုသည်ကို တွေ့ရှိလျှင် တာကာ ၅၀,၀၀၀ (အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၅၈၈) ဒဏ်ခတ် ခံရနိုင်သည် သို့မဟုတ် ၆လ ထောင်ဒဏ်ကျနိုင်သည်ဟုလည်း ကြေညာထားသည်။⁶¹

၂၀၁၉ တွင် အစိုးရမှ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည် ၁၀၀,၀၀၀ ခန့်အား ကော့(စ်)ဘဇားမှ လူနေထိုင်ခြင်းမရှိသေး၍ ရေလွှမ်းမိုးရန်လွယ်ကူသော ကုန်းမကြီးရောက်ရန် လှေဖြင့် ၃ နာရီကြာသွားရသော ဘင်္ဂလားပင်လယ်အော်ရှိ Bhasan Char (“ပေါလောပေါ်နေသော ကျွန်း”) သို့ ပြောင်းရွှေ့မည်ဖြစ်ကြောင်း ၎င်း၏ အစီအစဉ်အား ကြေညာခဲ့သည်။⁶² ကုလသမဂ္ဂနှင့် လူသားချင်းစာနာထောက်ထားမှုဆိုင်ရာ ကျွမ်းကျင်သူများမှ ၎င်းတို့၏ စိုးရိမ်မှုများကို ထပ်ခါတလဲဖော်ပြခဲ့သော်လည်း ဒုက္ခသည် ၃၀၀ အား ထိုကျွန်းသို့ ပြောင်းရွှေ့ခဲ့ပြီးဖြစ်သည်။ ထိုအယောက် ၃၀၀ မှာ အခြား အိမ်နီးချင်းနိုင်ငံများသို့ လှေဖြင့် ထွက်ပြေးရန်ကြိုးစားစဉ် မအောင်မြင်ခဲ့ဘဲ ပင်လယ်ပြင်တွင် အဖမ်းခံခဲ့ရကာ ထိုကဲ့သို့ ပြောင်းရွှေ့ခံခဲ့ရခြင်းဖြစ်သည်။⁶³ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များမှ အစာ ငတ်ခံ ဆန္ဒပြမှုနှင့် အခြား ပုံစံဆန္ဒပြမှုများပြုလုပ်ခဲ့သော်လည်း အစိုးရအား မတားဆီးနိုင်ခဲ့ပါ။ ၂၀၂၀ ခုနှစ် စက်တင်ဘာလကုန်ပိုင်းတွင် ကော်မတီတစ်ရပ် ဖွဲ့စည်းခဲ့ကာ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအား Bhasan Charသို့ ပြောင်းရွှေ့ရန် ၎င်း၏ ဆုံးဖြတ်ချက်မပြောင်းလဲကြောင်း ပြသခဲ့သည်။⁶⁴

⁵⁸ “Bangladesh: Remove Fencing That Confines Rohingya to Refugee Camps,” Fortify Rights, October 9, 2020, <https://www.fortifyrights.org/bgd-inv-2020-10-09-2/>.

⁵⁹ ⁵⁹ Munir Uz zaman, “Bangladesh to lift Rohingya internet ban ‘very soon,’” *Yahoo! News*, August 24, 2020, <https://news.yahoo.com/bangladesh-lift-rohingya-internet-ban-120512911.html>.

⁶⁰ Munir Uz zaman, “Bangladesh to lift.”

⁶¹ Muktedir Rashid, “12,000 SIMs seized in Rohingya camps in Bangladesh,” *New Age Bangladesh*, December 7, 2019, <http://www.newagebd.net/article/92885/12000-SIMs-seized-in-rohingya-camps>

⁶¹ Muktedir Rashid, “12,000 SIMs seized in Rohingya camps in Bangladesh,” *New Age Bangladesh*, December 7, 2019, <http://www.newagebd.net/article/92885/12000-SIMs-seized-in-rohingya-camps>

⁶² “Free Rohingya Refugees Detained on Bhasan Char Island,” Fortify Rights, August 5, 2020, <https://www.fortifyrights.org/bgd-inv-2020-08-05/>.

⁶³ “Protesting Rohingya Refugees Beaten,” Human Rights Watch, October 1, 2020, <https://www.hrw.org/news/2020/10/01/bangladesh-protesting-rohingya-refugees-beaten>.

⁶⁴ Human Rights Watch, “Protesting Rohingya Refugees Beaten.”

၂၀၂၀ခုနှစ် အောက်တိုဘာလအစောပိုင်းတွင် ပြိုင်ဘက်ဂိုဏ်းများဖြစ်သော Munna နှင့် ARSA မှ မက်သမ်ဖ တမင်း သို့မဟုတ် ရာဘဆေးပြားများ ဖြန့်ဖြူးသည့် ကိစ္စနှင့်ပတ်သက်၍ တိုက်ပွဲဖြစ်သောကြောင့် ရာနှင့်ချီသော လူများ ထွက်ပြေးရကာ လူ ၇ဦးသေဆုံးခဲ့ပါသည်။⁶⁵ ထို့ကြောင့် ရဲတပ်ဖွဲ့မှ စခန်းများတွင် ကင်းလည့်ခြင်းများ ပိုမိုဆောင်ရွက်ကာ မသင်္ကာသူများကို ဖမ်းဆီးခြင်း၊မေးမြန်းခြင်းများဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။ ယခုဖော်ပြခဲ့သော အဖြစ်အပျက်အား အသုံးချကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အာဏာပိုင်များမှ ရိုဟင်ဂျာများ အပေါ် တင်းကျပ်မှုများ ပိုမိုဆောင်ရွက်ခြင်း နှင့်/သို့မဟုတ် Bhasan Char သို့ ပြောင်းရွှေ့မည်ကို ကျွန်ုပ်တို့အနေဖြင့် စိုးရိမ်မိပါသည်။

⁶⁵ Kaamil Ahmed, “Gang violence erupts in Bangladesh Rohingya camps forcing families to flee,” *The Guardian*, October 9, 2020, <https://www.theguardian.com/global-development/2020/oct/09/gang-violence-erupts-in-bangladesh-rohingya-camps-forcing-families-to-flee#:~:text=Gang%20violence%20erupts%20in%20Bangladesh%20Rohingya%20camps%20forcing%20families%20to%20flee,-Fighting%20leaves%20seven&text=Fighting%20between%20rival%20gangs%20in,is%20night%2C%20it%20becomes%20hell.>

မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများ

မြန်မာနိုင်ငံတွင် အင်တာနက်အသုံးပြုမှု

မြန်မာနိုင်ငံတွင် နှစ်ပေါင်းများစွာ စစ်တပ်အုပ်ချုပ်ရေးအောက်တွင် သတင်းအချက်အလက်နှင့် ပတ်သက်၍ တင်းကျပ်စွာထိန်းချုပ်ခဲ့သောကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံအတွက်သာမက ကမ္ဘာတစ်ဝန်းတွင် အလွန်အရေးပါ လှသော လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်နှင့် သတင်းအချက်အလက် လက်လှမ်းမီနိုင်မှုတို့မှာ အလွန် ကန့်သတ်ခံခဲ့ရပါသည်။ ၂၀၀၀ခုနှစ် အစောပိုင်းကာလများတွင် ဆင်းကဒ်များသည် ဇိမ်ခံပစ္စည်းတစ်ခုဖြစ်ကာ အလွန်ဈေးကြီးစွာဖြင့် (အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၅၀၀၀ခန့်ဖြင့်) ရောင်းချခဲ့သည်။ ထိုအားဖြင့် အင်တာနက်နှင့် မိုဘိုင်းလ်ဖုန်းများကို “ရှိရင်းစွဲ အခြေအနေအား ပြောင်းလဲလိုသူများ မဟုတ်သည့် အစိုးရယန္တရားနှင့် ဆက်စပ် သူများ” အတွက်သာ အကန့်အသတ်ဖြင့် ပေးခဲ့သည်။⁶⁶ ၂၀၁၁ခုနှစ်တွင် မြန်မာနိုင်ငံသည် မိုဘိုင်းလ်ဖုန်းသုံးစွဲမှု ၂.၆ ရာခိုင်နှုန်း⁶⁷ နှင့် အင်တာနက် အသုံးပြုမှု ၁ ရာခိုင်နှုန်း သာရှိကာ ကမ္ဘာတွင် အနိမ့်ဆုံးရာခိုင်နှုန်း ဖြစ်ပါသည်။⁶⁸

၂၀၁၄ခုနှစ် ဇွန်လ တွင် အစိုးရမှ အော်ပရေတာလိုင်စင်အား နိုင်ငံတကာ ကုမ္ပဏီများဖြစ်သည့် ကာတာ အခြေစိုက် ကုမ္ပဏီ အော်ရီဒူး နှင့် နော်ဝေအခြေစိုက် ကုမ္ပဏီ တယ်လီနော် တို့အား ချပေးကာ ဆက်သွယ်ရေးကဏ္ဍ တွင် ကန့်သတ်ထားမှုများဖြေလျှော့လိုက်ချိန်မှ စတင်၍ သတင်းအချက်အလက် စတင် လက်လှမ်းမီခွင့် ရခဲ့ပါ သည်။⁶⁹ ထို့နောက် မိုဘိုင်းလ် ဖုန်းဆိုင်များ အမြောက်အမြားဖွင့်လာကာ ဈေးနှုန်းချိုသာ၍ အင်တာနက် အသုံး ပြုနိုင်သော ဖုန်းများကို ရောင်းချလာသောကြောင့် နိုင်ငံအတွင်း စမတ်ဖုန်းအသုံးပြုသူများ လျှင်မြန်စွာ အရေ အတွက် များပြားလာခဲ့သည်။⁷⁰ ၂၀၁၉ တွင်ပြုလုပ်ခဲ့သော စစ်တမ်းအရ မြန်မာနိုင်ငံတွင် ဆင်းကဒ် လက်ရှိ အသုံးပြုသူ အရေအတွက်မှာ လူဦးရေထက်ပင်များနေသည်ကို တွေ့ရသည်။ ဆင်းကဒ်အသုံးပြုသည့်နှုန်းသည်

⁶⁶ Gerard McCarthy, “Cyber-Spaces,” in *Routledge Handbook of Contemporary Myanmar*, ed. Adam SIMPSON, Nicholas Farrelly, and Ian Holliday (Florence: Taylor and Francis, 2018), 92.
⁶⁷ McCarthy, “Cyber-Spaces,” 93.
⁶⁸ “Burma: Freedom on the Net 2019,” Freedom House, <https://freedomhouse.org/country/myanmar/freedom-net/2019>
⁶⁹ McCarthy, “Cyber-Spaces,” 93. Qatari company Ooredoo and Norwegian company Telenor.
⁷⁰ McCarthy, “Cyber-Spaces,” 93.

၁၀၅ ရာခိုင်နှုန်းခန့်ရှိကာ ဂျာမနီနိုင်ငံ (၇၈.၈ ရာခိုင်နှုန်း) နှင့် အမေရိကန် (၇၇ ရာခိုင်နှုန်း) ထက်ကို အရှေ့ရောက်နေသည်။⁷¹ မိုဘိုင်းအင်တာနက် အသုံးပြုမှုသည် မြန်မာနိုင်ငံတွင် အလွန်နေရာယူလာသည်။ အကြောင်းတစ်ခုမှာ အလွန်ဈေး သက်သာလာသည့် ဆင်းကဒ် (အမေရိကန် ၂ ဒေါ်လာခန့်) ကြောင့်ဖြစ်ကာ နိုင်ငံ၏ ကြိုးသုံးဆက်သွယ်ရေး အခြေခံအဆောက်အအုံသည် အလားတူမဖွံ့ဖြိုးသေး သောကြောင့်ဖြစ်သည်။ Broadband အင်တာနက် စွမ်းဆောင်ရည်သည် “အခြားနိုင်ငံများနှင့်ယှဉ်လျှင် အလွန်နိမ့်နေသေးကာ” လေ့လာသူများမှ လာမည့်အချိန် အထိ သိသိသာသာပြောင်းလဲမည်မဟုတ်ဟု ဆိုကြသည်။⁷²

ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့အား ဦးတည်သည့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု

၂၀၁၉ ခုနှစ် ဇွန်လတွင် ပို့ဆောင်ရေးနှင့် ဆက်သွယ်ရေးဝန်ကြီးဌာနမှ မိုဘိုင်းလ် ဖုန်းအော်ပရေတာများအား ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့ရှိ မြို့နယ် ၉ မြို့နယ်တွင် အင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုများ ရပ်တန့်ထားရန် အမိန့်ထုတ်ပြန်ခဲ့ပါသည်။ “ငြိမ်းချမ်းရေးပျက်ပြားစေခြင်း နှင့် တရားမဝင်လုပ်ငန်းများ ချိတ်ဆက် ဆောင်ရွက်ရန် အင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုများအသုံးပြုနေခြင်း” စသည့် စကားအသုံးအနှုန်းများ အသုံးပြု၍ အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုသည် “ထိုဒေသများတွင် အများပြည်သူ တည်ငြိမ်အေးချမ်းရေး၊ လုံခြုံရေးနှင့် တရားဥပဒေစိုးမိုးရေး စသည်တို့ ဆက်လက်ထိန်းသိမ်းထားနိုင်ရန်” လိုအပ်သောကြောင့်ဖြစ်သည်ဟု သတင်း ထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။⁷³ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်ရှိ လူတစ်သန်းနီးပါးအပေါ်တွင် ထိခိုက်မှုများရှိခဲ့သည်။⁷⁴ ယခင် အထူးကိုယ်စားလှယ် ယန်ဟီးလီအနေဖြင့် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်များရှိ ပြည်သူများမှာ ဆက်သွယ်ရေးလမ်းကြောင်းများ ဖြတ်တောက်ခြင်းခံနေရကာ ထိုအားဖြင့် မြန်မာစစ်တပ်မှ လူထု အပေါ် လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများ ဆိုးရွားစွာဆက်လက်ကျူးလွန်နိုင်ရန်အခွင့်ပေးထားသကဲ့သို့ ဖြစ်နေသည်ကို စိုးရိမ်ပူပန်ကြောင်း ထုတ်ဖော် ပြောကြား ခဲ့သည်။⁷⁵

⁷¹ McCarthy, “Cyber-Spaces,” 93.

⁷² Henry Lancaster, “Myanmar (Burma) - Telecoms, Mobile and Broadband - Statistics and Analyses,” BuddeComm, last updated April 28, 2020, <https://www.budde.com.au/Research/Myanmar-Burma-Telecoms-Mobile-and-Broadband-Statistics-and-Analyses>.

⁷³ Thu Thu Aung and Sam Aung Moon, “Myanmar reimposes internet shutdown in conflict-torn Rakhine, Chin states: telco operator,” *Reuters*, February 5, 2020, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rakhine/myanmar-reimposes-internet-shutdown-in-conflict-torn-rakhine-chin-states-telco-operator-idUSKBN1ZZ0LC>.

⁷⁴ Phil Robertson, “Myanmar Again Cuts Rakhine State’s Internet,” *Human Rights Watch*, February 5, 2020, <https://www.hrw.org/news/2020/02/05/myanmar-again-cuts-rakhine-states-internet>.

⁷⁵ “Myanmar: UN expert ‘fears for civilians’ after Internet shutdown,” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, June 24, 2019, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24733&LangID=E>.

ပုံ ၅ - ပိုင်ဖိုင်အင်တာနက်ရရှိသည့် ပုဂ္ဂလိကဘဏ်တစ်ခုရှေ့တွင် ရခိုင်လူငယ်များ လာရောက်၍ မိုဘိုင်း အင်တာနက်အသုံးပြုနေစဉ်။ ဓာတ်ပုံ - ကောင်းမြတ်နိုင်(မောင်တော)

ထိုကဲ့သို့ တားမြစ်ထားမှုအား စက်တင်ဘာလ ၂၀၁၉တွင် ယာယီရုတ်သိမ်းခဲ့သော်လည်း ၂၀၂၀ ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ပြန်လည်တားမြစ်ခဲ့ပြန်သည်။ ကန့်သတ်မှုများအား မောင်းတောမြို့နယ်တွင် မေလတွင် ပယ်ဖျက်ပေးခဲ့သော်လည်း အခြား ၈ မြို့နယ်တို့တွင် ၂၀၂၀ ခုနှစ် ဩဂုတ်လ အထိ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုအား ဆက်လက်ထားရှိခဲ့သည်။ ထို့နောက် 2G အင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုအား ပြန်လည်ခွင့်ပြုခဲ့သည်။ ယခုသုတေသနတွင် ဖော်ပြထားသော အင်တာဗျူးများကို ထိုကဲ့သို့ အကန့်အသတ်ဖြင့် ပြန်လည်ခွင့်ပြုပြီးနောက်ပိုင်းတွင် မေးမြန်းခဲ့ခြင်း ဖြစ်သည်။ မေးမြန်းခဲ့သောသူအားလုံးမှ 2G ဆက်သွယ်ရေးသည် လွန်စွာနွေးကွေးကြောင်းနှင့် ဗီဒီယိုဖုန်းခေါ်ဆိုမှုများ၊ အီးမေးလ်၊ ဓာတ်ပုံသို့မဟုတ် ဗီဒီယိုများဖော်ပြထားသည့် အင်တာနက်စာမျက်နှာများ သို့မဟုတ် ဆိုရှယ်မီဒီယာများအသုံးပြုရန် နှင့် ကြည့်ရှုရန် အဆင်မပြေမှုများသည်ဟု ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။ အစပိုင်း နိဒါန်းအခန်းတွင် ဖော်ပြခဲ့သည့် အဓိပ္ပါယ်ဖွင့်ဆိုချက်အတိုင်း အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများတွင် အင်တာနက် “လုံးဝလက်လှမ်းမမီ”သည့် အခြေအနေများသာ ပါဝင်သည်မဟုတ်ဘဲ ဖြေဆိုမှုတော်တော်များများတွင် ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း “ထိရောက်စွာ အသုံးမပြုနိုင်” သည့်အခြေအနေများလည်း အကျုံးဝင်သည်။ ထို့ကြောင့် ဖြတ်တောက်မှု၏ အကျိုးဆက်များဖြစ်သော ထိခိုက်နာကျင်စေခြင်း၊ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုများသည် ဆက်လက်၍ ဖြစ်ပွားနေဆဲဖြစ်သည်။ အစိုးရအနေဖြင့် တစ်ပြိုင်နက်တည်းတွင် သတင်းအချက်အလက် လက်လှမ်းမီနိုင်မှုအား ထိန်းချုပ်ရန်အတွက် အခြား ဆက်စပ်လုပ်ဆောင်ချက်များကို လုပ်

ဆောင်ခဲ့ပြန်သည်။ “မမှန်ကန်သောသတင်း” များကို တိုက်ဖျက်ရန်ဟုဆိုကာ ၎င်းမှ ရခိုင်အခြေစိုက်သတင်း မီဒီယာများဖြစ်သော နီရူရာ (Narinjara) နှင့် Development Media Group (DMG) တို့ကို သတင်း ထုတ်ပြန်ခြင်းမှတားမြစ်ခဲ့ကာ ထိုသတင်းတိုက်များမှ အယ်ဒီတာများနှင့် သတင်းထောက်များအား ဝေဖန် ထောက်ပြသည့် သတင်းများ ရေးသားသောကြောင့် အေအေကဲ့သို့ တိုင်းရင်းသားလက်နက်ကိုင်အဖွဲ့အစည်း များနှင့် ဆက်စပ်မှုရှိသည်ဟုဆိုကာ မတရားအသင်းဥပဒေဖြင့် တရားစွဲခဲ့သည်။ ရိုက်တာ (Reuters) သတင်း ထောက်များဖြစ်သော ဝလုံးနှင့်ကျော်စိုးဦးတို့ကို ရခိုင်ပြည်နယ်တွင်ဖြစ်ပွားခဲ့သော အင်ဒင်လူအစုအပြုံလိုက် သတ်ဖြတ်မှု အရေးအခင်း နှင့်ပတ်သက်၍ သတင်းရေးထားခဲ့သောကြောင့် နိုင်ငံတော်လျှို့ဝှက်ချက်အက်ဥပဒေ ဖြင့် ထောင်ဒဏ် ၇ နှစ် ချမှတ်ခဲ့သည်။ ပြည်တွင်းပြည်ပဖိအားများကြောင့် ထောင်တွင် ရက်ပေါင်း ၅၀၀ ကျော်ခန့် အကျဉ်းချခံရပြီးနောက် ၎င်းတို့နှစ်ဦးသည် ၂၀၁၉ ခုနှစ် မေလ တွင် ပြန်လည် လွတ်မြောက်လာခဲ့ သည်။⁷⁶

၂၀၂၀ ခုနှစ် ဖေဖော်ဝါရီလတွင် ရခိုင်အရေးနှင့် အင်တာနက်ပြန်ဖွင့်ပေးအတွက် ဆန္ဒပြတောင်းဆိုမှုများ ပြုလုပ် ခဲ့သောကြောင့် ငြိမ်းချမ်းစွာစုဝေးခြင်းနှင့် ငြိမ်းချမ်းစွာဆန္ဒပြခြင်းဥပဒေဖြင့် တရားစွဲဆိုခဲ့သည်။ ၎င်းတို့ထဲမှ ၇ဦးကို ၂၀၂၀ ခုနှစ်၊ မတ်လတွင်လည်းကောင်း၊ လက်ကျန် ၂ ဦးကို ဇွန်လတွင်လည်းကောင်း ထောင်ဒဏ် တစ်လစီ ချမှတ်ခဲ့ပါသည်။

အသံ အဖွဲ့တည်ထောင်သူဖြစ်သည့် မောင်ဆောင်းခကိုယ်တိုင်သည်လည်း စက်တင်ဘာလ ၂၀၂၀ခုနှစ်တွင် “စစ်ရာဇဝတ်မှုကျူးလွန်နေတာတွေ၊ လူသတ်နေတာမသိစေချင်လို့ အင်တာနက်ဖြတ်တာလား” စာသား ပါ ပိတ်စအား ရန်ကုန်မြို့လယ်၊ ဆူးလေလူကူးကုန်းကျော်တံတားပေါ်တွင် သွားရောက်ချိတ်ဆွဲခဲ့မှုနှင့် ပတ်သက် ၍ ဖော်ပြခဲ့သော ဥပဒေဖြင့်ပင် တရားစွဲဆိုခံခဲ့ရသည်။ မောင်ဆောင်းခအနေဖြင့် ထောင်ဒဏ် ၁၅ ရက်ကျခံ မည့်အစား ဒဏ်ကြေး ငွေ ၃ သောင်းကျပ် (အမေရိကန်ဒေါ်လာ ၂၀ခန့်) ပေးဆောင်ရန် ရွေးချယ်ခဲ့သည်။

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင် အင်တာနက်အသုံးပြုမှု

ယေဘုယျအားဖြင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၏ အင်တာနက်လှိုင်းများသည် အပြောင်းအလဲရှိတတ်ကာ အစိုးရမှ ရံဖန်ရံခါ ဖြတ်တောက်ခြင်း သို့မဟုတ် ဆင်ဆာဖြတ်တောက်ခြင်း ပြုလုပ်လေ့ရှိသည်။ မြန်မာနိုင်ငံကဲ့သို့ပင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံရှိ ၂၄.၂ သန်း ခန့်သော အင်တာနက်အသုံးပြုသူများသည်⁷⁷ broadband အင်တာလိုင်း သို့မဟုတ် ဖုန်းလိုင်းများထက် မိုဘိုင်းဆက်သွယ်ရေးလိုင်းကို ပို၍ အားထားကြသည်။ နိုင်ငံ၏ ဖုန်းလိုင်း

⁷⁶ “Wa Lone and Kyaw Soe Oo: Reuters journalists freed in Myanmar,” *BBC*, May 7, 2019, <https://www.bbc.com/news/world-asia-48182712>.

⁷⁷ “Freedom on The Net 2019,” Freedom House, https://freedomhouse.org/sites/default/files/2019-11/11042019_Report_FH_FOTN_2019_final_Public_Download.pdf, 29.

သွယ်တန်းမှုနှုန်း သည် တောင်အာရှတွင် အနိမ့်ဆုံးဖြစ်ကာ လာမည့်နှစ်များတွင် ပို၍ တိုးတက်လာမည်ဟု မျှော်မှန်းကြသည်။⁷⁸ Freedom House မှ ထုတ်ပြန်သော ၂၀၁၉ အင်တာနက်လွတ်လပ်မှု အစီရင်ခံစာအရ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံအား “အတင့်အသင့် လွတ်လပ်မှုရှိသည်” ဟု အဆင့်ပေးထားကာ မကြာသေးမီကာလတွင် အင်တာနက်လွတ်လပ်မှု အဆင့် အလွန်ထိုးကျသွားခဲ့သည့် နိုင်ငံများဖြစ်သော ဆူဒန် နှင့် ကာဒေစတန်နိုင်ငံတို့ နှင့် အတူအုပ်စုတစ်စုတည်း သတ်မှတ်ခံခဲ့ရပါသည်။⁷⁹ ဒုက္ခသည်စခန်းပြင်ပတွင်လည်း ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရ အနေဖြင့် ၂၀၁၈ ခုနှစ် ဒီဇင်ဘာလ ရွေးကောက်ပွဲမတိုင်မီကာလအပါအဝင် အချို့သော ကာလများတွင် လွတ်လပ်စွာရုပ်တည်သည့် အွန်လိုင်းသတင်း မီဒီယာများကို ကြည့်ရှုခွင့်ပိတ်ပင်ကာ မှီခိုခံရသည့် သွယ်တန်းရေး ကွန်ယက် ရရှိနိုင်မှုကိုလည်း ကန့်သတ်ခဲ့သည်။⁸⁰

ကျော့(စ်)ဘဇားအား ဦးတည်သည့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု

မြန်မာနိုင်ငံသည် ရိုဟင်ဂျာများအပေါ် အင်တာနက်ဦးတည်ဖြတ်တောက်ခြင်းနည်းလမ်း အသုံးပြုသည့် တစ်ခု တည်းသော နိုင်ငံမဟုတ်ပါ။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် အင်တာနက်ရရှိနိုင်မှုကို တစ်နှစ်နီးပါး ပိတ်ပင်ခံခဲ့ရကာ သိပ်မကြာသေးသောကာလအတွင်းမှာသာ ပြန်လည်ဖွင့်ပေးခဲ့သည်။ ၂၀၁၉ ခုနှစ် စက်တင်ဘာလတွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရမှ ဆက်သွယ်ရေးအော်ပရေတာများကို ရိုဟင်ဂျာများ နေထိုင်လျက် ရှိသော ကျော့(စ်)ဘဇားရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် အင်တာနက်ဖြန့်ကျက်မှုကန့်သတ်ရန် အမိန့်ပေးခဲ့သည်။⁸¹ ထို့အပြင် အာဏာပိုင်များမှ ဒုက္ခသည်များ SIM ကတ်ဝယ်ယူခြင်းကို တားဆီးကာ လက်ဝယ်ရှိနေသော ကတ်အရေအတွက် တစ်သောင်းကျော်ကို သိမ်းဆည်းခဲ့သည်။⁸² ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များနှင့် တက်ကြွလှုပ်ရှား သူ များမှ ယခုကဲ့သို့အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် နယ်မြေရှင်းလင်းရေးစစ်ဆင်ရေး နှစ်နှစ်ပြည့်အထိမ်း အမှတ်အနေဖြင့် ၂၀၁၉ခုနှစ် ဩဂုတ်လတွင် အကြီးအကျယ်ဆန္ဒပြမှုများ ပြုလုပ်ခဲ့သောကြောင့် အစိုးရမှ ပြန်လည် တုံ့ပြန်ခြင်း ဖြစ်သည်ဟု ဆိုကြသည်။⁸³

⁷⁸ Sebastien De Rosbo, "Bangladesh - Telecoms, Mobile and Broadband - Statistics and Analyses," BuddeComm, last updated April 18, 2020, <https://www.budde.com.au/Research/Bangladesh-Telecoms-Mobile-and-Broadband-Statistics-and-Analyses>.

⁷⁹ Freedom House, "Freedom on The Net 2019," 4.

⁸⁰ Freedom House, "Freedom on The Net 2019," 9.

⁸¹ Remove restrictions on communication in Rohingya refugee camps amid COVID-19 outbreak," International Federation for Human Rights, April 2, 2020, <https://www.fidh.org/en/region/asia/bangladesh/remove-restrictions-on-communication-in-rohingya-refugee-camps-amid>.

⁸² International Federation for Human Rights, "Remove restrictions."

⁸³ Poppy McPherson and Ruma Paul, "Tens of thousands of Rohingya mark 'Genocide Day' amid tensions in Bangladesh camps," *Reuters*, August 25, 2019, <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/tens-of-thousands-of-rohingya-mark-genocide-day-amid-tensions-in-bangladesh-camps-idUSKCN1VF0G5?feedType=RSS&feedName=worldNews&rpc=69>.

“ထိုကဲ့သို့ ဖြတ်တောက်ခြင်းသည် ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင်နေထိုင်သူများ၊ အိမ်ရှင်လူမှုအဖွဲ့အစည်းများ ဘေးကင်းရေးနှင့် လုံခြုံရေးအတွက်လုပ်ဆောင်ရခြင်းဖြစ်သည်။ ထိုကဲ့သို့ကန့်သတ်မှုအားဖြင့် အကြမ်းဖက်မှုများ နှင့် ရာဘာမူးယစ်ဆေးဝါးများ မှောင်ခိုသွင်းခြင်းတို့ကိုရပ်တန့်နိုင်ရန်ဖြစ်သည်။” ဟု ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ၏ ပြည်ထဲရေးဝန်ကြီးမှ ပြောကြားခဲ့သည်။ ဒုက္ခသည်စခန်းများဆီသို့ ကိုဗစ်-၁၉ ကူးစက်ပြန့်ပွားခဲ့၍ အဝင်အထွက်သွားလာမှုပိတ်ပင်ခဲ့သော်လည်း အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် ယခင်အတိုင်းဆက်လက်တည်ရှိဆဲ ဖြစ်သည်။⁸⁴ ထို့ကြောင့် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် ကျန်းမာရေးဆိုင်ရာအကြံပြုချက်များ နှင့် ကိုရိုနာဗိုင်းရပ်စ်နှင့် ဆိုင်သော နောက်ဆုံးသတင်းအချက်အလက်များကို လက်လှမ်းမီခွင့် ဆုံးရှုံးခဲ့ရသည်။ ၂၀၂၀ ခုနှစ် ဩဂုတ်လနောက်ပိုင်းတွင် ကုလသမဂ္ဂအဖွဲ့အစည်းများ၊ ဒေသတွင်း၊ ပြည်တွင်း နှင့် အစိုးရမဟုတ်သည့် နိုင်ငံတကာ အဖွဲ့အစည်းများမှ ဖိအားပိုင်းပေးခြင်းကြောင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကို အဆုံးသတ်ပေးခဲ့သည်။⁸⁵

⁸⁴ “Coronavirus: Bangladesh locks down a million in Rohingya camps,” *BBC*, April 9, 2020, <https://www.bbc.com/news/world-asia-52227924>.

⁸⁵ Munir Uz zaman, “Bangladesh to lift.”

ပုံ ၆ နှင့် ၇ - ကော့(စ်)ဘဇားရှိဟင်ဂျာဒုက္ခသည်စခန်းတစ်နေရာ။ ဓာတ်ပုံ - ခင်မောင်

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် နိုင်ငံတကာလူ့အခွင့်အရေးဥပဒေအားချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်။

ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးသည် လူ့အခွင့်အရေးဖြစ်သည်။

ကုလသမဂ္ဂလူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ မဟာမင်းကြီး Michelle Bachelet အနေဖြင့် ၎င်း၏ ၂၀၁၉ မိန့်ခွန်းတွင် ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးသည် လူ့အခွင့်အရေးဖြစ်သည်ဟု ထည့်သွင်းပြောကြားခဲ့သည်။⁸⁶ သူမ၏ မိန့်ခွန်းသည် လူ့အခွင့်အရေးကောင်စီ၏ ၂၀၁၈ ခုနှစ် ဇူလိုင်လ ဆုံးဖြတ်ချက်တွင် အခိုင်အမာဖော်ပြခဲ့သည့် “အွန်လိုင်းပြင်ပတွင် ခံစားနိုင်သော လူ့အခွင့်အရေးများကို အွန်လိုင်းပေါ်တွင်လည်း ထိန်းသိမ်းကာကွယ်ရမည်” ဟူသောအချက်နှင့်ကိုက်ညီမှုရှိသည်။⁸⁷ ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးနှင့်ပတ်သက်၍ အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက် အများအပြားရှိသည့်အထဲတွင် အချို့ဖွင့်ဆိုချက်မှာ ဘောင်ကျဉ်းမြောင်းကာ အချို့ကတော့ ကျယ်ပြန့်လှသည်။ ထိုထဲမှ အကောင်းဆုံးအဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုချက်များသည် လူ့အခွင့်အရေးအား အွန်လိုင်း နှင့် အွန်လိုင်းပြင်ပ ခွဲခြားအမခံပေးခြင်း နှင့် ခွဲခြားလိုက်နာစေခြင်း မလုပ်သင့်ဟူသော အချက်အခြာကျလှသည့် အမှန်တရားအား အသိအမှတ်ပြုလက်ခံကြသည်။ ဥပမာအားဖြင့် အစိုးရမဟုတ်သည့် အဖွဲ့အစည်း တစ်ခုဖြစ်သည့် Digital Freedom Fund အနေဖြင့် ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးများသည် “ဒီဂျစ်တယ် အဝန်းအဝိုင်းတွင် အကျုံးဝင်မှုရှိသည့် လူ့အခွင့်အရေးများ” ဟု အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုထားသည်။ ဆိုလိုသည်မှာ ရုပ်ပိုင်းအရ တည်ဆောက် ထားသည့် အခြေခံအဆောက်အအုံနှင့် စက်ပစ္စည်းများနှင့် ဆက်စပ်၍ သာမက စက္ခုအာရုံဖြင့် တည်ဆောက် ထားသည့်နေရာများတွင် အပါအဝင် လူ့အခွင့်အရေးများသည် သက်ဆိုင်မှုရှိပါသည်။ ဥပမာအားဖြင့် ကျွန်ုပ်တို့၏ အွန်လိုင်းအမှတ်အသားများနှင့် လူမှုအဝန်းအဝိုင်းများကိုဆိုလိုသည်။⁸⁸

⁸⁶ Michelle Bachelet, “Human rights in the digital age,” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, October 17, 2019, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25158&LangID=E>.
⁸⁷ United Nations Human Rights Council, Resolution adopted by the Human Rights Council on 5 July 2018 – 38/7. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the internet, July 17, 2018, A/HRC/RES/38/7, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/215/67/PDF/G1821567.pdf?OpenElement>.
⁸⁸ Nani Jansen Reventlow, “Digital rights are human rights,” *Digital Freedom Fund*, December 10, 2017, <https://digitalfreedomfund.org/digital-rights-are-human-rights/3/>.

ဒီဂျစ်တယ်ဆိုင်ရာအခွင့်အရေးများသည် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာအထူးကျွမ်းကျင်သူများ၏ အာရုံစိုက်စရာ တဖြည်းဖြည်းဖြစ်လာခဲ့သည်။ ပြည်သူ့ရေးရာနှင့်နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးများဆိုင်ရာ အပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ သဘော တူစာချုပ်အား အဓိပ္ပာယ်ဖွင့်ဆိုရန် တာဝန်ပေးခံရသည့် လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီမှ ၂၀၁၁ ခုနှစ်တွင် သဘော ထား မှတ်ချက်တစ်ခု ထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။ ၎င်းမှာ “အင်တာနက်အခြေပြုသဘောထား ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခြင်းပုံစံ အမျိုးမျိုး”အား အခြားဆက်သွယ်ရေးနည်းလမ်းအမျိုးမျိုးအသုံးပြုသကဲ့သို့ပင် လွတ်လပ်စွာ သဘောထား ထုတ်ဖော်ပြောဆိုနိုင်ခွင့်ကို ကာကွယ်ပေးရန် လိုအပ်သည်ဟု အသိအမှတ်ပြုခဲ့သည်။⁸⁹

အလားတူပင် ကုလသမဂ္ဂအထူးကိုယ်စားလှယ်များအနေဖြင့်လည်း ထိုခေါင်းစဉ်အား အစဉ်အဆက် အလေး ထား အာရုံစိုက်ခဲ့သည်။ တာဝန်ပြီးဆုံးသွားပြီဖြစ်သည့် လွတ်လပ်စွာ ထင်မြင်ယူဆခွင့် နှင့် ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့် များကို မြှင့်တင်၊ ကာကွယ်ရေးဆိုင်ရာ အထူးကိုယ်စားလှယ် David Kaye အနေဖြင့် ၎င်း၏ ကဏ္ဍ အထူးပြု အစီရင်ခံစာအများစုတွင် ဒီဂျစ်တယ်ကိစ္စရပ်များအပေါ် ဇောင်းပေးရေးသားခဲ့သည်။ ထိုအထဲတွင် အရေး အသားများကို စည်းမျဉ်း စည်းကမ်းနှင့်ကိုက်ညီမှု ရှိမရှိ စစ်ဆေးခြင်း (content moderation) ၊ အွန်လိုင်း ပေါ်မှ အမုန်းစကား (online hate speech) ၊ မျက်ခြေမပြတ်စောင့်ကြည့်ခြင်း (surveillance) နှင့် ဉာဏ်တု (artificial intelligence) စသည့် အကြောင်းအရာတို့နှင့် ဆက်စပ်၍ ရေးသားခဲ့သည်။⁹⁰ ခေတ်ပေါ် လူမျိုးရေးခွဲခြားမှုပုံစံများဆိုင်ရာ အထူးကိုယ်စားလှယ် Tendayi Achiume မှ နောက်ဆုံးပေါ် ဒီဂျစ်တယ် နည်းပညာများ အကြောင်း (emerging digital technologies) အစီရင်ခံစာကို ၂၀၂၀ တွင် ထုတ်ပြန် ခဲ့သည်။⁹¹ ထို့နောက် ထိုစဉ်အခါက အလွန်အမင်း ဆင်းရဲမွဲတေခြင်းနှင့် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အထူးကိုယ်စား လှယ် ဖြစ်ခဲ့သည့် Philip Alston မှလည်း ၂၀၁၉ တွင် ဒီဂျစ်တယ်လူမှုဖူလုံရေးနိုင်ငံများ (digital welfare states) ဟူ၍ ရေးသားခဲ့သည်။⁹² ထိုကဲ့သို့ ကျယ်ပြန့်လှသော သုတေသနအစီရင်ခံစာများကို ကြည့်ခြင်းဖြင့် ဒီဂျစ်တယ်အခွင့်အရေးများ၏ ဘက်စုံသဘောသဘာဝကို တွေ့မြင်နိုင်ကာ ဒီဂျစ်တယ် နည်းပညာများ၏ အရေးပါသော အကျိုးသက်ရောက်မှုများအပေါ် လူ့အခွင့်အရေးဆိုင်ရာ အသိုင်းအဝိုင်းမှ ပို၍ အာရုံစိုက်လာ သည်ကို သဘောပေါက်လာမည်ဖြစ်သည်။

⁸⁹ United Nations Human Rights Committee, *General comment No. 34*, September 12, 2011, CCPR/C/GC/34, <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

⁹⁰ “Special Rapporteur on the promotion and protection of freedom of opinion and expression,” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, <https://www.ohchr.org/en/issues/freedomofopinion/pages/opinionindex.aspx>.

⁹¹ . Tendayi Achiume, U.N. Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism, *Racial discrimination and emerging digital technologies*, U.N. Doc. A/HRC/44/57 (2020).

⁹² Philip Allston, U.N. Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights, *Digital welfare states and human rights*, U.N. Doc. A/74/493 (2019).

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်အား ချိုးဖောက်ခြင်းသာမက အခြားလူ့အခွင့်အရေးမြောက်မြားစွာကိုပါ ချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများသည် ဒီဂျစ်တယ်အခွင့်အရေးများနှင့် ဆက်စပ် စက္ကူအာရုံ နှင့် ရုပ်ပိုင်းဆိုင်ရာ ကဏ္ဍနှစ်ခုလုံးအပေါ်တွင် အကျိုးသက်ရောက်သည်။ ကမ္ဘာ့လူဦးရေတစ်ဝက်သည် ယခုအခါတွင် အင်တာနက် နှင့် ချိတ်ဆက်နေကြပြီဖြစ်ကာ⁹³ အခြားသူများနှင့်ဆက်သွယ်ရန် နှင့် သတင်းအချက်အလက်များရယူရန် ကိရိယာတစ်ခုအနေဖြင့် အသုံးပြုကြသည်။ ဒီဂျစ်တယ်ကဏ္ဍအောက်တွင် အင်တာနက်ပိတ်ထားသောကြောင့် လူ့အခွင့်အရေးများအပေါ်တွင် အဓိက အကျိုးသက်ရောက်မှုများမှာ နိုင်ငံသားများအနေဖြင့် လွတ်လပ်စွာ ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့် နှင့် သတင်းအချက်အလက် လက်လှမ်းယူနိုင်မှုအပေါ် ကန့်သတ်ခြင်းတို့ ဖြစ်သည်။ ထို့ အပြင် အရေးကြီးသည့်နောက်တစ်ချက်မှာ ပြည်သူများ အထူးသဖြင့် သတင်းထောက်များအနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ ရေးသားမှုများကို အွန်လိုင်းတင်ခြင်း၊ အသက်မြောက်မြားစွာကယ်တင်နိုင်သည့် ဒေသအတွင်း စစ်တပ်၏ လှုပ်ရှားမှုများကို စောင့်ကြည့်ခြင်းတို့ လုပ်ဆောင်ရန် မစွမ်းသာတော့ပါ။⁹⁴

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်အား ချိုးဖောက်သည်ကို သဘောတူ လက်ခံမှု ပိုများလာခဲ့ပြီဖြစ်သည်။ နိုင်ငံများအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများ ပြုလုပ်ကာ “လူတစ်ဦး တစ်ယောက်၏ သတင်းအချက်အလက်ရှာဖွေနိုင်စွမ်း၊ လက်ခံရယူနိုင်စွမ်း နှင့် အွန်လိုင်းပေါ်တွင် မျှဝေနိုင်စွမ်း အား တားမြစ်ခြင်း သို့မဟုတ် အနှောက်အယှက်ပေးခြင်း” စသည့် ဆောင်ရွက်မှုများကို လူ့အခွင့်အရေး ကောင်စီမှလည်း ရှုံးချေဖန်ခဲ့သည်။⁹⁵ ထို့အပြင် လူ့အခွင့်အရေးကော်မတီ၏ ခြုံငုံအကြံပြုချက် နံပါတ် ၃၄ တွင် “အချို့သောအင်တာနက်စာမျက်နှာများ နှင့် စနစ်များ လည်ပတ်မှုအား ခြွင်းချက်မရှိပိတ်ပင်ထားခြင်း” သည် နိုင်ငံများအနေဖြင့် လွတ်လပ်စွာ ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်ကို ကာကွယ်ရမည့်တာဝန်ဝတ္တရားများနှင့် ကိုက်ညီ မှု မရှိပါဟု ထပ်မံ အတည်ပြုပြောကြားခဲ့သည်။⁹⁶

ထို့အပြင် ထိုကဲ့သို့တားမြစ်ခြင်းတို့သည် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်အား ကာကွယ်ပေးထားသည့် နိုင်ငံ တကာလူ့အခွင့်အရေးစံနှုန်းများကို ချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု အသိအမှတ်ပြုထားသည်။ ပြည်သူ့ရေးရာနှင့် နိုင်ငံရေးအခွင့်အရေးများဆိုင်ရာအပြည်ပြည်ဆိုင်ရာ သဘောတူစာချုပ်၏ အပိုဒ် ၁၉ (၃) တွင် ထုတ်ဖော်ပြော ဆိုခွင့်အား ကန့်သတ်မှုပြုလုပ်မည့် မည်သည့်နိုင်ငံမဆို အပိုဒ် (၃) ပိုင်း ပါသည့် စမ်းသပ်မှုအား ကျော်နိုင်ရမည် ဟုဖော်ပြထားသည်။ အကျဉ်းချုပ်ဖော်ပြရသော် ကန့်သတ်မှုကို ဥပဒေအားဖြင့် ပြဋ္ဌာန်း ထားရမည်၊ ဖြတ်

⁹³ According to World Bank data, in 2017 49% of the global population was connected to the internet, and the number was rising sharply year over year. “Individuals using the internet (% of population),” World Bank Group, <https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS>.

⁹⁴ United Nations General Assembly, *International Covenant on Civil and Political Rights*, December 16, 1966, United Nations, Treaty Series, vol. 999, p. 171, <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>, Article 19.

⁹⁵ United Nations Human Rights Council, *Resolution adopted*.

⁹⁶ United Nations Human Rights Committee, *General comment No. 34*.

တောက်မည့်အတိုင်းအတာအတွက် ယုံကြည်စိတ်ချရပြီး တရားဝင်မှုရှိသော အကြောင်းပြချက်ရှိရမည်။ ထို့အပြင် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့် သို့မဟုတ် အခြားဆက်စပ် အခွင့်အရေးများကို အချိုးမမျှတစွာ အဟန့်အတားမပြုရ ဟူ၍ ပါဝင်သည်။⁹⁷

ဘီလီယံနှင့်ချီသောလူများသည် ထုတ်ဖော်ပြောဆိုနိုင်ရန်အတွက်သာမက သတင်းအချက်အလက်ရယူရန် နှင့် လူ့အခွင့်အရေးမူဘောင်မှ အကာအကွယ်ပေးထားသည် အခြားအရေးပါသည့်အလုပ်များ ဆောင်ရွက်နိုင်ရန် အတွက်ပါ အင်တာနက်ကိုအသုံးပြုကြသည်။ ၎င်းတို့မှာ ကျန်းမာရေးဝန်ဆောင်မှုခံယူခြင်း၊ ဘဏ်ဝန်ဆောင်မှု အသုံးပြုခြင်း၊ ပညာရေးဆိုင်ရာ အရင်းအမြစ်များရယူခြင်း၊ နေထိုင်ရန်အိမ်ရှာဖွေခြင်း၊ အလုပ်ရှာခြင်း နှင့် လူမှုရေးဝန်ဆောင်မှုများလျှောက်ထားခြင်း နှင့် ရယူခြင်း စသည်တို့ဖြစ်သည်။ ထို့ကြောင့် အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုများသည် လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်သာမက အခြားမြောက်မြားစွာသော အခွင့်အရေး များကိုပါ ချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်။ ကုလသမဂ္ဂအထူးကိုယ်စားလှယ် ၄ ဦးမှ ရခိုင်နှင့်ချင်းပြည်နယ်တွင် အင်တာနက်အသုံးပြုရန် ကန့်သတ်မှုများပြုလုပ်ထားသည်ကို အောက်ပါအတိုင်း ရေးသား၍ ၎င်းတို့၏ သဘောထားကို ထုတ်ဖော်ခဲ့သည်။

“အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုသည် သန်းနှင့်ချီသော လူများ၏ လူ့အခွင့်အရေးများအပေါ် ဆိုးရွားစွာ အကျိုး သက်ရောက်မှုရှိနေသည်။ ၎င်းတို့သည် ဘေးကင်းရေး၊ လုံခြုံရေး၊ ကျန်းမာ ရေး၊ ပညာရေး၊ စားရေးသောက်ရေး၊ နေထိုင်ရေး၊ အသက်မွေးဝမ်းကြောင်း၊ လွတ်လပ်စွာ ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်၊ သတင်းအချက်အလက်၊ ပါဝင် ဆောင်ရွက်နိုင်မှု၊ အသင်းဖွဲ့နိုင်မှု နှင့် စုဝေးနိုင်မှုစသည့် အခွင့်အရေးများအပါအဝင်ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် ပြည်သူများအနေဖြင့် အနီး ဝန်းကျင်တွင် စစ်စခန်းချထားခြင်း နှင့် တိုက်ပွဲဖြစ်နိုင်ချေတို့ကို အင်တာနက်မှတစ်ဆင့် သိရှိနိုင် သောကြောင့် ထိုကဲ့သို့ဖြတ်တောက်ခြင်းသည် အရပ်သားပြည်သူအကာအကွယ်ပေးရေးနှင့် အသက်ရှင်သန်နိုင်ရေး စသည့် အခွင့်အရေးများအပေါ် ဆိုးရွားလှသည့် နောက်ဆက်တွဲ ဆိုးကျိုးများ ဖြစ်ပေါ်စေသည်။”⁹⁸

အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အချက်များသည် ဒီဂျစ်တယ်အခွင့်အရေး၏ ဆက်စပ်ရုပ်ခန္ဓာပိုင်းဆိုင်ရာ ရှုထောင့်မှ သုံးသပ်တင်ပြခဲ့ခြင်းသာဖြစ်သည်။ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် ထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်အတွက်သာ ခြိမ်းခြောက်မှုတစ်ခုမဟုတ်ဘဲ လက်တွေ့ဘဝများအတွက်ပါ အကျိုးသက်ရောက်မှုများစွာရှိပါသည်။ ယင်းကြောင့် လွတ်လပ်မှုကိုလည်း ထိခိုက်စေသည်။ မြန်မာအစိုးရအနေဖြင့် ရခိုင်နှင့်ချင်းပြည်နယ်များတွင် ချမှတ်ထားသော အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုအပေါ် ဆန့်ကျင်သဘောထားထုတ်ဖော်ခဲ့သော တက်ကြွလှုပ်ရှားသူများကို ထောင်

⁹⁷ ICCPR Article 19(3)

⁹⁸ “UN experts concerned at surge in civilian casualties in northwest Myanmar after internet shutdown,” Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights, February 18, 2020, <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25572&LangID=E>.

ချခဲ့သည်။⁹⁹ ထိုအခြေအနေများပေါ်တွင်ထပ်ဆောင်း ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါကြောင့် အထူး ကိုယ်စားလှယ်များ မှ အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ကျန်းမာရေးနှင့် လူ့အသက်ဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးများကို အန္တရာယ်ပေးမှုမှာ ပို၍မြင့်မားလာသည်။ ပြည်သူ့လူထုမှ ဗိုင်းရပ်စ်နှင့်ပတ်သက်သည့် ပြည်သူ့ကျန်းမာရေးဆိုင်ရာ နှင့် ၎င်းတို့ ဒေသတွင်း ကူးစက်မှုနှုန်းအပေါ် သတင်းအချက်အလက်မရယူနိုင်သောကြောင့် လုံလောက်စွာ ကာကွယ်မှုများ မပြုလုပ်နိုင်ကြပေ။

⁹⁹ “Myanmar: drop charges against activist poet Maung Saungkha,” Access Now, September 2, 2020, <https://www.accessnow.org/myanmar-drop-charges-against-activist-poet-maung-saungkha/>.

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် မြန်မာနှင့်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံများတွင် မြေပြင်အကျိုးသက်ရောက်မှုများ

ယခုအခန်းတွင် မေးမြန်းခဲ့သောအင်တာဗျူးများ၏ ရလဒ်များကို မျှဝေထားပါသည်။ အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း အင်တာဗျူးစုစုပေါင်း ၁၆ ခုဆောင်ရွက်ခဲ့ကာ မြန်မာနိုင်ငံတွင် ရခိုင်၊ ရိုဟင်ဂျာ၊ ချင်း၊ နေရပ်စွန့်ခွာခဲ့ရသူ ၁၀ ဦး နှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင်နေထိုင်သော ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည် ၆ ဦး အား မေးမြန်းထားပါသည်။ အင်တာဗျူးမေးခွန်းများကို အသင့်အတင့်စနစ်တကျတည်ဆောက်ထား (semi-structured) ၍ အရည်အသွေးဦးစားပေး (qualitative) သည့် ပုံစံဖြင့် ထုတ်ထားပါသည်။ အင်တာဗျူး မေးသူများအတွက် အသုံးပြုခဲ့သည့် မေးခွန်းများကို နောက်ဆက်တွဲစာမျက်နှာတွင်ဖော်ပြထားပါသည်။ အင်တာဗျူးအားလုံးကို ၂၀၂၀ ခုနှစ်၊ ဩဂုတ်လ တစ်လအချိန်ယူကာဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

မြန်မာနှင့်ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် ကောက်ယူခဲ့သော အင်တာဗျူးအားလုံးအပေါ် သုံးသပ်ရာတွင် တူညီသည့် အကြောင်းအရာခေါင်းစဉ် သုံးခု အဓိကတွေ့ရှိခဲ့ပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ ပညာရေး၊ သတင်းနှင့်သတင်းမှား နှင့် ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါတို့ဖြစ်ပါသည်။ နေရာအပေါ်မူတည်၍ ထွက်ပေါ်လာသည့် အကြောင်းအရာနှစ်ခုလည်းရှိပါသည်။ အထူးသဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံတွင်တွေ့ရသည့် အကြောင်းအရာများမှာ အလုပ်အကိုင်အပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုနှင့် လုံခြုံရေးနှင့်ပဋိပက္ခ တို့ဖြစ်ကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် ထူးခြားစွာတွေ့ရသော အကြောင်းအရာများမှာ ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ပြုရေး နှင့် ကျန်းမာရေးဝန်ဆောင်မှုများအား လက်လှမ်းမီရေးတို့ ဖြစ်ပါသည်။ ဆက်လက်၍ ဖော်ပြမည့် အခန်းငယ်များတွင် ထိုအကြောင်းအရာ ခေါင်းစဉ်များတစ်ခုချင်းစီအပေါ် သုံးသပ်ဆွေးနွေး ထားပါသည်။

ပညာရေး

မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံနှစ်နိုင်ငံလုံးမှ အင်တာဗျူးတစ်ခုချင်းစီတွင် ၎င်းတို့၏ ပညာရေးအခွင့်အလမ်းအပေါ် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့်ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သော ဆိုးကျိုးများအကြောင်း အကျယ်တဝင့်ဆွေးနွေးထားပါသည်။ ပညာရေးသည် အခြေခံ လူ့အခွင့်အရေးဖြစ်ကာ လူသားများ၏ဘဝ ပိုကောင်းမွန်စွာ တည်ဆောက်နိုင်ရန် အခွင့်အလမ်းပေးသည်။ သို့သော်လည်း ကမ္ဘာ့အဆင်းရဲဆုံးနိုင်ငံတစ်ခုအနေဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံ၏ ကျောင်းတွင်း ပညာရေးစနစ်သည် တိုးတက်သောနိုင်ငံများ၏ အဆင့်အတန်းနှင့် နှိုင်းယှဉ်လျှင် များစွာနောက်

ကျန်ရစ်ခဲ့ပြီဖြစ်သည်။¹⁰⁰ မြန်မာအစိုးရသည် ပညာရေးကဏ္ဍအတွက် နိုင်ငံ၏ စုစုပေါင်းပြည်တွင်းထုတ်ကုန်၏ ၂ ရာခိုင်နှုန်းအောက်သာ အသုံးပြုခဲ့သောကြောင့် အရင်းအမြစ်အလွန်ရှားပါးစွာဖြင့် အဆင့်အတန်းနိမ့်သော အခြေခံအဆောက်အအုံများ၊ ခေတ်နောက်ကျနေပြီဖြစ်သည့် အလွတ်ကျက်မှတ်ခြင်းပေါ် အခြေခံသော သင်ကြားရေးနည်းလမ်းများဖြင့်သာ ပညာရေးစနစ်အား လည်ပတ်နိုင်ခဲ့သည်။¹⁰¹

ကျောင်းသားများစုဝေး၍ ရှစ်လေးလုံးအရေးတော်ပုံကဲ့သို့ နိုင်ငံရေးလှုပ်ရှားမှုများဖန်တီးခြင်းမှ ကြိုတင်ကာကွယ်သည့်အနေဖြင့် တက္ကသိုလ်အများစုကို အကန့်အသတ်ဖြင့်ထိန်းချုပ်ထားကာ မတူညီသော မြို့အသီးသီးတွင် ခွဲ၍ထားရှိပါသည်။¹⁰² မြန်မာနိုင်ငံတွင် အဆင့်မြင့်ပညာရေးရရှိထားသူအများစုမှာ အများအားဖြင့် စစ်တပ်အရာရှိများ၏ သားသမီးများဖြစ်နေသည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် နိုင်ငံတကာ တက္ကသိုလ်များတွင် တက်ရောက် ပညာဆည်းပူးရန် အခွင့်အလမ်းများကို ၎င်းတို့သာအကုန်ကျခံနိုင် သောကြောင့်ဖြစ်သည်။¹⁰³ တစ်ဖက်တွင်လည်း နွမ်းပါးသော လူမှုရေးနှင့် စီးပွားရေး နောက်ခံအသိုင်းအဝိုင်းများ၊ လူနည်းစုတိုင်းရင်းသားနှင့် ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်နေရာများရှိ လူမှုအဖွဲ့အစည်းများမှ ပြည်သူများအနေဖြင့် ပညာဆည်းပူးနိုင်ရန်အတွက် အတားအဆီး အမြောက်အများ ကြုံတွေ့နေရပါသည်။

ထိုကဲ့သို့သော ထိခိုက်လွယ်သောလူမှုအဖွဲ့အစည်းများအတွက် အရည်အသွေးပြည့်မီသည့် ပညာရပ်ဆိုင်ရာများ လက်လှမ်းမီဆည်းပူးနိုင်ရန် အင်တာနက်မှ တစ်ဖက်တွင် အခွင့်အလမ်းပေးသည်ဟု ဆိုနိုင်သည်။ အင်တာဗျူး ဖြေဆိုခဲ့သူများ၏အဆိုအရ အင်တာနက်သည် ၎င်းတို့အတွက် သတင်းအချက်အလက်များရယူနိုင်ရန်၊ အသိပညာတိုးပွားနိုင်ရန်နှင့် မြန်မာနိုင်ငံရှိ ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်ဒေသနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများ တွင် နေနေရသော်လည်း စဉ်ဆက်မပြတ်သင်ယူဆည်းပူးနိုင်ရန် အခွင့်အလမ်းပေးသည်ဟုဆိုကြသည်။ ထိုအတွက် ၎င်းတို့မှ အင်တာနက်ကို ၎င်းတို့၏ “ပညာရေးဆိုင်ရာ အဖွဲ့အစည်း”¹⁰⁴ သို့မဟုတ် “တက္ကသိုလ်”¹⁰⁵အဖြစ် တင်စားကြသည်။ တနည်းအားဖြင့် မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အာဏာပိုင်များမှ ပညာရေးအပေါ် ကန့်သတ်ထားမှုပြုထားသည်ကိုကျော်လွှားရန် အွန်လိုင်းပညာရေးသည် အဓိကနည်းလမ်းဖြစ်လာသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ ရီဟင်ဂျာတစ်ဦးမှ “ကျွန်တော်က မူစလင်ဖြစ်လို့ တခြားနေရာမှာ ကျောင်းသွားတက်လို့မရပါဘူး။ အင်တာနက်က ကျွန်တော့် အတွက် ပညာဆက်သင်နိုင်ဖို့ နေရာပါပဲ”¹⁰⁶ဟု ပြောပြခဲ့ပါသည်။

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ Md Rafique ကဲ့သို့သော ဒုက္ခသည်များမှလည်း အလားတူ စိတ်ခံစားမှုများ ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သည် -

¹⁰⁰ The World Bank, “Inclusive Access and Quality Education project,” <https://projects.worldbank.org/en/projects-operations/project-detail/P163389>

¹⁰¹ UNESCO, “Myanmar Education Expenditure,” <http://uis.unesco.org/en/country/mm?theme=education-and-literacy>

¹⁰² ¹⁰² Aung Kyaw Soe, “A peep behind the curtain of Myanmar education system,” *Burma Digest*, 5 June, <https://sanooaung.wordpress.com/2008/04/27/a-peep-behind-the-curtain-of-myanmar-education-system/>

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ Bangladesh interview 5.

¹⁰⁵ Bangladesh interview 3.

¹⁰⁶ Myanmar interview 7.

“ရိုဟင်ဂျာဖြစ်နေတော့ ကျွန်တော်ပညာသင်ယူလို့မရဘူး ... အင်တာနက်ကလွဲရင် ဘယ်နိုင်ငံကမှ ကျွန်တော်တို့ကို ပညာဆည်းပူးဖို့ အခွင့်မပေးပါဘူး” စသဖြင့် ရင်ဖွင့်ခဲ့ကြသည်။¹⁰⁷

ထိုကဲ့သို့ စိတ်ခံစားမှုသည် Md Rafique တစ်ဦးတည်းခံစားနေရသည်မဟုတ်ပါ။ လူ ၁၆ ယောက်မေးရာတွင် လူ ၁၅ ဦးအတွက် ပညာရေးသည် အင်တာနက်သုံးခြင်း၏ အရေးကြီးဆုံးအကြောင်းရင်းဖြစ်နေပါသည်။ Coursera၊ Quora၊ YouTube၊ သပြေအွန်လိုင်းသင်ယူမှု ပလက်ဖောင်း၏ Exam Preparation Outreach Program တို့ကို ၎င်းတို့မှ အရေးပါသည့် ပညာရေးသင်ယူရာနေရာများအဖြစ်ဖော်ပြခဲ့ကာ မြန်မာနိုင်ငံမှ အချို့သောသူများအနေဖြင့် အင်္ဂလိပ်¹⁰⁸နှင့် ကိုးရီးယား¹⁰⁹ အွန်လိုင်းစကားပြော သင်တန်းများကိုပါ ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။

အွန်လိုင်းပညာရေးမှာ ထိုကဲ့သို့အရေးပါသောကြောင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် လူအများအပြား၏ ပညာရေးအတွက် အတားအဆီးဖြစ်လာခဲ့သည်။ မြန်မာနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် “ဆုံးရှုံးသွားသည့် အခွင့်အလမ်းများ”¹¹⁰၊ “သင်ယူခြင်းမှ ခဏတာရပ်နားရန်” လိုအပ်လာခြင်း¹¹¹ နှင့် ၎င်းတို့၏ သင်တန်းများ ဆက်လက်သင်ယူနိုင်မှုမရှိခြင်း¹¹² စသည်တို့ကို ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။ Syedul Mostafa ကဲ့သို့ ဖြေဆိုသူများအနေဖြင့်¹¹³ သင်တန်းပြီးမြောက်မှုလက်မှတ်ဆုံးရှုံးသွားခြင်း နှင့် ၎င်းတို့၏ အွန်လိုင်း သင်တန်းများ အဆင့်ဆင့်တက်ကာ သင်ယူနိုင်မှုမရှိတော့သည့်အကြောင်း ပြောလာသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်၊ ဘူးသီးတောင် မြို့နယ်တွင် နေထိုင်သော ၁၈နှစ်အရွယ်ရှိပြီဖြစ်သည့် Asmahraမှ လေ့လာသင်ယူခွင့် ဆုံးရှုံးသွားရသောကြောင့် ၎င်း၏ စိတ်ပျက်မှုကို အောက်ပါအတိုင်းပြောပြခဲ့သည် -

“ကျွန်မ အွန်လိုင်းသင်တန်းတွေ အရမ်းတက်ချင်တယ်... ဒါပေမယ့် အင်တာနက်မရတော့ ကျွန်မ တက်လို့မရပါဘူး။”¹¹⁴

¹⁰⁷ Bangladesh interview 5.
¹⁰⁸ Myanmar interview 8.
¹⁰⁹ Myanmar interview 3.
¹¹⁰ Myanmar interview 5. Name changed.
¹¹¹ Myanmar interview 1.
¹¹² Bangladesh interview 6.
¹¹³ Bangladesh interview 4.
¹¹⁴ Myanmar interview 9.

ပညာရေးလက်လှမ်းမီဖို့ရန် အတားအဆီးများကြောင့် အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် မျှော်လင့်ချက်ကင်းမဲ့ နေကာ အနာဂတ်အတွက်စိုးရိမ်စိတ်များရှိသည့် အကြောင်းလည်း မျှဝေခဲ့သည်။ အသက် ၂၀ နှစ်ရှိပြီဖြစ်သော Ro Arfat Khanသည် ရခိုင်ပြည်နယ် မောင်တောမြို့နယ်မှဖြစ်ကာ လက်ရှိအချိန်တွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ Balukhaliစခန်း (၂) တွင် နေထိုင်နေကာ အောက်ပါအတိုင်း ပြောကြားခဲ့ပါသည် -

“ကျွန်တော်တို့ ကိုယ့်နိုင်ငံကို စွန့်ခွာခဲ့ရတယ်။ ကိုယ့်ပညာရေးကိုလည်း စွန့်လွှတ်ခဲ့ရတယ်။ ဒုက္ခသည်စခန်းမှာ ၃နှစ်နီးပါး အသက်ဆက်ရှင်သန်ခဲ့ပြီးပြီ။ ဒါပေမယ့် ကျွန်တော်တို့အတွက် အနာဂတ်မှာ ပညာရေးဆက်သင်ယူ လေ့လာနိုင်ဖို့ ဘာအခွင့်အလမ်းမှ ရှိမနေဘူး ... ကျွန်တော်တို့ဘဝတွေက အင်တာနက်မရှိဘဲ ဒုက္ခသည်စခန်းမှာ ဆက်အသက်ရှင်ဖို့ အရမ်း ခက်ခဲလာတယ်... အင်တာနက်ရှိမှ ကျွန်တော့်ရည်မှန်းချက်တွေဆီ ခြေလမ်းနိုင်ဖို့ အိမ်မက် ပြန်မက်နိုင်မှာပါ။”¹¹⁵

ရခိုင်ပြည်နယ် ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ ကျော်မိုးသူမှလည်း အလားတူရင်ဖွင့်ခဲ့သည် -

“ပညာရေးဆိုင်ရာ အခွင့်အရေးက ကျွန်တော့်ဘဝရဲ့ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခု ဖြစ်တယ်။ အခုတော့ အင်တာနက်မရှိတော့ ကျွန်တော် ဘာမှလေ့လာလို့မရတော့ဘူး။ တစ်နေ့တစ်နေ့ ကျွန်တော့ အသက်ပိုကြီးလာခဲ့တယ်။ ကျွန်တော့် မျှော်လင့်ချက် က တဖြည်းဖြည်းနည်းလာသလိုပဲ ပညာမတတ်ရင် လူတွေကအကြမ်းဖက်နည်းလမ်းတွေ အသုံးပြု လာလိမ့်မယ်။”

မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ ၁၀ယောက်စလုံးအား ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့တွင် အင်တာနက်ပြန်ရ လျှင် ဘာလုပ်မလဲဟုမေးရာတွင် မျှော်မှန်းထားသလိုပင် ၎င်းတို့၏ အွန်လိုင်းသင်ကြားရေး ဆက်လက်လုပ် ဆောင်မည်ဟု ဖြေကြားခဲ့သည်။ တစ်ချိန်တည်းတွင် ၂၀၂၀ခုနှစ် ဩဂုတ်လတွင် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရမှ အင်တာနက် ပြန်လည်ဖွင့်ပေးခဲ့သောကြောင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ ၆ ဦးမှာ ပညာရေး ဆက်လက် ဆည်းပူးနေခဲ့ပြီဖြစ်သည်ဟုဖြေကြားခဲ့သည်။ ယခုအစီရင်ခံစာ ရေးသားနေသည့်အချိန်တွင် RYA အဖွဲ့ဝင်များမှ မကြာသေးမီကာလအတွင်း စခန်းများတွင်ဖြစ်သွားခဲ့သော အုပ်စုဖွဲ့အကြမ်းဖက်မှုကို အကြောင်း ပြကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အာဏာပိုင်များမှ အင်တာနက်ပြန်လည်ပိတ်သိမ်းနိုင်သောကြောင့် ၎င်းတို့၏ပညာရေး လမ်းကြောင်း ပြန်လည်ချွတ်ချော်သွားမည်ကို စိုးရိမ်ကြောင်းထုတ်ဖော်ပြောကြားခဲ့သည်။

¹¹⁵ Bangladesh interview 3.

သတင်းနှင့် သတင်းမှား

မြန်မာနိုင်ငံသည် သမိုင်းအစဉ်အဆက် စစ်အစိုးရအောက်တွင် သတင်းအချက်အလက်ကို တင်းကျပ်စွာ ထိန်းချုပ်ခံခဲ့ရပါသည်။ ဆယ်စုနှစ်ငါးစုထက်ပိုကြာမြင့်ကာ သတင်းလွတ်လပ်ခွင့်သည် ပြန်ကြားရေး ဝန်ကြီးဌာန၏ ပုံနှိပ်သူများ၊ ထုတ်ဝေသူများမှတ်ပုံတင်နှင့် စာပေစိစစ်ဖြန့်ချိရေးလုပ်ငန်းများ ကြီးကြပ်ရေး ဗဟိုအဖွဲ့၏ ဆင်ဆာဖြတ်တောက်မှုအောက်တွင် ပျောက်ဆုံးခဲ့ရသည်။ မြန်မာသတင်းမီဒီယာ ဖြန့်ချိရေးအား အစိုးရမှ အဓိကထိန်းချုပ်ခဲ့ကာ ၎င်း၏ ဝါဒဖြန့်အာဘော်အဖြစ် အဓိကအသုံးပြုခဲ့သည်။ နယ်စည်းမခြား သတင်းထောက်များအဖွဲ့က ၂၀၁၀တွင် မြန်မာနိုင်ငံကို သတင်းလွတ်လပ်ခွင့် အဆင့်သတ်မှတ်ရာတွင် အဆင့်ပေါင်း ၁၇၈ ရှိသည်မှ အဆင့် ၁၇၄ (အီရန်၊ တာ့ခ်မင်းနစ္စတန်၊ မြောက်ကိုးရီးယား၊ အီရစ်တရီးယားတို့၏ အရှေ့) သတ်မှတ်ခဲ့သည်။¹¹⁶

ထိုကဲ့သို့သော သမိုင်းနှင့်ဆန့်ကျင်ကာ အစိုးရမှ ပုံနှိပ်နှင့်အီလက်ထရောနစ်မီဒီယာအပေါ် ဆင်ဆာဖြတ်တောက်မှုကို အဆုံးသတ်ကာ¹¹⁷ ပုံနှိပ်သူများ၊ ထုတ်ဝေသူများ မှတ်ပုံတင် နှင့် စာပေစိစစ်ဖြန့်ချိရေးလုပ်ငန်းများ ကြီးကြပ်ရေးဗဟိုအဖွဲ့ကို ဖျက်သိမ်းခဲ့သည်။ ထို့အပြင် အရပ်သားအစိုးရကိုလည်း ရွေးကောက်တင်မြောက် နိုင်ခဲ့သောကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံနိုင်ငံအတွင်းရှိ သတင်းထောက်များအနေဖြင့် လွတ်လပ်စွာသတင်းရေးသား နိုင်မည်ဖြစ်ကာ ပြည်သူများအနေဖြင့် လွတ်လပ်စွာသတင်းအချက်အလက်များကို ရယူနိုင်ခွင့်ရှိပြီဟု ထင်မှတ်ကြမည်မှာ မလွဲပေ။ ယခင်ကကန့်သတ်ထားသော နိုင်ငံတကာသတင်းဌာနများဖြစ်သည့် ဘီဘီစီ (BBC)၊ လွတ်လပ်တဲ့အာရှအသံ (Radio Free Asia)၊ ဗွီအိုအေ (Voice of America) နှင့် အခြား ဝေဖန်ရေးသတင်းမီဒီယာများဖြစ်သည့် ဒီမိုကရက်တစ် မြန်မာ့အသံ (Democratic Voice of Burma)၊ ဧရာဝတီ အပါအဝင် အင်တာနက် စာမျက်နှာပေါင်း ၃သောင်းကျော်ကို ပြန်လည်ခွင့်ပြုခဲ့သည်။ ထို့ကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံမှ မီဒီယာဖတ်ရှုသူများအနေဖြင့် ယခင်ခေတ်ကာလက မစဉ်းစားဝံ့ခဲ့သည့် နိုင်ငံရေးဆောင်းပါးများကို လက်လှမ်းမီ လာခဲ့သည်။ ဆက်သွယ်ရေးကဏ္ဍတွင်ပါ ကန့်သတ်မှုများ ဖြေလျှော့ခဲ့သောကြောင့် ပြည်သူများအနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ စမတ်ဖုန်းများပေါ်တွင် သတင်းဆောင်းပါးများကို လွယ်လင့်တကူ ဖတ်ရှုနိုင်လာသည်။

အစပိုင်းကာလမှ ထိုကဲ့သို့အကောင်းမြင်ခဲ့မှုများသည် ယခုအချိန်တွင်မူ လျော့နည်းသွားခဲ့ပြီဖြစ်သည်။ ရခိုင်နှင့်ချင်းပြည်နယ်တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများ နှင့် သတင်းအချက်အလက်များကို လက်ရှိအစိုးရမှ ထိန်းချုပ်ထားခြင်းသည် ယခင်စစ်အစိုးရလက်အောက်မှ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ပုံသဏ္ဍာန်တူဖြစ်နေသည်။ International Human Rights Clinic နှင့် မြန်မာနိုင်ငံမှ အရပ်ဘက်အဖွဲ့အစည်း ၁၈ ဖွဲ့အနေဖြင့် စစ်တပ်နှင့် အစွန်းရောက်အမျိုးသားရေးဝါဒီအဖွဲ့များ၏ အလွန်ပြန့်ပွားနေသည့် သတင်းအမှားဖြန့်သည့်ကမ်ပိန်းများအကြောင်း တစ်နှစ်ကျော် (၂၀၁၉-၂၀၂၀)ကြာ သုတေသနဆောင်ရွက်ခဲ့သည်။ တွေ့ရှိချက်များအရ လူ့အဖွဲ့

¹¹⁶ “Press Freedom Index 2010,” Reporters without Borders, https://web.archive.org/web/20101129195350/http://en.rsf.org/press-freedom-index-2010_1034.html.

¹¹⁷ “Burma Abolishes Media Censorship,” BBC News, August 20, 2012, <https://www.bbc.com/news/world-asia-19315806>.

အစည်းအတွင်း ပဋိပက္ခများဖြစ်ပွားလျှင် အကျိုးဖြစ်ထွန်းမည့် အင်အားကြီးအုပ်စုများက သတင်း အမှားများကို စနစ်တကျအားပေးအားမြောက်ပြုကာဖြန့်ဖြူးနေခဲ့ကြောင်း တွေ့ရှိခဲ့ရသည်။¹¹⁸ မြန်မာနိုင်ငံ၏ ပြည်တွင်း ဥပဒေများဖြစ်သည့် ၂၀၁၃ ဆက်သွယ်ရေးဥပဒေ၊ ၂၀၁၄ ပုံနှိပ်ခြင်းနှင့် ထုတ်ဝေခြင်းလုပ်ငန်းဥပဒေ၊ ၁၉၂၃ မြန်မာနိုင်ငံ အစိုးရလျှို့ဝှက်ချက်အက်ဥပဒေ၊ ၁၉၀၈ မတရားအသင်းအက်ဥပဒေ၊ ၂၀၁၆ ငြိမ်းချမ်းစွာ စုဝေးခြင်းနှင့် ငြိမ်းချမ်းစွာ စီတန်းလှည့်လည်ခြင်းဆိုင်ရာဥပဒေ¹¹⁹ တို့ကို မြန်မာနိုင်ငံ၏ လက်ရှိ အမှန်တရား အခြေအနေကို ထုတ်ဖော်ပြောဆိုရန် ကြိုးပမ်းနေသည့် သတင်းထောက်များ၊ လူ့အခွင့်အရေး ကာကွယ်သူများ နှင့် တက်ကြွလှုပ်ရှားသူများအပေါ် လက်နက်သဖွယ်အသုံးချနေခဲ့သည်ကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။

မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူတစ်ဦးချင်းစီက အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် ပဋိပက္ခနှင့် ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါတို့အကြောင်း တိကျသည့်သတင်းရရှိနိုင်စွမ်းကို အဟန့်အတားဖြစ်စေသည်ဟု ပြောပြခဲ့သည်။ တစ်ဖက်တွင် ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် ကပ်ရောဂါနှင့်ပတ်သက်၍သာ အဓိကထားပြောဆိုခဲ့သည်။ (ရှေ့ဆက်ဖော်ပြမည့်အခန်းတွင် အသေးစိတ်ဆွေးနွေးချက်ကို ဖတ်ရှုနိုင်ပါသည်။)

ချင်းပြည်နယ် ပလက်ဝမြို့နယ်တွင်နေထိုင်သော ကျော်ကျော်အနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် နောက်ဆုံးသတင်းများရယူနိုင်စွမ်းအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိသည်ကို ထုတ်ဖော်ပြောခဲ့သည်။

“ကမ္ဘာကြီးနဲ့ အဆက်အသွယ်ပြတ်သွားသလိုပဲ။ သတင်းတွေကို အချိန်နဲ့ တပြေးညီ မသိနိုင်ဘူး ... ကိုဗစ်ကာလ အပြင်မထွက်နိုင်တဲ့အချိန်မှာ သတင်းနဲ့ တခြားအကြောင်း အရာတွေကို အွန်လိုင်းပေါ်မှာ ကြည့်ရှုခွင့်မရတော့ဘူး။ တီဗီအစီအစဉ်ကလည်း နောက်ဆုံးသတင်းတွေကို အချိန်နဲ့တပြေးညီ မလွှင့်ပေးဘူးလေ။” ဟု သူ့အနေဖြင့် ရှင်းပြခဲ့သည်။¹²⁰

Abulnawser မှလည်း သတင်းအချက်အလက်များဆုံးရှုံးခဲ့ခြင်းအပေါ် အောက်ပါအတိုင်း ခံစားချက်ဖြင့် ပြောဆိုခဲ့သည် -

“အင်တာနက်ရဲ့အခွင့်အလမ်းက စစ်ပွဲသတင်းတွေကို ဘီဘီစီ နဲ့ RFA တို့ကနေ ဓာတ်ပုံနဲ့ တကွ ထုတ်ပြန် ပေးတယ်။ အင်တာနက်ပိတ်ထားတဲ့နောက်ပိုင်း အဲလိုသတင်းတွေ သိပ်အများ ကြီး မတွေ့ဖြစ်တော့ဘူး။”¹²¹

¹¹⁸ “Hate Speech Ignited: Understanding Hate Speech in Myanmar,” October 2020, <https://hrp.law.harvard.edu/press-releases/myanmar-hate-speech-report/>
¹¹⁹ “Hate Speech Ignited,” 73 for full discussion of the laws in Myanmar.
¹²⁰ Myanmar interview 4. Name changed.
¹²¹ Myanmar interview 10. Name changed.

“သတင်းအမှောင်ချခံထားရခြင်း” ဟူသည့် အကြောင်းအရာကို မြန်မာနိုင်ငံတွင် မေးမြန်းခဲ့သော အင်တာဗျူး အများစုတွင် တွေ့ရှိခဲ့ရသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ် မြောက်ဦးမြို့နယ်မှ သူထက်စံမှ အောက်ပါအတိုင်း မျှဝေခဲ့သည် -

“ရခိုင်ပြည်သူတွေကို သတင်းအမှောင်ချလိုက်ရင် နိုင်ငံရေးငြိမ်သက်မယ်လို့တွေးပြီး အင်တာနက်ပိတ်လိုက်တယ်လို့ ထင်ပါတယ်။ စစ်ဖြစ်နေတော့ ပြဿနာတစ်ခုခုဖြစ်ရင် ချက်ချင်း အွန်လိုင်းမှာ ပျံ့နှံ့သွားနိုင်ပြီး ဆူပူ အုံကြွမှုတွေ မဖြစ်လာအောင် ပြည်သူတွေကို နိုင်ငံရေး သတင်း အမှောင်ချပြီး နိုင်ငံရေးအသိအမြင်နည်းပါးအောင်၊ စိတ်ဝင်စားမှု နည်းပါးအောင်လို့ အင်တာနက်ပိတ်ထားလိုက်တာဖြစ်မယ်”¹²²

အခြားသူများအနေဖြင့် “သတင်းအမှောင်ချထားခြင်း”သည် ရည်ရွယ်ချက်နောက်တစ်ခုရှိသောကြောင့် ဖြစ်နိုင်သည်ဟု ယုံကြည်ကြသည်။ ၎င်းမှာ လူ့အခွင့်အရေးချိုးဖောက်မှုဆိုင်ရာသတင်းများကို မြန်မာနိုင်ငံရှိ အခြားဒေသများ နှင့် နိုင်ငံတကာအသိုင်းအဝိုင်းသို့ မရောက်ရှိစေရန်အတွက် တားဆီးနိုင်ဖို့ဖြစ်သည်။ စစ်တွေဇာတိ ဖြစ်ကာ ယခုအချိန်တွင် ချင်းပြည်နယ်တွင် ရွှေ့ပြောင်းနေထိုင်နေရသော ပထရစ်ရှာမှ အောက်ပါအတိုင်း မျှဝေခဲ့သည် -

“ပြည်သူများကို သတင်းအမှောင်ချချင်တာကြောင့်ဖြစ်မယ် ... နောက်ပြီး ပြည်တွင်းမှာ ဖြစ်ပွားနေတာတွေကို နိုင်ငံတကာကို ရောက်သွားမှာ စိုးရိမ်လို့ ဖြစ်မယ်”¹²³

“စစ်ဖြစ်နေတဲ့ ဒေသဖြစ်တဲ့အတွက် အစိုးရက သူတို့ကျူးလွန်ထားတဲ့ ပြစ်မှုတွေကို နိုင်ငံတကာကို သတင်းမပေါက်ကြားစေဖို့ ပိတ်ထားတာဖြစ်မယ်။ ၂၀၁၂ အရေးအခင်းတုန်းက စစ်တပ်က ကျူးလွန်ထားတဲ့ ပြစ်မှုတွေကို ပြည်သူတွေက ချက်ချင်း အွန်လိုင်းပေါ်တင်ခဲ့တဲ့အတွက် အခုလည်း အဲဒီလို ထပ်မံဖြစ်အောင် တားချင်လို့ ဖြစ်မှာပေါ့”¹²⁴

¹²² Myanmar interview 2. Name changed.
¹²³ Myanmar interview 3. Name changed.
¹²⁴ Myanmar interview 4. Name changed.

ရခိုင်ပြည်နယ် ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ Muhammad Shor Biarမှလည်း ယခုကဲ့သို့ ထပ်ဆင့်အတည်ပြု ပြောခဲ့သည် -

“သူတို့က သတင်းအချက်အလက်ကိုပိတ်တယ်။ အဆက်အသွယ်ပိတ်တယ်။ အရင်တုန်းက တစ်ခုခုဖြစ်တယ် ဆိုရင် အင်တာနက်မှာ ချက်ချင်းပဲ ဓာတ်ပုံနဲ့ အတူ တင်လိုက်တယ်။ အစိုးရက ဒါတွေကို ကျွန်တော်တို့အပါအဝင် ကမ္ဘာကြီးကို မသိစေချင်လို့ထင်တယ်။”¹²⁵

မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများ၏ ထပ်တူကျသည့် ရပ်တည်ချက်မှာ အစိုးရ များ၏ အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ရသည့် အကြောင်းပြချက်များအပေါ် ယုံကြည်မှုမရှိခြင်း ဖြစ်သည်။ အစိုးရ နှစ်ခုစလုံးမှ “တရားမဝင်လှုပ်ရှားမှုများ” ကို အကြောင်းပြခဲ့ကြသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရအနေဖြင့် ဒုက္ခသည် စခန်းများသို့ တရားမဝင် ရာဘာဆေးပြားများမှောင်ခိုသွင်းခြင်းကို အကြောင်းပြခဲ့ကာ မြန်မာနိုင်ငံတွင်မူ ရခိုင် ပြည်နယ်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့တွင် အေအေ၏ “အကြမ်းဖက်သောင်းကျန်းမှု” ကို အကြောင်းပြခဲ့သည်။

ဥပမာ အနေဖြင့် Omar Faruqueမှ ၎င်းတို့ဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် ပြင်ပသတင်းများ နှင့် စခန်းများ၏ နောက်ဆုံးအခြေအနေသတင်းကို သိရှိခွင့်ဆုံးရှုံးရသည်ဟု ယုံကြည်သည်။ ၎င်း၏အမြင်တွင်

“အစိုးရက ကျွန်တော်တို့ကြောင့်မဟုတ်ဘဲ အကြောင်းပြချက်တွေ ဥပမာ မှောင်ခိုသွင်းတာ၊ ရာဘာမူးယစ်ဆေးဖြန့်တာတွေ ကို အသုံးပြုပြီး ဖြတ်တောက်တာတွေ လုပ်နိုင်အောင် ကြိုးစား တယ်လို့ထင်တယ် ...” ဟု ဖော်ပြခဲ့ပါသည်။¹²⁶

Balukhali စခန်း (၂) တွင် ခိုလှုံနေရသော Md Ataram Shine အနေဖြင့် Omar Faruque ကဲ့သို့¹²⁷ ယုံကြည်ပြီး ၎င်းမှ

“အစိုးရကမှောင်ခိုခိုးသွင်းတာ၊ ရာဘာမူးယစ်ဆေးဝါးတားမြစ်ဖို့ဆိုပြီး အကြောင်းပြတယ်ဟု ဆိုကာ လက်တွေ့တွင် တရားမဝင်လုပ်ငန်းများတွင် ပါဝင်ပတ်သက်နေသူများမှာ ဒေသခံများ ဖြစ်ကာ ရိုဟင်ဂျာများ အနေဖြင့် ထိုအထဲတွင် ဓားစားခံဖြစ်နေရသည်”

ဟု ဆိုပါသည်။

¹²⁵ Myanmar interview 6. Name changed.

¹²⁶ Bangladesh interview 1.

¹²⁷ Bangladesh interview 2.

နယ်စပ်တစ်ဖက်ရှိ မြန်မာနိုင်ငံ၏ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်တွင် နေထိုင်နေသော ရိုဟင်ဂျာလူငယ်တစ်ယောက် အနေဖြင့် အစိုးရ၏ အကြောင်းပြချက်ကို ငြင်းပယ်ခဲ့သည်။ ၎င်း၏ ယူဆချက်ကို အောက်ပါအတိုင်း မျှဝေခဲ့သည် -

“အစိုးရက တမင်တကာ လူထုကို နှိပ်စက်နေတယ်လို့ထင်တယ်။ အကြမ်းဖက်မှုကို နိမ်နင်းဖို့ အတွက်ဆိုပြီးတော့ လူထုကို သတင်းအမှောင်ချ နှိပ်စက်ခြင်းဖြစ်တယ်။”¹²⁸

ရခိုင်ပြည်နယ်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုနှင့် ပဋိပက္ခ နှစ်ခုကြား ဆက်စပ်မှုသည် မြန်မာနိုင်ငံအတွက် အထူးသီးသန့်အခြေအနေဖြစ်နေသည်။ ထို့ကြောင့် ၎င်းနှင့်ပတ်သက်၍ အခြားခေါင်းစဉ် အောက်တွင် သီးသန့်သုံးသပ်ဆွေးနွေးမည်ဖြစ်ကာ ယခုဆက်လက်၍ အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် တိုင်းရင်းသား ပြည်တွင်းနေရပ်ရွှေ့ပြောင်းရသူများ နှင့် ဒုက္ခသည်များ၏ ဘဝများအပေါ် ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါ ကာလအတွင်း မည်ကဲ့သို့ ထိခိုက်မှုရှိခဲ့သည်ကို တင်ပြဆွေးနွေးသွားမည်ဖြစ်သည်။

ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါ

အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူအများစု (၁၆ယောက်မှ ၁၁ ယောက်) အနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် တစ်ကမ္ဘာလုံး ထိခိုက်ခံစားရသော ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါအခြေအနေ နှင့် ဆက်စပ်သည့် အကျိုးသက်ရောက်မှု များအကြောင်း ရှင်းလင်းပြောပြခဲ့ကြသည်။ ထိုအကြောင်းမှာ နယ်စည်းနှစ်ဘက်တွင်ရှိသော မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများ၏ တူညီသော စိုးရိမ်ပူပန်မှုအကြောင်း အရာ တစ်ခုဖြစ်သည်။ ကမ္ဘာတဝန်းရှိ လူ့အဖွဲ့အစည်းအားလုံးအနေဖြင့်လည်း ထိုကဲ့သို့ တူညီသောစိုးရိမ်မှုများ ကို ယခုကဲ့သို့ အလွန်ဒုက္ခပေးသည့် ရောဂါအသစ်အဆန်း နှင့် ကြုံရသောအခါ တူညီစွာ ခံစားကြရပါသည်။ ၎င်းတို့မှာ မိမိဒေသအတွင်း ရောဂါကူးစက်မှုနှင့် ကာကွယ်ရေးဆောင်ရွက်ချက်များနှင့်ပတ်သက်၍ ယုံကြည် စိတ်ချရသော သတင်းအရင်းအမြစ်များ၊ ကူးစက်မှုနှုန်းလျှော့ချရန်အတွက် သုတေသနအပေါ်အခြေခံသော ကျန်းမာရေး ပညာပေးများ၊ ကူးစက်ပြန့်ပွားမှုထိန်းချုပ်နိုင်ရန်နည်းလမ်းများ နှင့် ကောလာဟလများ ပြန့်ပွားမှုမှ တားဆီးနိုင်ရန် လိုအပ်ချက်များနှင့် ဆက်စပ်၍ဖြစ်သည်။

ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်ဒေသများ၊ အာဏာရှင်အစိုးရများလက်အောက် နှင့် ပြတ်သိပ်နေသောဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် နေထိုင်ရသောသူများအတွက်မူ ထိုစိုးရိမ်မှုများကို ပို၍ပင် နက်ရှိုင်းစွာခံစားရပေမည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံရှိ ရိုဟင်ဂျာများကို မေးမြန်းခဲ့ရာတွင် ၎င်းတို့အနေဖြင့် လူပြည့်သိပ်နေသည့် စခန်းများတွင်နေထိုင်နေရသောဒုက္ခ သည်များ၏ အခြေအနေနှင့် အခြားဆက်စပ်သော အခက်အခဲများကို ပြောပြခဲ့သည်။ ထိုအထဲတွင် အဝေး

¹²⁸ Myanmar interview 7. Name changed.

ရောက်နေပြီဖြစ်သော ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ရေးမပြတ်လိုသည့် စိတ်ခံစားမှုများအပါအဝင် ဖြစ်သည်။¹²⁹

နယ်စပ်တစ်ဖက်တစ်ချက်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ ဂုဏ်ထူးဆောင် အနေဖြင့် ၎င်းတို့အတွက် ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါနှင့် ပတ်သက်သည့် ယုံကြည်စိတ်ချရသည့် အချက်အလက်များ လိုအပ်ပုံကို ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။ ရခိုင်ပြည်နယ်ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ ကျော်ကျော်နိုင်အနေဖြင့် -

“အင်တာနက်က မရှိမဖြစ်လိုအပ်ပါတယ်... အခု ကိုဗစ် ကာလမှာ ပိုပြီးလိုအပ်ပါတယ်။ ရောဂါတိုးပွားမှုအခြေအနေတွေကို သိရှိဖို့နဲ့ ကမ္ဘာ့အကြောင်းအရာတွေကို သိနိုင်ဖို့ အင်တာနက်ကိုလိုပါတယ်။ (အင်တာနက်မရှိရင်) ကျွန်တော့်အနေနဲ့ ယုံကြည်ရတဲ့ ကိုဗစ်-၁၉ နဲ့ ပတ်သက်တဲ့သတင်းတွေ အချိန်နဲ့တပြေးညီမရနိုင်တော့ဘူး” ဟုဆိုပါသည်။¹³⁰

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ Ali Jinnah Hussin သည်လည်း ကျော်ကျော်နိုင် နှင့် စိတ်ဆန္ဒ တိုက်ဆိုင်ကာ ကပ်ရောဂါအခြေအနေနှင့်ပတ်သက်၍ ဒေသတွင်းအပြင် နိုင်ငံတကာသတင်းများကို ဖတ်ရှုခွင့်ရချင်နေပါသည်။ ကိုယ်နေထိုင်သော ဒေသအတွင်း ရင်ဆိုင်နေရသည့် အန္တရာယ်များသာမကဘဲ ကမ္ဘာ့နေရာ အနှံ့အပြားတွင် ရှိနေသော မိသားစုဝင်များ နှင့် ရင်းနှီးသူများ မည်ကဲ့သို့ အခြေအနေရှိနေသည်ကိုလည်း သိလိုကြသည်။ ထို့အပြင် လူအများအနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ ရောဂါကူးစက်နိုင်ချေရှိမှု လျော့ချရန် မည်ကဲ့သို့ ပြုမူနေထိုင်ရမည်ကို ညွှန်ပြနိုင်သည့် စိတ်ချရသည့် ကျန်းမာရေးပညာပေးအရင်းအမြစ်များလိုအပ်ပါသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူမှ အင်တာနက်သည်

“ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါမှ ကိုယ့်အသက်ကိုယ် ကယ်တင်နိုင်ဖို့ရန် အတွက် သိမှတ်စရာများ၊ သတင်းအချက်အလက်များ မျိုးစုံ” ပေးသည့် အရင်းအမြစ် ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။¹³¹

လူမှုမီဒီယာစာမျက်နှာများ - အထူးသဖြင့် Facebook အား မြန်မာနိုင်ငံရှိ အင်တာနက်သုံးစွဲသူများ အများဆုံးအသုံးပြုကြသည်။ ၎င်းတို့အား အစိုးရဝန်ကြီးဌာနများမှလည်း အကျယ်တဝင့်အသုံးပြုကာ မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုခဲ့သူများအနေဖြင့် သတင်းအချက်အလက်အများစုကို လက်လှမ်းမီခဲ့လျှင် ထိုနေရာများမှ ရှာဖွေကြကြောင်း အတည်ပြုခဲ့ကြသည်။

¹²⁹ Bangladesh interview 1
¹³⁰ Myanmar interview 1. Name changed.
¹³¹ Bangladesh interview 3.

“(အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုမလုပ်ခင်က) ကျွန်တော် Facebook ကို အများဆုံးသုံးဖြစ် တယ်... သတင်းအချက်အလက်တွေဖတ်နိုင်ဖို့အတွက်ပါ။ ဥပမာဆိုရရင် ကျန်းမာရေးဝန်ကြီး ဌာနရဲ့ Facebook စာမျက်နှာကို like လုပ်ထားရင် ကပ်ရောဂါနဲ့ပတ်သက်တဲ့ စိတ်ချယုံကြည်ရ တဲ့ သတင်းတွေ ရနိုင်မယ်။”¹³²

အစိုးရအနေဖြင့် အင်တာနက်နှင့် လူမှုမီဒီယာစာမျက်နှာများကို သတင်းအချက်အလက်များ ဖြန့်ဝေရန် တရား ဝင်လမ်းကြောင်းအဖြစ်အသုံးပြုနေသောကြောင့် ထိုနေရာများသို့ ဝင်ရောက်နိုင်ရန် ပိတ်ပင်ခြင်း သို့မဟုတ် ဟန့်တားခြင်းပြုလုပ်လျှင် လူတစ်ဦးတစ်ယောက်၏ လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြောဆိုခွင့်နှင့် သတင်း အချက် အလက် လက်လှမ်းမီခွင့်တို့ကို ချိုးဖောက်ခြင်းဖြစ်သည်ဟု မှတ်ယူနိုင်ပါမည်။¹³³

ဖြတ်တောက်သည့် ကာလများအတွင်း အင်တာနက်မရနိုင်သောကြောင့် နှစ်နိုင်ငံစလုံးမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူ များ အနေဖြင့် သတင်းအချက်အလက်ရယူနိုင်သည့် အခြားနေရာများရှာဖွေခဲ့သော်လည်း မတွေ့နိုင်ခဲ့ကြပါ။ မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးပါဝင်ဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် တီဗီသတင်းအား ထိုအခြားနေရာတစ်ခုအနေဖြင့် ဖော်ပြခဲ့ကြသော်လည်း ယင်းမှ “အချိန်နှင့်တပြေးညီသတင်းအချက်အလက်” မရနိုင်သောကြောင့် စိတ်ပျက်မှု ကို ပြော ပြခဲ့သည်။¹³⁴ ဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် တစ်ခုတည်းသော အခြားနည်းလမ်းတစ်ခုအနေဖြင့် အောက်ပါနည်းလမ်းကို ဖော်ပြခဲ့သည် -

“အသံချဲ့စက်ကနေ တစ်နေ့တစ်ခါ သို့မဟုတ် တစ်ပတ်တစ်ခါ ကြေငြာစရာတွေကို ရပ်ကွက်ထဲ လှည့်ပြီး ကြေငြာတာရှိတယ်။ ဒါပေမယ့် အသံကကျယ်လွန်းတော့ နားမလည်နိုင်ဘူး။ သေချာ လည်း မကြားရဘူး။”¹³⁵

ဒုက္ခသည်စခန်းတွင်မူ ဖြေဆိုသူတစ်ဦးမှ ၎င်းနှင့် ဆက်သွယ်မှုရှိသည့် အင်ဂျီအို အဖွဲ့အစည်းများ အနေဖြင့် ကပ်ရောဂါနှင့်ပတ်သက်သည့် အရေးပါသည့် သတင်းအချက်အလက်များကို ဖြန့်ဝေနိုင်ဖို့ ကြိုးပမ်းဆောင် ရွက်ပေးသော်လည်း ထိုသို့ လုပ်ဆောင်ခြင်းမှာ လုံလောက်မှုမရှိသေးကြောင်းပြောပြသည်။ သူ့အနေဖြင့် သတင်းအချက်အလက်များကို ဖတ်နိုင်ရုံသာမကဘဲ အဝေးရောက်နေသော မိသားစုဝင်များကိုလည်း ၎င်းတို့၏

¹³² Myanmar interview 6.

¹³³ For example, in the United States, the Second Circuit Court of Appeals found it to be a violation of the First Amendment of the US Constitution, which protects Americans’ rights to free expression, when President Donald Trump blocked other Twitter accounts from following his, since he used his account for official purposes. https://knightcolumbia.org/documents/a07ecc2a26/2019.07.09_ECF-141-1_Opinion.pdf

¹³⁴ Myanmar interview 2.

¹³⁵ Myanmar interview 6.

လက်ရှိအခြေအနေကို သတင်းပို့လိုသောကြောင့်ဖြစ်သည်။¹³⁶ လျှင်မြန်စွာကူးစက်နေသော ကပ်ရောဂါ၏ သဘောသဘာဝကြောင့် တိကျသောသတင်းအချက်အလက်များလိုအပ်သည့်အပြင် အပြန်အလှန်ဆက်သွယ် နိုင်ရန် လိုအပ်သောကြောင့် အခြားနည်းလမ်းများအသုံးပြု၍ သတင်းအချက်အလက်အချို့ ရယူနိုင်ခဲ့သော် လည်း သေချာသည်မှာ အင်တာနက်အစားထိုးအနေဖြင့် လုံးဝအဆင်ပြေမှုမရှိနိုင်ပါ။

ယုံကြည်စိတ်ချရသည့် သတင်းအချက်အလက်မရှိကာ လက်လှမ်းမီနိုင်နေသည့် သတင်းအချက်အလက်များကို စစ်ဆေးနိုင်စွမ်းမရှိသောကြောင့် အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် ကောလာဟလများနှင့်ပတ်သက်၍ စိုးရိမ် ရသည့်အကြောင်းကို ပြောပြခဲ့ကြသည်။ မြန်မာနိုင်ငံမှပါဝင်ဖြေဆိုသူတစ်ဦးဖြစ်သည့် Asmahra အနေဖြင့် အောက်ပါအတိုင်း အတိုချုပ် ပြောပြခဲ့သည် -

“ကောလာဟလ တွေလည်းအများကြီးပဲ အင်တာနက်မရှိတော့ ဘယ်ဟာမှန်တယ် မှားတယ် ဆိုတာ အတည်ပြုလို့မရဘူး။”

မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူနောက်တစ်ဦး ဖြစ်သည့် Abulnawserမှလည်း အောက်ပါအတိုင်း အကျယ်တဝင့်ရှင်းပြခဲ့သည်။

“လိုအပ်တဲ့အချိန်မှာ သတင်းအချက်အလက်အမှန်မရရှိနိုင်ဘူး။ တချို့က ဘူးသီးတောင်မြို့မှာ ကိုဗစ် လူနာ ၁၀ ယောက်လို့ပြောတယ် တချို့က ၈ ယောက်လို့ပြောတယ်။ ဘယ်ဟာက မှန်တယ်/မှားတယ် မပြောနိုင်ဘူး။ စစ်တွေမှာ ပိုးတွေ့လူနာ ၃၀၀ ကျော်တဲ့။ အခု ၆၀၀ ကျော် ဖြစ်သွားပြီတဲ့။ တချို့ ကိုယ်နဲ့နီးစပ်တဲ့သူတွေ လာမေးကြတယ်။ မှန်သလား မှားသလား ကျွန်တော် မပြောနိုင်ဘူး။ ဘာလို့လဲ ဆိုတော့ ကျွန်တော် ကောလာဟလ သတင်းမဖြန့်ဘူး။”¹³⁷

၎င်းတို့၏ဖြေဆိုမှုများတွင် Asmahra နှင့် Abulnawserတို့အနေဖြင့် ကောလာဟလပြန့်ပွားမှုများနေသော် လည်း မည်ကဲ့သို့ တန်ပြန်ဆောင်ရွက်နိုင်ခြင်းမရှိသည့်အတွက် စိတ်ပျက်နေမှုအား အရှင်းသားတွေ့ရပါသည်။ အင်တာနက် မရနိုင်သောကြောင့် ၎င်းတို့အနေဖြင့် ကြားနေရသည့် သတင်းများကို မည်သည့်နည်းလမ်းနှင့်မှ အတည်ပြု စစ်ဆေးနိုင်ခြင်း မရှိနေပါ။ အလားတူ ကောလာဟလနှင့် ပတ်သက်သည့် စိန်ခေါ်မှုသည် ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင်လည်းရှိသည်ကို တွေ့ခဲ့ရသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ ပါဝင်ဖြေဆိုသူတစ်ဦးမှ ကောလာ ဟလများ “အလွန်ကျယ်ပြန့်စွာ”¹³⁸ ပျံ့နှံ့နေသည့်အကြောင်းကို ပြောပြခဲ့သည်။ ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါသည် ကမ္ဘာတဝန်းရှိ အစိုးရများ၊ လူထုအဖွဲ့အစည်းများ၊ လူတစ်ဦးတစ်ယောက်ချင်းစီအတွက် စိန်ခေါ်မှုတစ်ခုဖြစ်ကာ

¹³⁶ Bangladesh interview 1.
¹³⁷ Myanmar interview 10.
¹³⁸ Bangladesh interview 5.

အင်တာနက်သည် ထိုအခြေအနေတွင် လူအများအပြားအတွက် အသက်သွေးကြော ဖြစ်နေသည်။ ယခုထိတိုင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုအား ဆက်လက်ထားရှိခြင်းသည် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တွင် ရှိနေသောသူများ၏ အသက်သွေးကြောကို နုတ်ယူထားခြင်းသာဖြစ်ပါသည်။ ထို့အတူ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် လည်း အလားတူဖြတ်တောက်ထားခြင်းကို လပေါင်းများစွာ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသည်။

အလုပ်အကိုင်

အင်တာနက်ပိတ်ခြင်း၏ အကျိုးဆက်နောက်တစ်ခုအနေဖြင့် မြန်မာနိုင်ငံမှ ဖြေဆိုသူတစ်ဝက်အတွက် အလုပ် အကိုင်ရှာဖွေနိုင်မှု နှင့် ဆက်လက်ဆောင်ရွက်နိုင်မှု နှင့်ပတ်သက်၍ စိုးရိမ်မှုဖြစ်ပါသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အင်တာဗျူးအဖြေများတွင် ထိုကဲ့သို့မတွေ့ရပါ။ ယခုကဲ့သို့တွေ့ရှိရသည့်အတွက်လည်း အံ့ဩစရာမရှိပါ။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် အထက်တွင် ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် အလုပ်လုပ်ကိုင်ခွင့် မရှိသောကြောင့်ဖြစ်သည်။ ၎င်းတို့အတွက် အင်တာနက်ပိတ်ထားခြင်းကြောင့် စိုးရိမ်မှုများ သည် အခြားခေါင်းစဉ်အကြောင်းအရာများဖြစ်နေသည်။ မြန်မာနိုင်ငံတွင် သိပ်မကြာသေးသော ကာလမှပင် အင်တာနက်အားကျယ်ပြန့်စွာ အသုံးပြုနိုင်ခဲ့သော်လည်း ပါဝင်ဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် ၎င်းတို့ အလုပ်အတွက် မရှိမဖြစ်လိုအပ်ကြောင်း ဖော်ပြခဲ့ကြသည်။

အင်တာနက်ပိတ်ပင်ခြင်းကြောင့် အလုပ်ရှာဖွေနေသည့် ယခုသုတေသနတွင် အင်တာဗျူးပါဝင်ဖြေဆိုသူများ အတွက် ပုံစံမျိုးစုံဖြင့် အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိသည်။ Muhammad Shor Biar အနေဖြင့် အင်တာနက် အသုံး ပြု၍ လူကိုယ်တိုင်ဆောင်ရွက်ရန်မဖြစ်နိုင်သည့် အကန့်အသတ်များကို ကျော်လွှားနိုင်ခဲ့သည်ဟု မှတ်ချက်ပေးခဲ့ သည်။

“[အင်တာနက်မဖြတ်ခင်က] အလုပ်အကိုင် အခွင့်အလမ်း ရှာဖွေမှုတွေ အင်တာနက်ရှိလို့ သွား လျှောက်စရာမလိုဘူး။ အီးမေးလ် ပို့လိုက်ရုံဘဲ။ အခုတော့ အင်တာနက်လည်း မရတော့ဘူး။ တစ်နေရာနဲ့ တစ်နေရာ သွားရလာရတာလည်း လမ်းပန်းဆက်သွယ်ရေး တော်တော်ခက်တယ်။ ဆိုတော့ အခုကျွန်တော် အလုပ်ထပ်မလျှောက် ဖြစ်ဘူး။”¹³⁹

မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများနှင့် ၎င်းတို့၏ လူမှုအသိုင်းအဝိုင်းအတွက်ဆိုပါက ဖြစ်ပွားနေဆဲ ပဋိပက္ခနှင့် ကိုဗစ်ကြောင့် သွားလာမှုကန့်သတ်မှုများ နှစ်ခု ပေါင်းလိုက်သောအခါ သွားရေးလာရေး အတွက် အလွန်ပင် အခက်အခဲ အတားအဆီး ကြီးမားစွာကြုံတွေ့နေရပါသည်။ ဖြေဆိုသူတစ်ဦးဖြစ်သည့် အသက်

¹³⁹ Myanmar interview 6.

၂၀ နှစ် အရွယ်ရှိ သူထက်စံအနေဖြင့် သူမမှာအလုပ်ဝင်ခါစသာရှိသေးသော်လည်း အင်တာနက်မှာ ၎င်းအတွက် ချိတ်ဆက်မှုများလုပ်ဆောင်ရန် အဓိကသော့ချက်ဖြစ်သည်ဟုဆိုသည်။ အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် သူမအနေဖြင့် ယခုမှ စတင်ပျိုးထောင်ခါစ အဖိုးတန် အဆက်အသွယ်များကို ဆုံးရှုံးခဲ့ရသည်ဟု ဆိုသည်။ ထို့ အပြင် သူမအနေဖြင့် “အလုပ်ကိုင် အခွင့်အလမ်းများ ရှာဖွေရန် စိန်ခေါ်မှုများ” တွေ့ကြုံရသည်ဟုဆိုသည်။¹⁴⁰

တစ်ဖက်တွင်လည်း အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူအချို့အနေဖြင့် အထိုင်ကျပြီးသား အလုပ်ကိုင်ရှိသော်လည်း အင်တာနက်မရနိုင်သောအခြေအနေတွင် ဆက်လက် အလုပ်လုပ်နိုင်ဖို့ အခက်အခဲများကို ထုတ်ဖော်ပြခဲ့သည်။ အင်တာနက်ရခဲ့စဉ်အခါက ၎င်းတို့အနေဖြင့် အီးမေးလ်အသုံးပြုကာ ဆက်သွယ်ခြင်း¹⁴¹၊ အခြားလုပ်ဖော်ကိုင်ဖက်များကို စာရွက်စာတမ်းပို့ခြင်း¹⁴² တို့ကို ဆောင်ရွက်နိုင်ခဲ့ပါသည်။ ထို့အပြင် YouTube အပါအဝင် အင်တာနက်ပေါ်တွင် လေ့လာမှုများဆောင်ရွက်ခြင်း၊ အွန်လိုင်းသင်ယူခြင်းတို့သည် ၎င်းတို့ အလုပ်အတွက် အရေးကြီးကြောင်းပြောခဲ့သည် ¹⁴³ ။ အဖွဲ့အစည်းတစ်ခုအား ဦးဆောင်နေသော မောင်မောင်အနေဖြင့် အင်တာနက်အသုံးပြုကာ “၎င်း၏ အဖွဲ့အစည်း၏ နောက်ဆုံးလှုပ်ရှားမှုများကိုပုံမှန်မျှဝေလေ့” ရှိသည်ဟုဆိုခဲ့သည် ¹⁴⁴ ။ ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့အတွက် အစိုးရမှ 2G အင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုသာ ပြန်လည်ဖွင့်ပေးသေးသည်။ ထို့ကြောင့် လုပ်ဆောင်မှုအပြည့်ပါသော လူမှုမီဒီယာ၊ အီးမေးလ်ဝန်ဆောင်မှုများ နှင့် ရုပ်သံကြည့်ရှုနားထောင်ခြင်းတို့သည် ခက်ခဲနေဦးမည် သို့မဟုတ် အသုံးပြုရန်ဖြစ်နိုင်ဦးမည်မဟုတ်ပါ။ အဓိပ္ပါယ်မှာ လူတစ်ယောက်ချင်းစီ၏ အလုပ်လုပ်နိုင်စွမ်းအပေါ် ဆက်လက်ပြီး အကျိုးသက်ရောက်မှု ရှိနေဦးမည်ဖြစ်သည်။

လုံခြုံရေးနှင့် ပဋိပက္ခ

လုံခြုံရေးနှင့်ပဋိပက္ခခေါင်းစဉ်နှစ်ခုကို မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူအယောက်တိုင်းအနေဖြင့် အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုနှင့်ဆက်စပ်ကာ ရှင်းပြဆွေးနွေးခဲ့ကြသော်လည်း ရိုဟင်ဂျာဒုက္ခသည်များအား အင်တာဗျူးမေးရာတွင် ထိုအကြောင်းအရာများကို အလေးထားဖော်ပြခဲ့ခြင်းမရှိပါ။ “ဘာကြောင့် အစိုးရအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ရသည်ဟု သင်ထင်ပါသလဲ” ဟုမေးသောအခါ ဖြေဆိုသူ ၁၀ ယောက်မှ ၁၀ ယောက်စလုံး အနေဖြင့် တပ်မတော်နှင့် အေအေ နှစ်ဖက်ကြား စစ်ပွဲ၏ အဓိက တိုက်ရိုက်အကျိုးဆက်ဖြစ်သည်ဟု ဆိုသည်။

¹⁴⁰ Myanmar interview 2.
¹⁴¹ Myanmar interview 4. Name changed.
¹⁴² Myanmar interview 10.
¹⁴³ Ibid.
¹⁴⁴ Myanmar interview 5. Name changed.

ရခိုင်ပြည်နယ်မှ တဆင့် ကိုဗစ်-၁၉ ကူးစက်မှု နောက်တဖန်ပြန်လည်ဖြစ်ပွားခဲ့သော်လည်း¹⁴⁵ မြန်မာစစ်တပ် အနေဖြင့် စစ်ပွဲများရပ်တန့်ရန် နိုင်ငံတကာမှ တောင်းဆိုမှုအား လိုက်နာခြင်းမရှိခဲ့ပါ။ အရပ်သားပြည်သူများ၏ အသက်ဆုံးရှုံးခြင်း၊ ဒဏ်ရာအနာတရဖြစ်ခြင်း နှင့် နေရပ်စွန့်ခွာခြင်းတို့သည် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်တို့တွင် စစ်ပွဲအရှိန်ပိုပြင်းလာသည်နှင့်အမျှ တိုးပွားလာခဲ့သည်။ မြန်မာနိုင်ငံရှိ ကုလသမဂ္ဂအဖွဲ့အစည်းများ အနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ စိုးရိမ်မှုများအပေါ် ထုတ်ပြန်ခဲ့သည်။ ၎င်းတို့၏ ထုတ်ပြန်ချက် အရ ၂၀၂၀ ခုနှစ်၏ ပထမ သုံးလ အတွင်းမှာပင် ကလေးငယ်အယောက် ၁၀၀ကျော်ခန့်မှာ အသက်သေဆုံးရခြင်း သို့မဟုတ် ထိခိုက်ဒဏ်ရာ ရခဲ့ သည်ဟုဆိုသည် (ယင်းမှာ ၂၀၁၉ခုနှစ်အတွင်း အရေအတွက်စုစုပေါင်း၏ တဝက်ကျော်ပင် ဖြစ်နေကာ ၂၀၁၈ ခုနှစ်အတွင်း ကလေးငယ်သေဆုံးမှုအရေအတွက်ထက်ပင် ပိုများနေပါသည်)။¹⁴⁶ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်တွင် နေထိုင်သူ ချိုချိုမေအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည်

“မိဒီယာကို ပြည်သူတွေသေဆုံးတာနဲ့ဆိုင်တဲ့ အချက်အလက်တွေမသိစေချင်ဘူး ... သူတို့က ပြည်သူတွေကို စစ်နဲ့ပတ်သက်တဲ့ သတင်းတွေသိမှာမလိုလားဘူး” စသည့် အချက်ကြောင့်ဟု ယုံကြည်သည်။

အခြားဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုသည် ထိခိုက်ခံဒေသပြည်သူများအနေဖြင့် အေအေ ၏ လှုပ်ရှားမှုများကို ကူညီပေးခြင်း နှင့် သတင်းပေးခြင်းတို့ကို တားဆီးရန်အတွက်ဟု သဘောပေါက်ကြသည်။ ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်မှ ကျော်ကျော်နိုင်ကဲ့သို့သော အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် အစိုးရအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်လိုက်သည်မှာ ရခိုင်တိုင်းရင်းသားများကို ရက္ခိုင့်တပ်တော် နှင့် ဆက်သွယ်ခြင်း မပြု နိုင်ရန်အတွက်ဟုဆိုကြသည်။¹⁴⁷ Asmahra အနေဖြင့်

“ကျွန်မ ထင်တာကတော့ အစိုးရမူဝါဒ လို့ထင်တယ်။ လူတွေပြောကြတာ ကြားရသလောက် တော့ ပြည်သူတွေကြားထဲမှာ အေအေ (သူပုန်) တွေရောနေတယ်။ သူတို့အချင်းချင်း သတင်းမပေးနိုင်အောင် အင်တာနက်ပိတ်ထားတာလို့ ပြောကြတယ်။” ဟု ထည့်သွင်းပြောခဲ့ သည်။¹⁴⁸

¹⁴⁵ Andrew Nachemson, “Racism Is Fueling Myanmar’s Deadly Second Wave of COVID-19,” The Diplomat, September 11, 2020, <https://thediplomat.com/2020/09/racism-is-fueling-myanmars-deadly-second-wave-of-COVID-19/>
¹⁴⁶ “Myanmar: ‘Shocking’ killing of children allegedly used as human shields,” UN News, October 14, 2020, <https://news.un.org/en/story/2020/10/1075362>.
¹⁴⁷ Myanmar interview 1. Name changed.
¹⁴⁸ Myanmar interview 9.

မတ်လ ၂၀၂၀ ခုနှစ် မြန်မာနိုင်ငံတွင် အေအေအဖွဲ့အား ယခင် အာဆာ (ARSA) အဖွဲ့ကဲ့သို့ အကြမ်းဖက် သောင်းကျန်းသူအဖွဲ့အစည်းအနေဖြင့် သတ်မှတ်ခဲ့သည်။¹⁴⁹ မြန်မာအစိုးရ၏ ထုတ်ပြန်ချက်အရ အေအေ အနေဖြင့် “ပြည်သူ့လုံခြုံရေး၊ အသက်အိုးအိမ်များ၊ နိုင်ငံတော်နှင့် ပုဂ္ဂလိကပိုင် အခြေခံအဆောက်အအုံများ၊ အစိုးရ အဆောက်အအုံများ၊ ယာဉ်များ၊ ပစ္စည်းကိရိယာများကို ဆိုးရွားစွာပျက်စီးစေခဲ့သည်” ဟုဆိုပါသည်။¹⁵⁰ အစိုးရ၏ ဝါဒဖြစ်သည့် အေအေကို အကြမ်းဖက်သောင်းကျန်းသူ အဖွဲ့အစည်းအနေဖြင့် သတ်မှတ်ခြင်းနှင့် ဆန့်ကျင်ကာ ရခိုင်ပြည်နယ်မှ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများသည် ထိုကဲ့သို့ ဇာတ်ကြောင်းတည်မှုများကို ပြန်လည် ပယ်ချခဲ့ကြသည်။

“ရခိုင်ပြည်နယ်မှာ နေထိုင်နေတဲ့သူတိုင်းက အကြမ်းဖက်သမားချည်းမဟုတ်ဘူး။ ရိုးသားတဲ့ ပြည်သူတွေ အများကြီးပဲ။ ဘယ်သူတွေက အကြမ်းဖက်လည်းဆိုတာ သိပြီးသားပါ။ အစွလာမံ ကိုးကွယ်နေတဲ့သူတိုင်း အကြမ်းဖက်သမား မဟုတ်သလို ဗုဒ္ဓဘာသာကိုးကွယ်သူတိုင်းလည်း အကြမ်းမဖက်ဘူး။ အခုအကြမ်းဖက်သမား လို့ အစိုးရပြောနေတဲ့အဖွဲ့ဟာလည်း အခွင့်အရေး ကိုရဖို့ တိုက်ယူနေကြတာဖြစ်တယ်။ ဒါကို အကြမ်းဖက်တယ်လို့ အစိုးရကပြောတယ်။”¹⁵¹

ရခိုင်နှင့်ချင်းပြည်နယ်တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုမှာ ဒုတိယနှစ်ထဲဝင်လာခဲ့ကာ ပါဝင်ဖြေဆိုသူများ အနေ ဖြင့် ပဋိပက္ခနှင့် ကိုဗစ်-၁၉ ကပ်ရောဂါနှင့် ပတ်သက်၍ သတင်းအချက်အလက်များ အလွန်လိုအပ်လာသော ကြောင့် အင်တာနက်ရနိုင်ရန် နည်းလမ်းအမျိုးမျိုးဖြင့် ကြိုးပမ်းလာခဲ့ကြသည်။ အချို့မှာ များပြားလှသော စစ်ဆေးရေးဂိတ်များဖြတ်ကာ အလှမ်းဝေးသော်လည်း အင်တာနက်ဖွင့်ပေးလိုက်ပြီ ဖြစ်သော မောင်တောသို့ ရောက်ရန် ခရီးပြုကြရသည်။ သူထက်စံ¹⁵²အနေဖြင့် ဖုန်းအသစ်နှင့် ပိုမိုကောင်းမွန်သည့် ဆင်(မ်)ကဒ် ပြောင်း သုံးကာ တောင်ပေါ်တွင် ဝါးလုံးတစ်ဘက်၌ ဖုန်းကိုချည်ပြီး အမြင့်တွင်ထောင်ကာ ဝိုင်ဖိုင်လွှင့်၍ အသုံးပြုခဲ့သည် ဟုဆိုသည်။ သို့သော်လည်း ထိုကဲ့သို့ လုပ်ဆောင်ရသောကြောင့် ငွေကုန်ကျများကာ တိုက်ပွဲများ ဖြစ်နေသော အချိန်ဖြစ်လျှင် ထိုနေရာသည် လုံခြုံမှုမရှိဟုလည်း ဆိုပါသည်။

တစ်ဖက်တွင် မောင်မောင်နှင့် Muhammad Shor Biarတို့အနေဖြင့် ဘူးသီးတောင်နှင့် ရသေ့တောင်မြို့နယ် တွင်ရှိသော ၎င်းတို့ရွာတွင် အင်တာနက်လိုင်းမရသော်လည်း တခြားရွာများတွင် ရနိုင်သည်ဟုဆိုသည်။ ၎င်းတို့ မှ ဆိုင်ကယ်သို့မဟုတ် လှေဖြင့် ထိုနေရာများသို့ သွားသည်ဟုဆိုသည်။ နှစ်ဦးစလုံးမှ ထိုကဲ့သို့ တစ်နေရာမှ တစ်နေရာ သွားလာရသောကြောင့် အန္တရာယ်ရှိကာ “အလွန်အရေးကြီးသော ကိစ္စများ” အတွက်သာ ထိုကဲ့သို့ လုပ်ဆောင်သည်ဟုဆိုသည်။

¹⁴⁹ “Myanmar officially brands Rakhine rebels a terrorist group,” Associated Press, March 24, 2020, <https://apnews.com/article/0d4de21a7d7e03dc1c1e0476c8a1a417>

¹⁵⁰ Ibid.

¹⁵¹ Myanmar interview 7. Name changed.

¹⁵² Myanmar interview 2.

ကျော်မိုးသူအနေဖြင့် ၎င်းတို့ဒေသမှ လူများအနေဖြင့် အစိုးရ၏ အင်တာနက်ကန့်သတ်မှုကို ကျော်လွှားနိုင်ရန် အတွက် မည်သည့်အရာများကို လုပ်ဆောင်ရသည်၊ မည်ကဲ့သို့ အန္တရာယ်ယူရသည်ကို အောက်ပါအတိုင်း အရှင်းသား ပြောပြသည်။

“မသုံးမဖြစ်သုံးရတော့မယ်ဆိုရင် တော်တော် အပင်ပန်းခံပြီး အသုံးပြုရတယ်။ တချို့နေရာ တွေမှာ အင်တာနက်ရတာတွေရှိတယ်။ ဒါပေမယ့် အစိုးရက ထောက်လှမ်းနိုင်တယ်လို့ ထင် တယ်။ ကျွန်တော်တို့ MyTel ဆင်းကဒ်ကို အသုံးပြုရတယ် ပြီးတော့ စစ်တပ်နဲ့တော်တော်နီးနီး မှာ သုံးရတယ်။ ကျွန်တော်ကတော့ သိပ်မသုံးချင်ဘူး။ ဒါပေမယ့် မသုံးမဖြစ်သုံးရတော့မယ် ဆိုရင် မြို့ပြင်ထွက်ပြီး စစ်တပ်အနီးမှာ သွားသုံးရတယ်။ တစ်ခါတစ်လေ မိုးတော်တော်ရွာ တယ်။ တစ်ချိန်လုံးထီးဆောင်းပြီး ကားလမ်းမကြီးနံဘေးမှာ မတ်တပ်ရပ်ပြီး အင်တာနက်သုံး နေရတာက ဒုက္ခတော်တော်ရောက်တယ်။”¹⁵³

အင်တာဗျူးများမှ ကျား၊မ ဖြစ်တည်မှုအပေါ်အခြေခံသည့် အကျိုးသက်ရောက်မှုကိုလည်း တွေ့ရှိရသည်။ ယင်း မှာ အမျိုးသမီးများသည် အမျိုးသားများထက် သတင်းအချက်အလက်ရယူရန် ပို၍ အဟန့်အတားများရှိနေ ခြင်းဖြစ်သည်။ ချိုချိုမေ၊ Asmahrai ပထရစ်ရှာ နှင့် သူထက်စံတို့ကဲ့သို့သော အမျိုးသမီးဖြေဆိုသူများ အနေဖြင့် ထပ်ဆောင်း အန္တရာယ်များကို မီးမှောင်းထိုးပြခဲ့သည်။ ဥပမာအားဖြင့် အချို့ ဖြေဆိုသူများအနေဖြင့် ညဘက်တွင် လိုင်းအားပိုကောင်းသည်ဟုပြောခဲ့ကြသည်။ သို့သော် အမျိုးသမီးများအနေဖြင့် ထိုအချိန်တွင် လုံခြုံစိတ်ချစွာဖြင့် အပြင်ထွက်နိုင်ခွင့်မရှိပါ။

“ဘူးသီးတောင်မြို့နယ်အချို့တောင်ကုန်းလေးတွေပေါ်မှာ အင်တာနက်ရတဲ့ နေရာတွေရှိ တယ်။ ကျွန်မအဖေနဲ့ ကျွန်မ တစ်ခါက အဲဒီနေရာကို မိသားစုကိစ္စ အရေးကြီးလို့သွားပြီး အင် တာနက်သုံးဖြစ်တယ်။ ဒါပေမယ့် ကျွန်မ မလုံခြုံသလို ခံစားရတယ်။ ညနေဖက်ဆိုရင် ပိုဆိုးတာ ပေါ့။ လူတွေအများကြီးဘဲ အဲဒီနေရာမှာ အင်တာနက် သုံးနေကြတာလေ။”¹⁵⁴

“ဘူးသီးတောင် အကျဉ်းထောင်နားမှာ MyTel ဆင်း(မ်)ကတ်နဲ့ အင်တာနက်သုံးလို့ရတယ်။ အဲဒီ နေရာကို သွားသုံးရတာ အခက်အခဲရှိတယ်။ ယောက်ျားလေးတွေအများကြီးရှိတယ်။ အမှန်တိုင်းပြောရရင် ကြောက်တယ်။ ပြီးတော့ သုံးဘီးဆိုင်ကယ်နဲ့ မြို့ပြင်ထွက်ပြီး အင်တာ နက်သုံးရတာ မလွယ်ဘူး။”¹⁵⁵

¹⁵³ Myanmar interview 7. Name changed.
¹⁵⁴ Myanmar interview 9.
¹⁵⁵ Myanmar interview 8.

ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ခြင်း

ယခုသုတေသနမဆောင်ရွက်ခင်ကပင် လူနည်းစုတိုင်းရင်းသားပြည်တွင်းနေရပ်ရွာပြောင်းရသူများ၊ ရိုဟင်ဂျာ ဒုက္ခသည်များနှင့် ကနေဦးဆက်သွယ်ခဲ့ရာတွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ရေးပြတ်တောက်ခဲ့ရသောကြောင့် အဓိကအကျိုးဆက်တစ်ခုအနေဖြင့် ထိုလူမှုအဖွဲ့အစည်းများ အတွင်း စိတ်ဖိစီးမှုဖြစ်ရသည်ကို သိနှင့်ပြီးဖြစ်သည်။ အင်တာဗျူးမေးခဲ့သော လူငယ်ယောက်တွင် ၄ယောက် အနေဖြင့် ထိုအခက်အခဲကို ဖော်ပြခဲ့ကြကာ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင်မူ လူ ၆ ယောက်မှ ၅ ယောက်အထိဖြစ်သည်။ လွန်ခဲ့သော ဆယ်စုနှစ်များ တောက်လျှောက် အခက်အခဲမျိုးစုံကြုံလာရခြင်းအကျိုးဆက်မှာ ထိုလူအုပ်စုများသည် ယခုအခါတွင် နိုင်ငံအသီးသီးသို့ ထွက်ခွာ၍ ဘဝဆက်လက်ရှင်သန်နေကြရသည်။ အင်တာဗျူးအဖြေများအရ မြန်မာနိုင်ငံနှင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် ဆွေမျိုးများရှိနေသည် သာမက အလွန်ဝေးလံသည့် ဆော်ဒီအာရေဗျ နှင့် အမေရိကန် စသည့် နိုင်ငံများအထိ ရှိကြသည်။

အင်တာနက်မရနိုင်သောကြောင့် ထိုကဲ့သို့ အဝေးရောက်နေသည့် ချစ်ခင်ရသူများနှင့် ဆက်သွယ်ဖို့ မဖြစ်နိုင်တော့ပါ။ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူတစ်ယောက်ဖြစ်သည့် ကျော်ကျော်မှ ၎င်းအနေဖြင့် “ကမ္ဘာကြီးနှင့် အဆက်အသွယ်ပြတ်သွားသကဲ့သို့” ခံစားရကြောင်း ထုတ်ပြောခဲ့သည်။¹⁵⁶ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်တွင် အင်တာနက် ပြန်မရခင် အချိန်က ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် မေးခဲ့သောအင်တာဗျူးများအရ ဖြေဆိုသူများမှ ၎င်းတို့၏မိသားစုကို တမ်းတသည့် ခံစားချက်မှာ အလွန်ပြင်းထန်လှသည်။ အင်တာနက်ပြန်ရခြင်းသည် ၎င်းအတွက် မည်သည့် အဓိပ္ပါယ်ရှိသနည်းဟု မေးရာတွင် Omor Faruqueအနေဖြင့် “နိုင်ငံခြားမှာရှိတဲ့ ဆွေမျိုးတွေကို အသံနဲ့ရော၊ ဗီဒီယိုနဲ့ပါ ဖုန်းခေါ်ဆက်သွယ်လို့ရတာက ငြိမ်းချမ်းမှုကို ရစေတယ်။ အရင်သတိရခဲ့တဲ့အချိန်တွေကို သူတို့ မျက်နှာမြင်ရတာ၊ ကလေးတွေကိုတွေ့ရတာနဲ့ အလွမ်းပြေစေတယ်” ဟုဆိုပါသည်။¹⁵⁷ ထို့ကြောင့် ဆက်သွယ်ရေးနည်းလမ်းများသည် အသက်ရှင်နေထိုင်ရန်ဘဝ၏ လက်တွေ့လိုအပ်ချက်အတွက်သာမက စိတ်ခံစားမှုဆိုင်ရာ လိုအပ်ချက်အတွက်ပါ ဖြည့်ဆည်းပေးနိုင်သည်။ ကော့(စ်)ဘဇားဒုက္ခသည်စခန်းတွင် နေထိုင်သူ Ro Arfat Khan မှ

“ကျွန်တော်တို့အနေနဲ့ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ အခက်အခဲတွေ ကြုံရတယ်။ မသေချာတဲ့ အနာဂတ်ကို ရင်ဆိုင်နေရတယ်။ အဲဒါကြောင့် ကျွန်တော့်အနေနဲ့ အဝေးရောက်နေတဲ့ ကျွန်တော့်မိသားစုတွေကို စကားပြောနိုင်ဖို့အတွက် အင်တာနက်ဝန်ဆောင်မှုအရမ်း ကိုလိုအပ်ပါတယ်” ဟု ရင်ဖွင့်ခဲ့သည်။¹⁵⁸

အံ့အားသင့်စရာကောင်းသည့်အချက်မှာ အင်တာဗျူးများကိုကြည့်ကာ အင်တာနက်ပိတ်ခြင်းသည် ပါဝင် ဖြေဆိုသူများ၏ ပြည်တွင်းတွင် ရှိနေသော သူငယ်ချင်းများ နှင့် မိသားစုဝင်များကို ဆက်သွယ်ရန် အခြေအနေ အပေါ်

¹⁵⁶ Myanmar interview 4. Name changed.
¹⁵⁷ Bangladesh interview 1.
¹⁵⁸ Bangladesh interview 3.

၌ပါ ထိခိုက်နေသောကြောင့် ဖြစ်သည်။ ထိုအခြေအနေသည် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရှိ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများနှင့် ဆက်စပ်၍ ပိုသိသာပါသည်။ Md Rafique၏ အသက်ကြီးပြီဖြစ်သော မိဘများသည် ဒုက္ခသည်စခန်းတွင် သာ နေထိုင်သော်လည်း အတူနေထိုင်ခြင်းမရှိပါ။ ၎င်းတို့မှာ သွေးတိုး ဆီးချိုအပြင် အခြားရောဂါများ ခံစားနေရ သောကြောင့် သူ့အနေဖြင့် “သူတို့နဲ့ တစ်နေ့ကို နှစ်ခေါက်လောက် စကားမပြောနိုင်ရင် ကျွန်တော်စိတ် မပျော်ဘူး” ဟု ထုတ်ဖော်ပြောခဲ့သည်။¹⁵⁹ Ro Arfat Khanအနေဖြင့်လည်း အင်တာနက်အသုံးပြုကာ စခန်းရှိ ဆွေမျိုးများ၊ သူငယ်ချင်းများကို ဆက်သွယ်ရန် လိုအပ်သည်ဟုပြောခဲ့သည်။ “အင်တာနက်မရှိရင် ဒီစခန်းမှာ ဆက်ရင်သန်နိုင်ဖို့ ကျွန်တော်တို့ ဘဝတွေက အရမ်းကို ခက်ခဲပါတယ်” ဟု ၎င်းမှဆိုသည်။¹⁶⁰ မြန်မာနိုင်ငံမှ အင်တာဗျူးတစ်ခုတွင်လည်း ဒေသတွင်း အချင်းချင်း ဆက်သွယ်နိုင်ဖို့အင်တာနက် အရေးပါပုံကို ပြောပြသည်။ ပထရစ်ရှာအနေဖြင့် အင်တာနက်အသုံးပြုရသည့် အဓိကရည်ရွယ်ချက်မှာ သူငယ်ချင်းများနှင့် Facebook ပေါ်မှတစ်ဆင့် ဆက်သွယ်နိုင်ရန်ဖြစ်သည်။ အင်တာနက် ပြန်ရလျှင် “နိုင်ငံအတွင်းနဲ့ နိုင်ငံပြင်ပက သူငယ်ချင်းတွေနဲ့ ပြန်အဆက်အသွယ်လုပ်နိုင်ဖို့” မျှော်လင့်သည်ဟု ၎င်းမှဆိုသည်။¹⁶¹

ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှုလက်လှမ်းမီနိုင်မှု

အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ဘက်မှ အင်တာဗျူးပါဝင်ဖြေဆိုသူအများစုအတွက် ကျန်းမာ ရေး ဝန်ဆောင်မှုလက်လှမ်းမီနိုင်ရန် အကန့်အသတ်တစ်ခုဖြစ်ခဲ့သည်ကို တွေ့ရသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ် ဒုက္ခသည် စခန်းများရှိ လူ့အခွင့်အရေးအခြေအနေနှင့် ပတ်သက်၍ အထက်တွင်ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း ကျန်းမာရေး ဝန်ဆောင်မှုပေးရန်အတွက် ရန်ပုံငွေ နှင့် အခြေခံအဆောက်အအုံ လုံလောက်စွာမရှိသည်ကို အရှင်းသား တွေ့ခဲ့ရသည်။ ထိုကဲ့သို့နောက်ခံအခြေအနေအပေါ်တွင် လူ့ပြတ်သိပ်စွာနေရခြင်း၊ ကူးစက်ပြန့်ပွား လွယ်သည့် ရောဂါအန္တရာယ်ရှိခြင်းစသည့် အချက်များ ထပ်ဆင့်ပေါင်းလိုက်သောအခါ အင်တာဗျူးဖြေဆိုသူများ အတွက် အင်တာနက်မရှိသောကြောင့် ၎င်းတို့နှင့် ၎င်းတို့၏ ချစ်ခင်ရသူများ၏ ကျန်းမာရေးစောင့်ရှောက်မှု ရယူနိုင်စွမ်း အပေါ် အလွန်ထိခိုက်စေခဲ့သည်။

ဖြေဆိုသူသုံးဦးမှ အဖြစ်အပျက် အလွန်ဆင်တူသော ၎င်းတို့၏ ကိုယ်တွေ့ဇာတ်လမ်းများကို ပြောပြခဲ့သည်။ မိသားစုဝင်တစ်ဦးအလွန်နေမကောင်းဖြစ်လာသောအခါ ဆေးရုံသို့ အမြန်ပို့ပေးနိုင်မည့် လူ မည်သူကိုမှ မဆက် သွယ်နိုင်ခြင်း သို့မဟုတ် ဆေးရုံရောက်သွားသော်လည်း အခြားသူများကို ၎င်းတို့ မည်သည့်နေရာ ရောက်နေ သည်၊ လူနာမည်သည့်အခြေအနေရှိသည်၊ လိုအပ်သော အကူအညီထပ်မံတောင်းရန် အကြောင်း မကြားနိုင် ခြင်းစသည့် ဒုက္ခများနှင့် ၎င်းတို့အနေဖြင့် ကြုံကြုံရသည်။ ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်မှ ပထမဆုံးအင်တာဗျူး ဖြေဆိုသူ

¹⁵⁹ Bangladesh interview 5. This interviewee also told us a harrowing story, included in the Access to Healthcare section, about his parents' inability to reach him during an acute health crisis.
¹⁶⁰ Bangladesh interview 3.
¹⁶¹ Myanmar interview 3.

Omor Faruque၏ ဖခင်သည် ဆီးချိုရောဂါရှိကာ ဇူလိုင်လ နေ့လည်ခင်းတစ်ခုတွင် ရောဂါ အလွန်ဆိုးရွားလာခဲ့သည်။ ဆေးရုံအရောက်သွားနိုင်ရန် တစ်ခုတည်းသော နည်းလမ်းမှာ သူ့အား ကုန်းပိုးသွားရန် ဖြစ်သည်။ သူနှင့် အတူရှိသော Omor Faruque၏ မိခင်နှင့် အိမ်နီးချင်းမှာ အသက်အရွယ်ကြီးပြီ ဖြစ်သောကြောင့် ကူညီရန် မစွမ်းသာကြပါ။ ထိုအချိန်တွင် Omor Faruque အနေဖြင့် အဝေးရောက်နေကာ 2G ချိတ်ဆက်မှု သာရသောကြောင့် ၎င်း၏ မိခင်မှ ၎င်းအားဖုန်းခေါ်ရန် အကြိမ်ကြိမ် ကြိုးပမ်းခဲ့သော်လည်း မရခဲ့ပါ။ ထိုအတွက် ကြောင့် သူ၏ ဖခင်သည် “သေမင်းနှင့် ၂နာရီခန့် တိုက်ပွဲဝင်” ခဲ့သည်ဟု ပြောပြခဲ့သည်။ Omor Faruque၏ စကားအတိုင်းဖော်ပြရလျှင်

“ကျွန်တော် အဲအချိန်မှာ တစ်ယောက်တည်းပဲ ‘ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်ရယ်! အင်တာနက်သာရခဲ့ရင် အချိန်နောက်မကျဘဲ ငါအရောက်သွားနိုင်ခဲ့မှာပဲ။ ငါ့အဖေလည်း အဲဒီလို အရမ်းစိုးရိမ်ရတဲ့ အခြေအနေကို ရောက်မှာမဟုတ်ဘူး။” ဟု ညည်းတွားမိသည်ဟု ဆိုခဲ့သည်။¹⁶²

နောက်ကြားခဲ့ရသော ဇာတ်လမ်းများတွင်မူ ဖြေဆိုသူ လူငယ်နှစ်ယောက် (၂၄ နှင့် ၂၅ နှစ်) အနေဖြင့် ၎င်းတို့၏ မိသားစုဝင်ကို ဆေးရုံသို့ပို့ဆောင်နိုင်ခဲ့သော်လည်း ရောက်သည်နှင့် ၎င်းတို့အားခွဲထားကာ အခြားမိသားစုဝင် များကို လိုအပ်သောအကူအညီတောင်းရန် လုံးဝဆက်သွယ်၍ မရခဲ့ပါ။ Md Ahtaram Shine အနေဖြင့် ၎င်း၏ အမနေမကောင်း ဖြစ်သောကြောင့် ဆေးရုံသို့ခေါ်သွားခဲ့သည်။ သူမ၏ အမျိုးသား - သူ၏ ယောက်ဖအား ဆက်သွယ်ရန် ကြိုးစားသော်လည်း လိုင်းမရသောကြောင့် ဆက်သွယ်၍မရခဲ့ပါ။ 2G လိုင်းမှတစ်ဆင့် စာပို့လို့ ရသော်လည်း ထိုကဲ့သို့သော အချိန်တွင်မူ အသုံးမဝင်ခဲ့ပါ။

“ကျွန်တော့် ယောက်ဖက စာမဖတ်တတ်ဘူး။ အဲဒီတော့ ကျွန်တော် စာပို့လို့မရဘူး။ ကျွန်တော့် သူငယ်ချင်းဆီကို စာပို့ပြီး သူကတစ်ဆင့် ယောက်ဖကို ပြန်ပြောခိုင်းရတယ်” ဟု Md Ahtaram Shineမှ ဆိုသည်။¹⁶³

ထိုကဲ့သို့ အလားတူ အတွေ့အကြုံမှာ Md Rafiqueတွင်လည်း ရှိနေသည်။ အလွန်နေမကောင်းဖြစ်နေသည့် သူ၏ဖခင်နှင့် ဆေးရုံတွင် တစ်ယောက်တည်း ရှိချိန် သူ့အနေဖြင့် “အကြိမ်တစ်ရာလောက် ဖုန်းခေါ်ခဲ့တယ်”၊ သို့သော်လည်း အသံဖုန်းခေါ်ရန်အတွက် လုံလောက်သည့် လိုင်းမရှိခဲ့ပါ။ ထို့ကြောင့် သူ့အနေဖြင့် Md Ahtaram ကဲ့သို့¹⁶⁴ လူကိုယ်တိုင်သွားကာ သူ၏ မိသားစုကို သတင်းသွားပေးခဲ့ရသည်ဟု သိခဲ့ရပါသည်။¹⁶⁵

¹⁶² Bangladesh interview 1.
¹⁶³ Bangladesh interview 2.
¹⁶⁴ Bangladesh interview 5.
¹⁶⁵ Ibid.

နောက်ဆုံးအနေဖြင့် ပါဝင်ဖြေဆိုသူတစ်ဦးဖြစ်သူ Ro Arfat Khan ၏ ဇာတ်လမ်းကို ဖော်ပြလိုပါသည်။ ၎င်းကိုယ်တိုင် ဖျားနာခဲ့သောကြောင့် မည်ကဲ့သို့ စီစဉ်ဆောင်ရွက်ခဲ့ရသည့်အကြောင်းဖြစ်သည်။

“လွန်ခဲ့တဲ့သုံးလက ကျွန်တော် အရမ်းကို ဖျားခဲ့တယ်။ ဒါပေမယ့် ကိုဗစ် ကပ်ရောဂါ အန္တရာယ် လည်း ကြောက်တော့ ဘယ်မှမသွားရဲဘူး။ ကျွန်တော့် အခြေအနေက ပိုဆိုးလာခဲ့တယ်။ ကျွန်တော့်သူငယ်ချင်း ဆရာဝန် တစ်ယောက်ကို ဆက်သွယ်ဖို့ ကြိုးစားခဲ့တယ်။ လိုင်းမကောင်း တော့ ကျွန်တော် ဘယ်နှစ်ခေါက်ခေါ်ခေါ် သူနဲ့ စကားမပြောနိုင်ခဲ့ဘူး။ အဲဒီတော့ ကျွန်တော် သူ့ကို စာပို့ပြီး ကျွန်တော်ရှိတဲ့နေရာလာဖို့ ပြောတယ်။ ဒါပေမယ့် သူ့စာကိုမတွေ့ခဲ့ဘူး။ ဒီလို ကြောက်စရာကောင်းတဲ့အချိန်တွေကို ဆက်သွယ်ရေးလိုင်း မရှိတော့ မျက်မမြင် တစ်ယောက် လို ကျော်ဖြတ်ခဲ့ရတယ်။”¹⁶⁶

Ro Arfat Khan၏ အတွေ့အကြုံမှတစ်ဆင့် ဖော်ပြနေသည့်အချက်မှာ ဒုက္ခသည်များအနေဖြင့် ဆေးရုံ တက်ရသည့် အဆင့်ထိ ရောဂါမခံစားရသော်လည်း လိုအပ်သော စောင့်ရှောက်မှု လက်လှမ်းမီနိုင်စွမ်းအပေါ် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် ဆိုးရွားစွာ အကျိုးသက်ရောက်မှုရှိပါသည်။ ထို့အပြင် ကျန်းမာရေး လုပ်သား များကို ဆက်သွယ်နိုင်ခြင်းမရှိသည့် အခြေအနေကြောင့် ဖြစ်ပေါ်လာသည့် စိတ်ဖိစီးမှုသည် ၎င်းတို့၏ စိတ် ကျန်းမာရေး ထိခိုက်လာစေသည့်အကြောင်း တစ်ချက်ဖြစ်လာနိုင်ပါသည်။

¹⁶⁶ Bangladesh interview 3.

နိဂုံး နှင့် အကြံပြုချက်များ

ယခု အစီရင်ခံစာတွင်ဖော်ပြခဲ့သည့် အင်တာနက်လိုင်းဖြတ်တောက်မှုများ၏ ကျယ်ပြန့်မှုနှင့် အချိန်ကြာမြင့်မှု အတိမ်အနက်တို့ကိုကြည့်လျှင် ထိုအခြေအနေတို့သည် သမိုင်းတွင် မှတ်သားဖွယ်ရာ ဖြစ်လာမည်ဖြစ်သည်။ ထို့အပြင် လူ့အဖွဲ့အစည်းအသီးသီးတွင် ရှိနေကြသော အင်တာဗျူးပါဝင်ဖြေဆိုသူများအပါအဝင် လူအများ အပြား အပေါ်တွင် အကျိုးသက်ရောက်မှုများမှာ အလွန်ပင်ဆိုးရွားခဲ့ပါသည်။ ယခင်အခန်းတွင် ရှင်းပြထားသည့် ICCPR အပိုဒ် ၁၉(၃)တွင် ဖော်ပြထားသည့် အပိုင်း ၃ပိုင်း စမ်းစစ်ချက်ကိုပြန်ကြည့်မည်ဆိုလျှင် ထိုကဲ့သို့အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုများသည် နိုင်ငံတကာလူ့အခွင့်အရေးစံနှုန်းများကို ချိုးဖောက်နေကြောင်းကို ချက်ချင်း သဘောပေါက် နားလည်နိုင်မည်ဖြစ်သည်။ ဖြတ်တောက်မှုသည် ဥပဒေနှင့် ညီညွတ်သော အခြေခံ အကြောင်းရင်း ရှိရမည်၊ လူမှုရေးအရ တရားဝင်မှုရှိသည့် ရည်ရွယ်ချက်ရှိရမည်၊ ထို့အပြင် ၎င်း၏အကျိုးသက် ရောက်မှုမှာ လူ့အခွင့်အရေးအပေါ် အကျိုးသက်ရောက်မှုနှင့် ယှဉ်လျှင် အချိုးအစားနည်းရမည် ဟူသည့် အဆင့် များကို အောင်မြင်ရမည်ဖြစ်သည်။

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နှင့် မြန်မာနိုင်ငံ၏ ဥပဒေများအနေဖြင့် ထိုကဲ့သို့ ဆက်သွယ်ရေးဖြတ်တောက်မှုများကို ခွင့်ပြုနိုင် သည့်အပြင် ၎င်းတို့ကို အလွန်ကျယ်ပြန့်စွာရေးသားထားသောကြောင့် အာဏာပိုင်များကို လုပ်ပိုင်ခွင့် အမြောက် အမြားပေးထားပါသည်။ ပထမလိုအပ်ချက်ဖြစ်သည့် ဥပဒေကြောင်းအရ တရားဝင်မှုရှိနိုင်သော်လည်း ဒုတိယ နှင့် တတိယအချက်များနှင့် စစ်ဆေးလိုက်လျှင် အောင်မြင်မည်မဟုတ်ပါ။ မြန်မာနိုင်ငံအနေဖြင့် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်ရှိ မြို့နယ် ၈ မြို့နယ်တွင် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုများကို တိကျသည့် အကြောင်းပြချက်များ မပေးပါဘဲ “အဖျက်လုပ်ရပ်များ” နှင့် “အင်တာနက်အသုံးပြုကာ တရားမဝင် လုပ်ငန်းများကို ချိတ်ဆက် လုပ်ဆောင်ခြင်း” များကြောင့် ဟူသည့် ယေဘုယျ ဆန်သည့် အကြောင်းပြချက်များသာပေးခဲ့သည်။ ထိုကဲ့သို့ သော အကြောင်းပြချက်များကြောင့် ပြည်သူများ၏ ဆက်သွယ်ရေးကွန်ယက်အသုံးပြုနိုင်ခွင့်ကို ယာယီ ရပ်ဆိုင်းထားနိုင်မည်ဆိုလျှင် ကမ္ဘာတဝန်းရှိ အစိုးရတိုင်းအနေဖြင့်လည်း ၎င်းတို့၏အုပ်ချုပ်မှု အဆင့်တိုင်းတွင် ထိုကဲ့သို့ အလားတူ လုပ်ဆောင်နိုင်မည်ဖြစ်သည်။ အဘယ်ကြောင့်ဆိုသော် လူ့အဖွဲ့အစည်းတိုင်းတွင် အဖျက် လုပ်ရပ်များ နှင့် တရားမဝင်အပြုအမူများ ရံဖန်ရံခါ ရှိနေသောကြောင့်ဖြစ်သည်။

ထို့အပြင် ပြီးခဲ့သည့် အခန်းတွင် ဖော်ပြခဲ့သည့်အတိုင်း မြန်မာအစိုးရ၏ ရည်ရွယ်ချက်မှာ တရားဝင်မှုရှိသည့် ဆိုဦးတော့ ဖြတ်တောက်မှုကြောင့် နောက်ဆက်တွဲ အကျိုးဆက်များသည် ၎င်းတို့ပေးသော အကြောင်း ပြချက်နှင့် ယှဉ်လျှင် အလွန်ပင် အချိုးညီမျှမှုရှိမနေပါ။ ပညာရေး၊ ကျန်းမာရေး၊ လွတ်လပ်စွာထုတ်ဖော်ပြော ဆိုခွင့် နှင့် သတင်းအချက်အလက်လက်လှမ်းမီနိုင်ရေး၊ လုံခြုံရေး စသည့်အကြောင်းအရာများ အပါအဝင် အခြား ဆက်စပ် အခွင့်အရေးတို့မှာ ထပ်ခါတလဲ ချိုးဖောက်ခံနေရပါသည်။ 2Gလိုင်း ပြန်လည်ပေးခဲ့သော်လည်း အင်တာဗျူး ဖြေဆိုသူများ ပြောပြခဲ့ကြသည့်အတိုင်း လုံလောက်မှုလုံးဝမရှိမနေပါ။ လက်ရှိရနိုင်သည့်

ဝန်ဆောင်မှု အနေအထားနှင့် အသံဖြင့်ခေါ်ဆိုမှုများအပါအဝင် အခြားဝန်ဆောင်မှု တော်တော်များများ မရနိုင်ပါ။ ထို့ကြောင့် မြန်မာနိုင်ငံအနေဖြင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှုကို ရပ်တန့်ကာ ထိခိုက်ခံစားရသောနေရာများတွင် 3G၊ 4G ဝန်ဆောင်မှုများကို ချက်ချင်းပြန်လည်ခွင့်ပြုရမည်ဖြစ်သည်။ ယခုသုတေသနမှ တွေ့ရှိချက်များအရ အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှု၏ အရေးကြီးသော အကျိုးဆက်များဖြစ်သည့် လူတစ်ဦးချင်းစီ၏ သတင်းလက်လှမ်းမီနိုင်မှု၊ သတင်းအမှားများနှင့်ပို၍ ထိတွေ့လာမှုစသည်တို့ကြောင့် ယခုတောင်းဆိုမှုကို အလျင်အမြန်ဆောင်ရွက်ပေးသင့် သည့် အကြောင်းပြချက်ပိုခိုင်မာလာပါသည်။

ကျွန်ုပ်တို့အနေဖြင့် နိုင်ငံတကာမှဖိအားပေးမှုများကြောင့် ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် အင်တာနက် ဝန်ဆောင်မှုများ ပြန်လည်ခွင့်ပြုပေးခဲ့သည့် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရ၏ ဆုံးဖြတ်ချက်ကို ကြိုဆိုပါသည်။ သို့သော် မကြာသေးသော ရက်သတ္တပတ်များတွင် အာရှတိုက်၏ အခြားဒေသများနည်းတူ ရာဘာမူးယစ်ဆေးဝါးမှောင်ခိုကူးခြင်းနှင့် ပတ်သက်၍ စိုးရိမ်မှုများမှာ ကော့(စ်)ဘဇားနှင့် အနီးတဝိုက်ရှိ စခန်းများတွင် မြင့်တက်လျက်ရှိနေပါသည်။ ပထမဦးဆုံးဖြတ်တောက်မှုသည် ဒုက္ခသည်စခန်းများတွင် ကျယ်ပြန့်စွာဆန္ဒပြမှုများနောက်ပိုင်းတွင် ဖြစ်ပေါ်ခဲ့သောကြောင့် မကြာသေးမီကဖြစ်ပေါ်ခဲ့သော ဆူပူမှုများကို ချေမှုန်းရန် အင်တာနက် ဖြတ်တောက်ခြင်းဟူသည့် လက်နက်ကို ဒုက္ခသည်စခန်းများအတွင်း ထပ်မံအသုံးမပြုဖို့ရန် ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံ အား သတိပေးလိုပါသည်။

ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်နိုင်ငံတွင် ဒုက္ခသည်များဖြစ်နေသော ရိုဟင်ဂျာလူ့အဖွဲ့အစည်း နှင့် ရခိုင်နှင့် ချင်းပြည်နယ်များရှိ လူနည်းစုတိုင်းရင်းသား IDPsများအနေဖြင့် လက်ရှိဖြစ်ပွားနေဆဲ ပဋိပက္ခဒဏ်သင့်ဒေသများတွင် ကြီးမားသည့် အခက်အခဲများတွေ့ကြုံနေရကာ ခက်ခက်ခဲခဲ ရုန်းကန်အသက်ရှင်သန်နေကြရသည်။ ဆယ်စုနှစ်များစွာ အဖိနှိပ်ခံ ဘဝဖြင့် လူ့အခွင့်အရေးများပပျောက်ခဲ့ရသောကြောင့် နေ့စဉ်ကြုံတွေ့ရသည့် အကြမ်းဖက်မှုများ၊ နေထိုင်မှု မလုံခြုံခြင်းများ၊ ထို့အပြင် လက်ရှိအချိန်တွင် ကိုဗစ်-၁၉ ကမ္ဘာ့ကပ်ရောဂါနှင့်ပါ အဆင်ပြေအောင် အတူယှဉ်တွဲ နေထိုင်နေကြရသည်။ ထိုကဲ့သို့သော အခြေအနေများပေါ်တွင် တစ်ဆင့်ကဲကာ အင်တာနက် ဖြတ်တောက်မှုများ ပြုလုပ်၍ နောက်ထပ်ပြဿနာဆိုးများ မီးမွှေးဖြစ်ပေါ်စေခဲ့သည်။ ရလဒ်မှာ လူအများအနေဖြင့် မည်ကဲ့သို့ အန္တရာယ်ကင်းစွာ နေထိုင်ရမည်ဟု လမ်းညွှန်ပြနိုင်မည့် ယုံကြည်စိတ်ချရသော သတင်းအချက်အလက်များ မရနိုင်တော့ဘဲ ၎င်းတို့၏ သူငယ်ချင်းများ၊ မိသားစုဝင်များနှင့်ပါ အဆက်သွယ် ပြတ်တောက်ခဲ့ရသည်။ Ro Arfat Khan ၏ စကားကို ဖော်ပြရလျှင် “ကျွန်တော်တို့ဘဝတွေရဲ့ အစိတ်အပိုင်းတစ်ခုက အန္တရာယ်တွေ၊ ဝမ်းနည်းရတဲ့ စိတ်ခံစားမှုတွေ အပြည့်ဖြစ်လာခဲ့တယ်။ ငြိမ်းချမ်းရေးနဲ့ ပျော်ရွှင်မှုဆိုတာ ကျွန်တော်တို့ဘဝကနေ အဝေး ထွက်သွားပြီ ထင်ပါရဲ့” ဟု ဆိုခဲ့ပါသည်။

ထိခိုက်ခံစားရသောလူများအပေါ်သက်ရောက်နေသည့် ဆိုးကျိုးများကို လျှော့ချရန်၊ ၎င်းတို့၏အခွင့်အရေးများ ပြန်လည်အကာအကွယ်ပေးရန်အတွက် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်မှု ရပ်တန့်လိုက်ရန် မြန်မာအစိုးရ၏ အခွင့်အာဏာအောက်တွင်ရှိနေပါသည်။ တစ်ဖက်တွင်လည်း ဘင်္ဂလားဒေ့ရှ်အစိုးရအနေဖြင့် အင်တာနက် လက်လှမ်းမီနိုင်သည့် အခြေအနေကို ဆက်လက်၍အာမခံပေးရမည်ဖြစ်သည်။ ဤစာတမ်း၏ ခေါင်းစဉ်အမည် ပေးထားသည့် Syedul Mostafa ၏ ကဗျာထဲကလိုပင် အင်တာနက်မရှိလျှင် ဒီဂျစ်တယ် ကမ္ဘာမရှိ သည်သာမက ဤကမ္ဘာလောကတွင် မည်သည့်အရာမှ မရှိတော့ပါ။

အင်တာနက်မရပါက ထိခိုက်လွယ်သော လူ့အဖွဲ့အစည်းများ၏ ဘဝများနှင့် ခံစားရမှုများသည် ဆက်လက်၍ ပိတ်လှောင်ခံထားရ ဖြတ်တောက်ခံထားရသည့် အခြေအနေတွင် ဆက်လက်ရှိနေမည် ဖြစ်ပါသည်။

နောက်ဆက်တွဲ အင်တာဗျူးမေးခွန်းများ

- နောက်ခံအချက်အလက်များ
 - နာမည်
 - အသက်
 - ဘယ်ကလာသလဲ?
 - အခုဘယ်မှာနေသလဲ?
- (အင်တာနက်လှိုင်းရရှိချိန်က) အင်တာနက်ကို မည်သည့်အတွက် အရေးကြီးဆုံး၊ အများဆုံးအသုံးပြု ဖြစ်သလဲ?
- အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခြင်းကြောင့် သင့်အပေါ် အကြီးအကျယ်သက်ရောက်သော အကြောင်းအရာ တစ်ခုခုကို ပြောပြပါ?
- အစိုးရက မည်သည့်အတွက်ကြောင့် အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ထားသည်ဟု ထင်သလဲ?
- အင်တာနက်ပြန်ရလျှင် သင် ဘာလုပ်မလဲ?
- အင်တာနက်ဖြတ်တောက်ခံထားရသော်လည်း အင်တာနက်ရအောင် လုပ်နိုင်ခဲ့ပါသလား? လုပ်ဆောင် နိုင်ခဲ့ပါက မည်ကဲ့သို့ ဆောင်ရွက်ခဲ့ပါသနည်း?

Bibliography

Access Now. “No more internet shutdowns! Let’s #KeepItOn.” March 30, 2016.

<https://www.accessnow.org/no-internet-shutdowns-lets-keepiton/>.

Access Now. “Myanmar: drop charges against activist poet Maung Saungkha.” September 2, 2020. <https://www.accessnow.org/myanmar-drop-charges-against-activist-poet-maung-saungkha/>.

Achime, E. Tendayi. U.N. Special Rapporteur on Contemporary Forms of Racism. *Racial discrimination and emerging digital technologies*. U.N. Doc. A/HRC/44/57 (2020).

Ahmed, Kaamil. “Gang violence erupts in Bangladesh Rohingya camps forcing families to flee.” *The Guardian*, October 9, 2020. <https://www.theguardian.com/global-development/2020/oct/09/gang-violence-erupts-in-bangladesh-rohingya-camps-forcing-families-to-flee#:~:text=Gang%20violence%20erupts%20in%20Bangladesh%20Rohingya%20camps%20>

20forcing%20families%20to%20flee,-

Fighting%20leaves%20seven&text=Fighting%20between%20rival%20gangs%20in,is%20n
ight%2C%20it%20becomes%20hell.

Alamgir, Anis. "Bangladesh is being held hostage." *Dhaka Tribune*, October 12, 2020.

<https://www.dhakatribune.com/opinion/op-ed/2020/10/12/op-ed-bangladesh-is-being-held-hostage>.

Allston, Philip. U.N. Special Rapporteur on Extreme Poverty and Human Rights. *Digital welfare states and human rights*. U.N. Doc. A/74/493 (2019).

Bachelet, Michelle. "Human rights in the digital age." Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. October 17, 2019.

<https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25158&LangID=E>.

BBC. "Bangladesh will no longer take in Myanmar refugees." March 1, 2019.

<https://www.bbc.com/news/world-asia-47412704>.

BBC. "Coronavirus: Bangladesh locks down a million in Rohingya camps." April 9, 2020.

<https://www.bbc.com/news/world-asia-52227924>.

BBC. "Wa Lone and Kyaw Soe Oo: Reuters journalists freed in Myanmar." May 7, 2019.

<https://www.bbc.com/news/world-asia-48182712>.

Bhuiyan, Humayun Kabir, and Samiul, Syed. "Govt decides to restore 3G, 4G internet in Rohingya camps." *Dhaka Tribune*, August 24, 2020.

<https://www.dhakatribune.com/bangladesh/rohingya-crisis/2020/08/24/bangladesh-to-lift-rohingya-internet-ban-very-soon>.

Cheesman, Nick. "How in Myanmar 'national races' came to surpass citizenship and exclude Rohingya." *Journal of Contemporary Asia* 7, no. 3 (2017): 461–83.

Cho, Violet. "Ethnicity and Identity." In *Routledge Handbook of Contemporary Myanmar*, edited by Adam SIMpson, Nicholas Farrelly, and Ian Holliday, 43–51. Florence: Taylor and Francis, 2018.

Cutts, Mark. *The State of the World's Refugees, 2000: Fifty Years of Humanitarian Action*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

De Rosbo, Sebastien. "Bangladesh - Telecoms, Mobile and Broadband - Statistics and Analyses." BuddeComm. Last updated April 18, 2020.

<https://www.budde.com.au/Research/Bangladesh-Telecoms-Mobile-and-Broadband-Statistics-and-Analyses>.

Fortify Rights. “Bangladesh: Remove Fencing That Confines Rohingya to Refugee Camps.” October 9, 2020. <https://www.fortifyrights.org/bgd-inv-2020-10-09-2/>

Fortify Rights. “Free Rohingya Refugees Detained on Bhasan Char Island.” August 5, 2020. <https://www.fortifyrights.org/bgd-inv-2020-08-05/>.

Freedom House. “Freedom on The Net 2019.” https://freedomhouse.org/sites/default/files/2019-11/11042019_Report_FH_FOTN_2019_final_Public_Download.pdf.

Gutter, Peter, and Sen, B.K. *Burma’s State Protection Law: An Analysis of the Broadest Law in the World*. Bangkok: Burma Lawyer’s Council, 2001.

Homes, Oliver. “Myanmar signs pact with Bangladesh over Rohingya repatriation.” *The Guardian*, November 23, 2017.

<https://www.theguardian.com/world/2017/nov/23/myanmar-signs-pact-with-bangladesh-over-rohingya-repatriation>.

Human Rights Watch. “Are We Not Human?” Denial of Education for Rohingya Refugee Children in Bangladesh.” December 3, 2019. <https://www.hrw.org/report/2019/12/03/are-we-not-human/denial-education-rohingya-refugee-children-bangladesh>.

Human Rights Watch. “Protesting Rohingya Refugees Beaten.” October 1, 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/10/01/bangladesh-protesting-rohingya-refugees-beaten>.

Hutchinson, Susan. “Gendered insecurity in the Rohingya crisis.” *Australian Journal of International Affairs* 72, no. 1 (January 2018): 1–9.

Inter Sector Coordination Group. “Rohingya Humanitarian Crisis Joint Response Plan 2020 funding update as of 2020-06-16.” https://www.humanitarianresponse.info/sites/www.humanitarianresponse.info/files/documents/files/fundingupdates_june.pdf.

International Criminal Court. “Statement of ICC Prosecutor, Fatou Bensouda, on opening a Preliminary Examination concerning the alleged deportation of the Rohingya people from Myanmar to Bangladesh.” September 18, 2018. <https://www.icc-cpi.int/Pages/item.aspx?name=180918-otp-stat-Rohingya>.

International Federation for Human Rights. “Remove restrictions on communication in Rohingya refugee camps amid COVID-19 outbreak.” April 2, 2020.

<https://www.fidh.org/en/region/asia/bangladesh/remove-restrictions-on-communication-in-rohingya-refugee-camps-amid>.

Kipgen, Nehginpao. *Myanmar: A Political History*. New Delhi: Oxford University Press, 2016.

<http://www.oxfordscholarship.com.ezp-prod1.hul.harvard.edu/view/10.1093/acprof:oso/9780199466306.001.0001/acprof-9780199466306>.

Kramer, Tom. "Ethnic Conflict and Land Rights." *Social Research: An International Quarterly* 82, no. 2 (2015): 355–74.

http://themimu.info/sites/themimu.info/files/documents/Academic_article_Ethnic_Conflict_and_Land_Rights_Tom_Kramer_2015.pdf.

Lancaster, Henry. "Myanmar (Burma) - Telecoms, Mobile and Broadband - Statistics and Analyses." BuddeComm. Last updated April 28, 2020.

<https://www.budde.com.au/Research/Myanmar-Burma-Telecoms-Mobile-and-Broadband-Statistics-and-Analyses>.

Lintner, Bertil. *Land of Jade: A Journey Through Insurgent Burma*. Edinburgh: Kiscadale Publications, 1990.

Lone, Wa, and Naing, Shoon. "At least 71 killed in Myanmar as Rohingya insurgents stage major attack." *Reuters*, August 25, 2017. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/at-least-71-killed-in-myanmar-as-rohingya-insurgents-stage-major-attack-idUSKCN1B507K>.

Marshall, Andrew. "The Slow Thaw of Burma's Notorious Military Junta." *Time*, August 31, 2011. <http://content.time.com/time/world/article/0,8599,2091229,00.html>.

Matthews, Bruce. "Religious Minorities in Myanmar-Hints of the Shadow." *Contemporary South Asia* 4, no. 3 (1995): 287–308.

McCarthy, Gerard. "Cyber-Spaces." In *Routledge Handbook of Contemporary Myanmar*, edited by Adam SIMpson, Nicholas Farrelly, and Ian Holliday, 92–105. Florence: Taylor and Francis, 2018.

McPherson, Poppy, and Paul, Ruma. "Tens of thousands of Rohingya mark 'Genocide Day' amid tensions in Bangladesh camps." *Reuters*, August 25, 2019.

<https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rohingya/tens-of-thousands-of-rohingya-mark-genocide-day-amid-tensions-in-bangladesh-camps-idUSKCN1VF0G5?feedType=RSS&feedName=worldNews&rpc=69>.

- Munir Uz zaman. "Bangladesh to lift Rohingya internet ban 'very soon.'" *Yahoo! News*, August 24, 2020. <https://news.yahoo.com/bangladesh-lift-rohingya-internet-ban-120512911.html>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "Myanmar: UN expert 'fears for civilians' after Internet shutdown." June 24, 2019. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=24733&LangID=E>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "Press briefing note on Myanmar/Bangladesh - Rohingya." April 17, 2020. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25804&LangID=E>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Situation of human rights in Myanmar – Commission on Human rights resolution 1992/58. 1992. E/CN.4/RES/1992/58. <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/Myan%20E%20CN4%20RES%201992%2058.pdf>
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "Special Rapporteur on the promotion and protection of freedom of opinion and expression." <https://www.ohchr.org/en/issues/freedomofopinion/pages/opinionindex.aspx>.
- Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. "UN experts concerned at surge in civilian casualties in northwest Myanmar after internet shutdown." February 18, 2020. <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25572&LangID=E>.
- Pittaway, Eileen. *Protracted Displacement in Asia: No Place to Call Home*. Hampshire: Ashgate, 2008.
- Radio Free Asia. "Myanmar's Rakhine War Produces Grim Child Casualty Toll." September 16, 2020. <https://www.rfa.org/english/news/myanmar/child-casualties-091620200647.html>.
- Reventlow, Nani Jansen. "Digital rights are human rights." *Digital Freedom Fund*, December 10, 2017. <https://digitalfreedomfund.org/digital-rights-are-human-rights/3/>.
- Robertson, Phil. "Myanmar Again Cuts Rakhine State's Internet." *Human Rights Watch*, February 5, 2020. <https://www.hrw.org/news/2020/02/05/myanmar-again-cuts-rakhine-states-internet>.

- Sakib, Najmus. “Bangladesh building barbed-wire fences around Rohingya.” *Anadolu Agency*, February 16, 2020. <https://www.aa.com.tr/en/asia-pacific/bangladesh-building-barbed-wire-fences-around-rohingya/1735369#>.
- Silverstein, Josef. *The Political Legacy of Aung San*. New York: Cornell University Press, 1972.
- Telenor Group. “Continued network restrictions in Myanmar from 1 August 2020.” <https://www.telenor.com/network-restrictions-in-myanmar-1-august-2020/>.
- Thu Thu Aung, and Sam Aung Moon. “Myanmar reimposes internet shutdown in conflict-torn Rakhine, Chin states: telco operator.” *Reuters*, February 5, 2020. <https://www.reuters.com/article/us-myanmar-rakhine/myanmar-reimposes-internet-shutdown-in-conflict-torn-rakhine-chin-states-telco-operator-idUSKBN1ZZ0LC>.
- United Nations Development Programme. “Area based programming: UNDP in Rakhine.” <http://www.mm.undp.org/content/myanmar/en/home/area-based-programming/rakhine.html>.
- United Nations Development Programme. “Impacts of the Rohingya Refugee Influx on Host Communities.” November 2018. <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Impacts%20of%20the%20Rohingya%20Refugee%20Influx%20on%20Host%20Communities.pdf>.
- United Nations General Assembly. *International Covenant on Civil and Political Rights*. December 16, 1966. United Nations. Treaty Series, vol. 999, p. 171. <https://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>.
- United Nations General Assembly. *Situation in Myanmar*. December 17, 1991. A/RES/46/132. <https://undocs.org/en/A/RES/46/132>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. “Culture, context and mental health of Rohingya Refugees.” 2018. <https://www.unhcr.org/5bbc6f014.pdf>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. “JRP for Rohingya Humanitarian Crisis – Snapshot.” March 23, 2018. <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/62873>.
- United Nations High Commissioner for Refugees. “Refugee Response in Bangladesh.” https://data2.unhcr.org/en/situations/myanmar_refugees.
- United Nations Human Rights Committee. *General comment No. 34*. September 12, 2011. CCPR/C/GC/34. <https://www2.ohchr.org/english/bodies/hrc/docs/gc34.pdf>.

United Nations Human Rights Council. “Myanmar: Tamdaw leaders must be investigated for genocide, crimes against humanity and war crimes – UN report.”
<https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/HRC/Pages/NewsDetail.aspx?NewsID=23475&LangID=E>.

United Nations Human Rights Council. *Resolution adopted by the Human Rights Council on 5 July 2018 – 38/7. The promotion, protection and enjoyment of human rights on the internet.* July 17, 2018. A/HRC/RES/38/7. <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G18/215/67/PDF/G1821567.pdf?OpenElement>.

United Nations Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. “Myanmar: Conflict between the Arakan Army and the Myanmar Military.” November 1, 2019.
<https://reliefweb.int/report/myanmar/myanmar-conflict-between-arakan-army-and-myanmar-military-update-humanitarian-needs>.

UN News. “Scores of Rohingya refugee shelters in Bangladesh destroyed by flooding.” July 5, 2019. <https://news.un.org/en/story/2019/07/1041931>.

White, Kate. “Rohingya in Bangladesh: an unfolding public health emergency.” *The Lancet* 390, no. 10106 (October, 2017): 1927–2014.
[https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(17\)32677-6/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(17)32677-6/fulltext).

World Bank Group. “Individuals using the internet (% of population).”
<https://data.worldbank.org/indicator/IT.NET.USER.ZS>.

World Vision. “Three Years On: Rohingya Refugee Response Report 2020.” August 22, 2020.
<https://www.wvi.org/publications/annual-report/world-vision-rohingya-refugee-response/three-years-rohingya-refugee>.

စာအုပ်နောက်ဖုံးဓာတ်ပုံအညွှန်း

- ပုံ ၈ (အပေါ်) - ကော့(စ်)ဘဇား ဒုက္ခသည်စခန်းတွင် ရိုဟင်ဂျာကလေးငယ်တစ်ဦး ဆယ်လူလာဖုန်းအား ဆုပ်ကိုင်ထားစဉ်။ ဓာတ်ပုံ - ခင်မောင်
- ပုံ ၉ (အောက်) - အင်တာနက် အသင့်အတင့်သုံးလို့ရနိုင်မည့် တောင်ပေါ်တို့ တက်၍ ရနိုင် လူငယ်လေးတစ်ဦး အင်တာနက်သုံးနေစဉ်။ ဓာတ်ပုံ - ကောင်းမြတ်နိုင်(မောင်တော)

ကန့်သတ်ဖြတ်တောက်ခံရခြင်း

ဆက်သွယ်ရေးကွန်ရက်အတားအဆီးများ၏ အကျိုးသက်ရောက်မှုများကို ဖော်ထုတ်လေ့လာခြင်း

ပူးပေါင်းထုတ်ဝေသည့်အဖွဲ့အစည်းများ

>|<: CYBERLAW CLINIC
HARVARD LAW SCHOOL | BERKMAN KLEIN CENTER FOR INTERNET & SOCIETY

INTERNATIONAL HUMAN RIGHTS CLINIC
HUMAN RIGHTS PROGRAM AT HARVARD LAW SCHOOL

FREEDOM OF EXPRESSION
ACTIVIST ORGANIZATION

PDi-Kintha
Peace & Development Initiative
Education for Peace & Development

ROHINGYA
YOUTH ASSOCIATION

